

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видас

Українська Інформаційна
Служба

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
The Ukrainian Information
Service Ltd.

ISSN: 0042-9422

Реєстраційне свідоцтво — серія KB № 1693

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Техн. Ред. і Адміністратор в Україні — Микола Кузів

Члени Редакційної Колегії:

г-р А. Бедрий, проф. г-р Г. Васькович, проф. г-р С. Галамай,
Григорій Дем'ян, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, мгр. О. Коваль,
проф. г-р В. Косик, проф. г-р О. Кушпета, Л. Наконечний, інж. В. Олеськів,
мгр. Слава Стецько, проф. г-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.

Редакція і Адміністрація

254053 м. Київ, вул. Смирнова-Ласточкина 18, пом. 3
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Great Britain

Телефони: в Києві (044) 212-17-60. В Лондоні: 0171 607 6266

Факс: в Києві (044) 212-17-60. В Лондоні: 0171 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди
відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1996 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Україна		1 080 000 крб.	180 000 крб.
Австралія	90 дол.	50 дол.	8 дол.
Австрія	780 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.)		
	45 дол.	25 дол.	4.50 дол.
Бельгія	2300 б. фр.	1250 б. фр.	250 б. фр.
Вел. Британія	ф. 35.00	ф. 20.00	ф. 3.50
Канада	90 дол.	50 дол.	8 дол.
США	80 дол.	45 дол.	7.50 дол.
Німеччина	140 н. м.	75 н. м.	12 н. м.
Франція	400 фр.	200 фр.	35 фр.
Швеція	500 кор.	250 кор.	45 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на
адреси наших Заступників, на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГУМАНІТАРНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (583)

ЖОВТЕНЬ, 1996

Річник XLIX

Зміст X-ої книжки

До питань державного будівництва

Едіт Богацька: З НАРАДИ ГОЛОВНОГО ПРОВОДУ КУН	1155
– ЗАЯВА ГОЛОВНОГО ПРОВОДУ КУН	1158
Наталка Прудка: ДО ПИТАНЬ І ПРОБЛЕМ ПОЛІТИЧНО-ГОСПОДАРСЬКИХ	1159
Богдан Климчук: ТАК ДАЛІ ТРИВАТИ НЕ МОЖЕ	1166
Ярослав Каричак: УГОРСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА В УКРАЇНІ	1167
Святослав Караванський: ПОБУТОВИЙ РУСИЗМ – ЗБРОЯ П'ЯТОЇ КОЛОНИ	1174
Едіт Богацька: СУТТЄВІ В УКРАЇНІ ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ	1179
Микола Шатилів: А НАС СЮДИ НІХТО НЕ КЛИКАВ	1185

IX Великий Збір ОУН

– ПОСТАНОВИ IX ВЗ ОУН З ПИТАНЬ ОСВІТИ	1193
– ПОСТАНОВИ З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ	1194
– ПОСТАНОВИ З ПИТАНЬ НАУКИ	1197

Церковно-релігійні події і питання

Володимир Луців: ВІДЗНАЧЕННЯ 400-ЛІТТЯ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ В РИМІ	1201
Віктор Смельянов: МУЧЕНИКИ ЗА ВІРУ	1214
Ольга Вітошинська: ДОБРОЗІЧЛИВА КРИТИКА НАШИХ ЦЕРКОВ	1216
– ПЕРЕМИШЛЬСЬКО-ВАРШАВСЬКА ЄПАРХІЯ УГКЦ	1216

Література, мистецтво

Козак Іван Барвінець: ЛЕТІТЬ, ВІТРИ (в роковини постанови УПА)	1217
Володимир Терлецький: АРЕШТ – 1218; КІНЦЕВИЙ ЕТАП – 1218; ЧОРНИЙ ПОТІК – 1219	
Микола Скеля-Студецький: СМЕРТЬ ГЕРОЯ – 1223; В ПАШІ УДАВА, АБО ТЮРМА	
НАРОДІВ – 1224; ДИПТИХ – 1225; НАВІКИ ЗАГИНІШ – 1225; ІЩЕ РОЗКВІТНІШ – 1226	

Наука, посліли

Людмила Конопот: ПРОБЛЕМА ЖИТТЯ ТА СМЕРТІ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ	1228
Юрій Семенко: ПОВТОРНЕ ЗАСУДЖЕННЯ ОБВИНУВАЧЕНИХ У ПРОЦЕСІ СВУ	1236
Зиновія Служинська: ЧОМУ ДОСЛІДЖЕННЯ «ДЕРЕВА РОДУ»	
СПРИЙМАЄТЬСЯ СКЕПТИЧНО?	1246
ГОЛОВНИЙ ЛІКАР ШПИТАЛЮ ЧУГА В 1919 р. – МИКОЛА СИСАК	1247
Федір Погребенник: «СИНІ» СТЕФАНИКА – НАШІ СИНІ	1249
Софія Наумович: ТРАГЕДІЯ РОДИНИ КРУШЕЛЬНИЦЬКИХ	1255

Золочівський замок-тюрма

– КАПЛИЦЯ-ПАМ'ЯТНИК ГЕРОЯМ УКРАЇНИ В ЗОЛОЧЕВІ (редакційна)	1256
Ярослав Яблонський: «І ТИСЯЧІ ЛЮДЕЙ ПРИПАЛИ НА КОЛІНА»	1256
Маріян Гулаловський: ЗГАДАЙТЕ НАС (вірш, присвята)	1260
Мирослава Бабінська: ЗОЛОЧІВСЬКИЙ ЗАМОК... ..	1260

Огляди, рецензії

Ганна Рекіта-Пазуханич: СЛАВНА ДОЧКА ВЕЛИКОГО СПІВЦЯ КАРПАТСЬКИХ ПОЛОНИН	1261
– «УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА – БУЛА, Є І БУДЕ»	1277
– БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ	1279

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА СЛУЖБА», ЛОНДОН-КИЇВ

ПІД ПОКРОВОМ ПРЕСВЯТОЇ ДІВИ МАРІЇ

Січковий Образ Святої Покрови з Покровсько-Нікопольської Церкви

Едіт БОГАЦЬКА

З НАРАДИ ГОЛОВНОГО ПРОВОДУ КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

(УЦІС) 31 серпня – 1 вересня 1996 року в Києві відбулося поширене засідання Головного Проводу Конгресу Українських Націоналістів, у якому взяли участь народні депутати України М. Ратушний, Р. Круцик, Т. Процев'ят, П. Швидкий, секретаріат і голови Обласних організацій Конгресу, а також гості з-за кордону – активісти українського націоналістичного руху – Іван Равлюк (Німеччина), Микола Матвійський (Велика Британія), Степан Семенюк (Польща), Люся Півник (Німеччина).

Засідання відкрила Голова Конгресу п-ні Слава Стецько, яка головною ознакою сьогодення і найближчого майбутнього визначила ухвалення Конституції України й введення власної валюти – гривні. П-ні Слава Стецько підкреслила, що Конгрес був першою політичною організацією, яка створила власний проект Конституції і розповсюдила його в українському суспільстві. Народні депутати від Конгресу брали активну участь у доопрацюванні парламентських проектів Конституції і в затвердженні остаточного варіанту. А це означає, що Конгрес зробив свій вагомий внесок в український конституційний процес. Нині необхідно не менш активно підключитися до творення законів і законодавчих актів, бо без них Конституція може залишитися формальним документом, що не впливатиме ефективно на життя держави.

П-ні Слава Стецько з приємністю констатувала, що довкола себе Конгрес має чималу кількість громадських і політичних організацій, принаймні 17, які або ініційовані, або підтримувані, або співпрацюють з ним, і наголосила на потребі дбати про те, щоб усі разом вони були єдиною націоналістичною силою. Якщо вони й надалі діятимуть злагоджено, це буде великий внесок у розбудову Української держави.

Останнім часом опінія світу відчутно змінилася на користь України. Публікації у світовій пресі і виступи відомих політичних діячів засвідчують, що наша держава поступово перебирає на себе ролі Німеччини, яка була своєрідним буфером між Сходом і Заходом. В інтересах усього світу є підтримувати Україну незалежною і самостійною державою, бо вона є гарантом рівноваги і безпеки Західної Європи, а то й цілого світу. Захід повинен допомогти українській економіці, яка була сильно счеплена з російською економікою. Ця колоніальна система поставила Україну в таку залежність від Росії, що зараз українській економіці важко відірватися і усамостійнитися. Тому світ повинен допомагати їй своїми інвестиціями.

Західня Європа й Америка мусять також подбати про те, щоб Росія визнала самостійність України не лише формально, але й фактично. Адже й донині постійно відчуваються намагання знову втягнути Україну в свою орбіту і взяти під своє керування.

Найближчим часом, – вважає п-ні Слава Стецько, – Конгрес Українських Націоналістів найбільше уваги приділятиме економічним і соціальним проблемам. Велику роль зараз, як і раніше, відіграє робітництво і селянство: незалежна Україна постала завдяки тому, що 1 грудня 1991 року весь український народ – робітники, селяни й інтелігенція – проголосували на Всеукраїнському референдумі. А нині робітники і селяни опинилися в дуже скрутному матеріальному становищі. Надалі Конгрес, окрім попередніх завдань, мусить більш рішуче перейти до розбудови своєї мережі серед робітництва і селянства, бо лише зорганізованими зусиллями всього українського народу можна втримати незалежність України.

Тему «Політична і соціально-економічна ситуація в Україні після ухвалення Конституції і завдання націоналістичного руху» висвітлили народні депутати Михайло Ратушний, Роман Круцик, Тарас Процев'ят і Петро Швидкий. В їхніх виступах зазначалося, що нова Конституція є великим здобутком. Але зараз виникла небезпека «забалакати» її. Необхідне наповнення Конституції новими законами і створенням механізмів впровадження їх у життя. Це закони про вибори, про політичні партії; закони, пов'язані з аграрною реформою, самоврядуванням, податковою системою, новий Земельний кодекс тощо. Потрібно створити нову концепцію боротьби з організованою злочинністю, бо стара виявилася неефективною.

Тарас Процев'ят спростував відому тезу останніх часів «горбачовської» перебудови про нібито найкращі стартові умови української економіки. На думку депутата, цю тезу було збудовано на хибній аналізі та співставленні хибних параметрів. Насправді на 70-80% Україна була «збиральним цехом» СРСР, і ця її роль і колоніальний стан економіки призвели до кризи, що спостерігається нині. Висновок з цього ясний: мало мати найкращі чорноземи та природні ресурси – необхідно організувати на них ефективну роботу. Це ж стосується і промисловости. Тобто давно на часі зміна способу організації виробництва і структурна перебудова економіки.

Політична ситуація в Україні, – наголошувалось у виступах депутатів, – у найближчій перспективі буде розвиватися під кутом майбутніх виборів: починаючи з цьогорічної осені, весь наступний рік буде часом підготовки до майбутніх виборів. Трохи більше року залишилося до виборів нового парламенту; обиратимемо Президента і представників в органи Місцевої влади. Нині в політичному середовищі відбувається перегрупування сил. Почали вимальовуватися нові політичні блоки. Під цим кутом зору треба творити в парламенті депутатську фракцію, якщо не чисто конгресову, то з притягненням до неї ідеологічно близьких депутатів. Уже розроблено проєкт положення про депутатську групу «Нація і держава»; окреслено склад людей, які можуть до неї увійти. Разом з керівництвом УРП написано проєкт маніфесту цієї групи. Буквально у перші

тижні шостої сесії треба оформити цю фракцію, а потім такі об'єднання могли б створюватися в усіх областях України і починати готувати низові структури Конгресу до майбутніх виборів.

Р. Круцик зосередив увагу присутніх на новій політичній силі, яка виходить на авангардну сцену українського суспільного життя. «Поки націонал-патріоти боролися з комуністами, – зауважив він, – утворилася третя досить потужна сила – Народньо-демократична партія. Це партія влади, підперта силовими структурами. В ній переважають люди, яких цікавить у першу чергу влада і гроші, а лише десь на задньому пляні перебуває Українська незалежна держава. Якщо на Сході України НДП, можливо, і відіграє позитивну роль, то в Західній – це чисто ліві структури, які повели відверту боротьбу з представниками демократичних сил. Враховуючи це, вже сьогодні час думати над тим, з ким бльокуватися, щоб не випасти з українського політичного ланцюга».

На розширеному засіданні Головного Проводу обговорено і накреслено стратегію дій щодо іншого надзвичайно важливого питання – про визнання ОУН-УПА воюючою стороною у Другій світовій війні. Орест Васкул доповів про те, що вже зроблено в цьому напрямку і як рухатися далі. У першу чергу треба організувати збір підписів на підтримку цієї вимоги. Було обговорено низку організаційних заходів, щоб зібрати до 1 грудня 1996 року необхідну кількість підписів. На Проводі було створено Організаційний комітет (до нього увійшли О. Васкул, В. Борейчук, О. Белей), який повинен організувати і координувати цю надзвичайно важливу акцію. Вирішено, що до неї необхідно залучити якнайширше коло людей і організацій, у тому числі церковні громади, школи тощо. Головний Провід ухвалив з цього питання Заяву.

На розширеному засіданні Проводу виступили керівники всіх Обласних і Міських (у Києві й Севастополі) організацій Конгресу. Заступник Голови Конгресу Сергій Жижко, узагальнюючи ці виступи, наголосив, що всі представники областей дали доволі повні звіти про соціально-політичну ситуацію в їхніх регіонах. Характеристики в основному були однакові: загальний спад виробництва, простоювання великих державних підприємств (виробляють продукцію фактично лише заводи важкої металургії і хемічної промисловости, а також окремі підприємства, що мають приватний характер, але частка їхніх надходжень у державний бюджет невелика); тривале приховане безробіття і довгі несплачені платення. Особливо від цього потерпають учителі районних шкіл. Існує загальне, хоча й мовчазне, незадоволення соціально-економічною ситуацією в державі. Люди фактично самі шукають собі роботу і стараються якось вижити у цій складній ситуації. Відчувається баянсування між поганим минулим і першими паростками окремих успіхів. Але, – вважає Сергій Жижко, – затвердження Конституції і введення гривні – це політичні успіхи, які є також і стабілізуючими факторами у важкій соціально-економічній ситуації. Вони дають надію і впевненість у майбутні позитивні переми.

На даний час, – заявив С. Жижко, – Проводи Конгресу в областях повністю сформувалися. Вони мобільні. Роботу ведуть досить інтенсивно і професійно. В усіх областях Конгрес брав активну участь у конституційному процесі; члени

Конгресу були введені в державні комісії з впровадження Конституції, брали участь в організаційних заходах і різноманітних державних урочистостях.

Заступник Голови Проводу Конгресу відзначив загальний ріст організації. Судячи зі звітів, дуже активно працюють і розгортають свої структури і політичні впливи на Львівщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, у Хмельницькій та Одеській областях. Подолали кризу Миколаївська і Рівненська організації. Дещо послаблено роботу в Житомирській і Кіровоградській областях. Останнім часом усюди в Україні в Конгрес приходять багато молоді. Це є свідченням добрих перспективних показників у майбутньому.

На Проводі вирішено створити координаційну раду молодіжних організацій і нову референтуру – з відродження українського села. Керівником нової референтури обрано відомого письменника і публіциста Сергія Плачинду. Проведено кадрові зміни у керівництві Конгресу в Кримській, Херсонській, Івано-Франківській та Київській обласних організаціях. ■

ЗАЯВА

Головного Проводу Конгресу Українських Націоналістів

Дбаючи про славу і пам'ять Героїв, що впали у національно-визвольній боротьбі українського народу за незалежність України;

виступаючи за відновлення історичної справедливості і достойне пошанування живих учасників цієї боротьби;

виходячи з того, що 1996 рік проголошено Всеукраїнським Братством ОУН-УПА та спорідненими організаціями Роком визнання владою учасників ОУН-УПА борцями за Україну,

Конгрес Українських Націоналістів з 24 серпня до 1 грудня 1996 року проводить Акцію національного відродження і єдності, під час якої буде проведено петиційну кампанію «Героям України – державне визнання!», в ході якої проводитиме збір підписів під відкритим листом до Президента і Верховної Ради України з вимогою офіційного визнання на державному рівні ОУН-УПА та УГВР.

Добиваємося вшанування учасників цих формувань як борців за священну справедливу справу – волю українського народу і незалежність України, з усіма політичними та юридичними наслідками, що з цього випливають. Зволікання з вирішенням цього питання на шостому році існування новітньої Української держави вважаємо недопустимим.

Закликаємо всіх українських патріотів підтримати своїми підписами нашу вимогу про відновлення історичної справедливості та достойного вшанування борців за незалежність нашої Батьківщини.

Слава Україні!

Героям Слава!

Київ, 31 серпня 1996 р.

Слава Стецько

Голова Конгресу Українських Націоналістів

 ■

Наталка ПРУДКА

ДО ПИТАНЬ І ПРОБЛЕМ ПОЛІТИЧНО-ГОСПОДАРСЬКИХ

Грошова реформа в Україні

(УЦІС) 2 вересня 1996 року в Україні розпочався обмін купоно-карбованців на нову національну валюту – гривню. До 15 вересня в Україні паралельно будуть ходити і гривня, і карбованець. Обмін буде здійснюватися у співвідношенні 100 тис. крб. за одну гривню на підприємствах, в пунктах обміну, а для пенсіонерів – на пошті. Готівкою можна буде поміняти 100 млн. крб. Обмін понад 100 млн. крб. буде здійснюватися в безготівковій формі. При обміні не треба подавати документи чи декларацію про доходи.

На три місяці уряд накладе мораторій на підвищення цін. За словами голови Національного банку України Віктора Ющенка, грошова реформа в Україні носитиме чесний і неконфіскаційний характер.

У вересні місія Міжнародного валютного фонду продовжить роботу в Києві, щоб узгодити умови надання Україні кредиту розширеного фінансування та порядку надання коштів для стабілізаційного фонду гривні. За розрахунками українських фінансистів, у межах перших траншів кредиту необхідно створити стабілізаційний фонд на 1,5 млрд. американських доларів. Тривати ця програма може до 10 років.

Зараз Україна продовжує переговори з МВФ про основні бюджетні показники на 1997 рік. За словами Віктора Ющенка, уряд закладає в розрахунки прогнози інфляції на рівні 25% на рік, що повинно забезпечити річне зростання валового внутрішнього продукту на 1,5-2%. Дефіцит державного бюджету на 1997 р. покищо не визначено.

Позика Світового банку для структуральної перебудови агропромислового комплексу

Уряд України готується до підписання кредитної угоди зі Світовим банком про надання позики на 300 млн. доларів для структурної перебудови агропромислового комплексу. Протокол про надання такої позики було недавно підписано у Вашингтоні в ході візиту української делегації на чолі з міністром сільського господарства Анатолієм Хорішком*. Згідно з програмою, заплановано низку заходів для приватизації сільськогосподарських підприємств, а також запровадження нових технологій. Основні вимоги Світового банку до уряду України стосується зокрема більш широкої лібералізації експорту зерна та здійснення майнового паювання при виході зі складу колективних господарств.

Майбутнім кредитом може скористатися юридична особа, яка працює в сільському господарстві або ж забезпечує АПК технікою і ресурсами.

* Чи не Горішком? – примітка Редакції.

Експерти Світового банку, співпрацюючи з українськими фахівцями, розробили стратегію розвитку АПК України, підкріпивши її досить потужним фінансуванням. Крім кредиту на структурну перебудову сільського господарства, намічено також створити фонд передекспортних гарантій на 300 млн. доларів, з яких 170 млн. позичить Світовий банк. Передбачається також реалізація програми реєстрації землі. Вартість проекту – 70 млн. доларів, з яких 50 млн. – позика Світового банку.

Грошова реформа в дії

Починаючи з 2 вересня, згідно рішення Національного банку, в Україні буде встановлюватися офіційний валютний обмінний курс гривні. Встановлення курсу карбованця припинено.

Державна комісія з проведення грошової реформи зобов'язала голів Місцевих органів влади у триденний термін створити комісії з проведення грошової реформи в Україні. В Національному банку розроблено інструкцію про порядок обміну українських карбованців на гривні. Пункти обміну створюються лише установами уповноважених комерційних банків у їхніх приміщеннях, а також, у разі необхідності, за межами цих банків, зокрема на залізницях, аеропортах, морських та річкових портах. Мережа пунктів обміну ухвалюється рішенням Районної чи Миської комісії з проведення реформи.

З моменту введення в обіг гривні Національний банк України своєю постановою від 28 серпня 1996 р. забороняє дію ліцензії на право використовувати іноземну валюту як засіб платежу на території України. Таке право матимуть лише чужоземні та українські авіакомпанії, тоді як раніше іноземною валютою користувалися туристичні, готельні, транспортні та страхові організації.

Голова Національного банку Віктор Ющенко повідомив, що в серпні було емітовано майже 266 трлн. крб. готівки, а назад до державних кас на 29 серпня, завдяки оголошенню про грошову реформу, повернулося на 20 трлн. крб. більше. Це свідчить про повернення тіньових капіталів до державного грошового русла.

Загалом поза банківською системою обертається 370 трлн. крб. Їх Віктор Ющенко назвав грішми недовіри до урядових структур. Обсяг тіньових капіталів становить 44% від загального грошового обігу в Україні.

Візита Канцлера НФР в Україні й українсько-німецька співпраця в сільському господарстві

Пізнім вечером 2 вересня 1996 року, прибув в Україну канцлер НФР. Наступного дня в Маріїнському палаці в присутності канцлера Генріха Коля і Президента України було підписано 4 спільних документи.

Спільна заява про співпрацю щодо підтримки процесу реформ в Україні передбачає створення в Україні Фонду підтримки малого та середнього бізнесу в обсязі 10 млн. нім. марок; створення центру навчання банківських працівників та ін.

Підписано також угоду про співпрацю щодо осіб німецького походження, які живуть в Україні, а також угоду про співпрацю між Державними телевізіями і радіом України та Другим каналом телебачення Німеччини. Підписано прото-

кол про обмін ратифікаційними грамотами щодо згоди з метою уникнення подвійного оподаткування на доходи та майно.

Німецька компанія «Даймлер-Бенц» має намір реконструювати летовище в Одесі, а також виробляти електровози на Луганському тепловозобудівному заводі. Компанія має намір сприяти відновленню парку літаків українських авіакомпаній.

Німецька «Сіменс» має намір модернізувати Зміївську теплоелектростанцію, а також виробляти рентгенівські апарати. Українське об'єднання «Укртелеком» і німецька компанія «Дойч Телеком» підписали меморандум про взаєморозуміння. Заплановано також запровадити виробництво зернозбиральних комбайнів на 2 українських заводах.

Найбільше багатство України – це земля, – уважає заступник голови ВР Олександр Ткаченко. Він наголосив, що стабільність української економіки закладено в агропромисловому комплексі, підкресливши при цьому, що німецькі бізнесмени приїжджають в Україну з масштабними намірами. Заступник голови ВР повідомив, що інвестовані в українську землю 100 доларів на момент збору врожаю дадуть понад 1000 доларів прибутку.

Під час візиту канцлера НФР Гельмута Коля в Україну один з учасників економічної делегації, Готфрід Гьотц, зустрівся з Олександром Ткаченком, який пообіцяв німецькому бізнесменові законодавчу підтримку в реалізації розпочатого цього року в Україні проекту. Під час переговорів О. Ткаченко повідомив, що вкладена німецька марка в сільське господарство України принесе інвесторові удвічі більше прибутку в порівнянні з прибутком, який буде отримано при інвестуванні однієї марки в німецькі сільськогосподарські землі. Такий стрибок дають кліматичні умови України.

Готфрід Гьотц є головою агропромислової кооперативи Німеччини «Райффайзен», річний обіг якої становить 70 млрд. нім. марок. У лютому 1996 року «Райффайзен» створив в Україні спільне підприємство, співзасновниками якого виступають українські господарства.

В господарствах Львівської, Івано-Франківської, Хмельницької та Чернігівської областей 7 тис. гектарів було засіяно пивоварним ячменем. Насіння ячменю в Україну доставила німецька сторона. Загальний обсяг початкових інвестицій – 2,3 млн. марок, до речі, без державних гарантій. Крім того, в Менському районі на Чернігівщині було вирощено 5 тисяч тонн елітного насіння картоплі.

Готфрід Гьотц дуже задоволений вирощенням в Україні врожаєм. Пивоварний ячмінь буде імпортовано до Західної Європи, контракти на реалізацію якого «Райффайзен» підписав з найпотужнішим виробником солоду – фірмою «Вайсгаймер». А вже наступного року СП освоїть 40 тис. га земель, в які заплановано інвестувати 35 млн. марок.

Олександр Ткаченко закликає німецьких бізнесменів збільшити площі своїх посівів до півмільйона гектарів. Загальна площа орних земель в Україні становить 34 млн. га. Заступник голови ВР пообіцяв німецьким бізнесменам «законодавчо забезпечити, а точніше – гарантувати їх участь в агропромисловому виробництві. Для цього Верховній Раді необхідно в законодавчих актах закласти базу, яка забезпечить партнерам роботу на паритетних засадах».

Грошова реформа в Україні завершилася

17 вересня о год. 24.00 закінчилося життя карбованця. За 4 дні до завершення реформи голова Національного банку Віктор Ющенко сповістив журналістам, що «вже можна говорити, що грошова реформа відбулася». Справдилися прогнози фінансистів, що реформа не буде лише деномінацією грошей. За даними Віктора Ющенка, на 9 вересня поза банківською системою України залишалось лише 80 трлн. крб., тоді як на момент проголошення реформи обсяги тінювих капіталів становили понад 360 трлн. крб. – це майже 2 млрд. ам. доларів. Ймовірно, що до завершення реформи в державний грошовий обіг повернеться решта тінювих капіталів.

Обсяг легалізованих коштів удвічі перевищує загальний обсяг іноземних інвестицій, що були вкладені в економіку України протягом останніх 5 років. Таким чином, Національний банк отримав блискучу можливість продемонструвати свою інвестиційну потужність щодо української економіки. В той же час на руках у населення зберігається майже 10 млрд. ам. доларів. Хочеться побажати Національному банку успіхів у справі залучення доларової маси в державний грошовий обіг.

Україна допоможе збудувати грузинський нафтопровід

Нещодавно Державний нафто-газовий комітет України підписав протокол намірів про участь України в будівництві нафтопроводу Баку-Супса, який пролягає через Грузію. Цим нафтопроводом буде подаватися нафта з Казакстану, Азербайджану і Туркменістану, які прагнуть позбутися монополії Росії на транспортування експортної нафти по існуючих нафтоводах.

Цим нафтоводом можна помпувати 29 млн. тонн нафти за рік, з яких 5 млн. тонн використовуватиме Батумський нафтопереробний завод; решту 24 млн. тонн заплановано зливати в танкери та перевозити морем до Одеси, а далі постачати її в країни Західної Європи. Завдяки цьому можна буде вдвічі скоротити шляхи надходження нафти до Європи.

Плян щодо розміщення Акцій «ЛАЗ» затверджено

Фонд державного майна України затвердив плян розміщення акцій Львівського автобусного заводу, згідно якого до кінця цього року під інвестиційні зобов'язання ЛАЗ зможе продати 26% своїх акцій.

Понад 23% акцій буде запропоновано громадянам України та фінансовим посередникам; у державі залишиться 25% акцій. Решту акцій уже реалізовано.

Львівський ЛАЗ є провідним виробником автобусів в Україні. В останні два роки завод опанував виробництво середніх, великих та особливо великих міських автобусів. Цього року завод має намір збудувати 1000 міських автобусів, з яких 600 буде доставлено в Росію.

Різні інші новини

Харківське науково-виробниче об'єднання «Турбоатом» найближчим часом поставить для турецької гідроелектростанції дві гідротурбіни потужністю 17 мВт кожна, – повідомляє «Інтерфакс-Україна». Контракт на виробництво турбін

підписано в 1994 році; його умови передбачали часткове фінансування робіт харківського «Турбоатому». Обсяг контракту не розголошується. У жовтні завод плянує підписати контракт на постачання ще 4 турбін потужністю 250 мВт до Індії, а також готуються контракти з Мехіко, Аргентиною і Ляосом.

Об'єднання «Турбоатом» виробляє всі види енергетичного обладнання для теплових, атомних і гідроелектростанцій. Свою продукцію завод постачає в 40 країн світу.

До 1 грудня 1996 р. уряд України має намір повністю розрахуватися з сільсько-господарськими виробниками зерна. Щодня уряд перераховує господарствам 1-2 трлн. крб, проте кошти отримують лише ті господарства, які виконали державний контракт не менше, ніж на 60%. Уряд не розголошує ціни, за яку він закуповує зерно. Відомо лише, що селяни не прагнуть виконувати державний контракт.

23 вересня закінчився термін прийому заяв для участі в конкурсі з продажу 40% акцій Донецького металургійного заводу під інвестиційні зобов'язання. Організатор конкурсу – Фонд державного майна. Згідно з умовами, покупець акцій повинен внести протягом 2 років 50 млн. доларів на модернізацію електро-сталеплавильного виробництва заводу.

Донецький металургійний завод спеціалізується на виробництві чавуну, сталі, прокату. Вартість виставлених на продаж акцій оцінено в 3,6 трлн. крб.

До 1 вересня міністерства і відомства України повинні були підготувати плян заходів, які дозволять вирішити проблеми виплати платень. Таке рішення було ухвалено на нараді в Кабінеті міністрів 13 серпня. Незважаючи на такі рішення, заборгованість за платні продовжує зростати, хоча темпи дещо скоторилися.

Про патенти на роздрібну торгівлю

З 1 вересня набув чинності Закон України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності», який був ухвалений у липні 1996 року. Закон не стосується осіб, які продають вирощену на власних ділянках продукцію, а також осіб, які сплачують ринковий збір.

Органами Місцевого самоврядування встановлено вартість торгового патенту на право здійснювати роздрібну торгівлю. Для підприємців Києва та обласних центрів України патент коштує 160 ЕКЮ на місяць; у містах обласного підпорядкування, а також для районних центрів – 80 ЕКЮ. В інших населених пунктах вартість патенту становить 40 ЕКЮ на місяць.

Оплату патенту необхідно здійснювати щомісячно до 15 числа місяця, що передує звітному. Крім того, під час придбання торгового патенту на роздрібну торгівлю додатково вноситься одноразова плата в розмірі торгового патенту за один місяць.

За порушення термінів сплати чергових платежів Державна податкова інспекція буде штрафувати порушників у розмірі вартості торгового патенту за один місяць. Однак у Законі є перелік товарів, на торгівлю якими видається безкоштовний патент: це стосується хлібних виробів, борошна, солі і т. д. Безкоштовний патент може бути виданий тим, хто торгує продукцією власного виробництва.

кн. Володимир Великий
(одна гривня)
В обігу є одна гривня з
іншим погруддям кн.
Володимира Великого

В центрі – руїни
Херсонеса

кн. Ярослав Мудрий
(дві гривні)

В центрі – Собор
Святої Софії

Богдан КЛИМЧАК,
м. Львів

ТАК ДАЛІ ТРИВАТИ НЕ МОЖЕ

За матеріалами преси, зібраними Ганною Коваленко (Київ), 75% промисловости України як залежала, так і залежить від Московії, тобто працює виключно на неї, а за вивезену продукцію Московія ледве чи оплачує витрати наших заводів на амортизацію устаткування. Маючи величезні борги тим заводам, комбінати за металъ, труби, чавун та інше, про сплату їх і не думає.

Вивезена до Московії ядерна зброя вартує, за приблизними підрахунками, 46 мільярдів доларів, а Кабмін про цю цифру навіть не згадує і просить оплатити лише 1% від суми. В цей же час Україну змушують знищувати її ракети, які могли бути використані для запуску супутників. Та що ракети! Забрали задурно навіть стратегічні бомбардувальники.

Нас переконують, що Україні потрібні кредити, але за кредити, які потрапляють до тих же комерсантів, треба буде платити великі проценти, і це за умови, що наша промисловість пляново розвалюється. Тим часом, за повідомленням газети «Фінансовий Київ», № 25 за листопад 1993 р., у закордонних банках перебувала фантастична сума – 150 мільярдів доларів, – але уряд (хто б його не очолював) не вживає ніяких заходів для повернення цих коштів Україні. Радше навпаки. Як відомо, один з працівників Кабміну, п. Лобов, прихопивши велику суму валюти, втік до Франції. Колишній міністр енергетики п. Складаров уже з кількома мільярдами доларів утік до США, де купив собі громадянство за 200.000 зелених. А колишній віце-прем'єр-міністр Йоффе... отримавши 500 мільйонів доларів на організацію торгового представництва, їздив до США, але офісу там не відкрив (дані за 1993 р.), гроші ж державі не повернув. Про дрібніших махінаторів – не згадую.

З іншого боку, створені в Україні декілька юридичних організацій про права і захист власне українців не згадують навіть побіжно. Не сприяє відродженню української культури і «український» уряд, досі не надано пріоритету саме українським освітнім передачам. Великий друг українського народу п. Курас не так давно великодушно пообіцяв «посилити вивчення української та інших національних мов». (Ви тільки спробуйте собі уявити цю фразу, сказану на урядовому рівні у Польщі чи Німеччині). В Україні дуже мало вищих навчальних закладів, де б панував культ української культури. Пані Коваленко припускає, що сучасне становище в Україні – наслідок всесвітньої змови комерційних структур проти України, проти відродження української культури.

Щодо московських виборів: хоч сприятливого для України результату виборів президента у Московії практично й не могло бути, перемога Єльцина (яка може означати збереження дотеперішнього статус-кво) матиме наслідки негативні, оскільки означатиме продовження і посилення русифікації (фактичне утвердження двомовности), політику повзучої інтеграції в СНД, втрату надії на українізацію советської (по суті) армії України, прив'язку до москвинського монополіста «Газпрому» (будівництво Одеського – альтернативного – нафтового

терміналу затримано на роки!). В цьому ж ряді слід згадати й узаконене підпорядкування Московії повітряного простору України («общая противовоздушная оборона»), усталення «прозорих» кордонів, тобто відсутність кордонів як таких, що вигідно тільки Московії.

Усі добре знають, що Московю керуються і шахтарські страйки, як свого часу керувалося й побоюще на Софійському майдані 18 липня 1995 року. Усі знають, що Москва вважає своєю власністю не тільки Києво-Печерську Лавру, а й Софійський собор...

До якої межі можна керуватися формулою: «лішь би не било войны»? Якби переміг відкритий ворог України Жириновський і почався внаслідок цього «конфлікт» з «обмеженим контингентом московських військ», то чому б не привітати і такий варіант, як спосіб набуття Україною високого і почесного звання країни, яка платила би належну ціну – кров'ю* – за своє справжнє звільнення.

Бо Ічкерія – приклад, гідний для наслідування, незважаючи на усю трагічність такого шляху. ■

Ярослав КАРИЧАК

УГОРСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА В УКРАЇНІ

(історія та сучасний стан проблеми)

(УЦІС) Останнім часом у зв'язку з підготовкою Угорщини та мадярських національно-культурних товариств Закарпаття до відзначення 1100-річчя свого приходу в Європу, в черговий раз спостерігаємо вибух політичної активності цієї національної меншини.

На Закарпатті зараз мешкає близько 150 тисяч мадярів. Розселені вони нерівномірно. Найбільше їх у Берегівському, Виноградівському, Ужгородському районах і в Мукачеві. Близько 10 сіл Закарпаття є чисто мадярськими, біля 20 сіл змішаними, де більшість складає мадярська меншина. Ніколи в історії Закарпаття мадярів не було більше, ніж українців. Так, за даними перепису з 1941 року, на Закарпатті мешкало 10,1% мадярів за мовою та 13% – за національністю. У 1941-1944 р. їх число збільшилося за рахунок переселенців з Мадярщини. За даними мадярських товариств, близько 50 тис. мадярів були знищені фізично після возз'єднання Закарпаття з Україною (проте, конкретними списками підтверджено до 1,5 тисячі осіб). В той же час, за офіційними советськими джерелами, протягом 1939-1944 р. мадярські фашисти ліквідували, замордували, повісили чи розстріляли близько 115 тис. закарпатців, а ще 183,395 осіб було кинуте мадярами в тюрми і концтабори. У Виноградіві був збірний пункт, звідки мадяри вивозили величезну кількість жидів для їх ліквідації. Такий концтабір для ліквідації жидів був під Будапештом. Вивозили жидів у концтабори з Мукачеве та інших місць. У червні 1991 року самі мадяри спільно з жидами, при

* «...Вражаю злою кров'ю Волю окропіте...» (Т. Шевченко. «Заповіт»).

сприянні місцевої влади, але таємно від громадськості, поспіхом відкрили у Виноградівській меморіальній табличці для «увічнення пам'яті депортованих жидів». Демократичні сили краю дізналися про це тільки з газетних повідомлень.

До 1989 року в Закарпатті вже існувало мадярське товариство культури, яке очолював Шандор Фодо з Ужгороду. На установчій конференції Закарпатського Руху в 1989 році сам Фодо на синьо-жовтий стяг повісив триколірну стрічку, що символізує мадярський прапор, мовляв, ми з вами.

Під час виборів 1990 року мадяри ще діяли спільно з Рухом. Навіть рухівці агітували за мадярів. Деякі мадяри входили до активу Руху.

Ситуація різко змінилася після виборів, коли демократи Закарпаття їх програли, а мадярський лідер не пройшов до Верховної Ради у Виноградівському районі. В той же час в Угорщині вже сформувалися політичні сили. Офіційний Будапешт не «розкручував» відкрито питання «Великої Мадярщини», але цю ідею пропагували праві партії, що належали до опозиції. Преса і телебачення Угорщини відверто пропагували ідею відновлення Австро-Угорської імперії. Емісари з Угорщини контактувалися з лідерами закарпатських мадярів, і це не могло не позначитися на політичній ситуації того часу. Політизовані «русини», організація яких виникла в лютому 1990 року, не були однорідною організацією. Частина їх тяжіла до Чехо-Словаччини і відверто висловлювалася за відновлення автономії «Подкарпатська Русь» у складі останньої. Менша частина русинів тяжіла до Угорщини. Ще були т. зв. «русофіли», орієнтовані на Росію, та «автохтони», які виношували ідею окремішності і карпатської держави. Вже після виборів 1990 року спостерігаємо тісний контакт мадярських товариств (особливо Товариства мадярської культури Закарпаття) з «Обществом Карпатских русинов». Починається нагнітання політичної атмосфери в краю.

У Берегівському районі мадяри інспірують масовий рух мадярів за створення автономії під виглядом національно-культурної. Проводиться кількаразово збір підписів, а в Угорщині йде цілеспрямована пропаганда цієї ідеї правоекстремістськими силами. Активізується «Общество Карпатских русинов». 29 вересня 1990 р. в Ужгороді це «Общество» прийняло свою першу Деклярацію «Про повернення Закарпаттю статусу Автономної республіки». Опублікування цієї Деклярації 21 листопада 1990 р. в газеті «Закарпатська правда» викликало великий на той час резонанс. Проти неї негайно виступили всі національно-демократичні організації та партії, що зароджувалися на хвилі української національної революції. Після цього в Мукачівській компартійній газеті «Панорама» 9 січня 1991 року знову публікується «Проект Деклярації Общества Карпатских русинов і національно-культурних товариств» „Про надання Закарпаттю статусу автономії“⁴. Серед інших знаходимо підпис найпотужнішого на той час Товариства мадярської культури Закарпаття. Стало зрозумілим, що тут маємо відвертий сепаратизм. Влада мовчазно підтримує акції мадярів, політизованих русинів, намагаючись шантажем примусити Київ погодитися на свій проект вільної економічної зони. Цей проект, як відомо, привіз тодішній перший секретар обкому компартії з Москви. Мабуть, відчуючи крах, КПСС через своїх вірних слуг намагалася створити на Закарпаттю «червоний прикор-

донний острів», використовуючи політичне русинство, мадярське питання та факт глибокої денаціоналізації великої частини закарпатських українців, викликаної мадярською, а тепер російською шовіністичною політикою.

16 липня 1990 року Верховна Рада України прийняла Деклярацію про державний суверенітет, а 14 липня 1991 року, майже в річницю Деклярації, на великому мітингу в с. Вилोक мадяри зачитують і голосують за Деклярацію вже самого Товариства мадярської культури «Про автономний статус Закарпаття», яка публікується в закарпатській пресі та засобах масової інформації Угорщини.

Вже в той час почалися провокації на Верецькому перевалі в Карпатах, де колись проходив мадярський колоніальний кордон і стояли залишки зруйнованого при чехах пам'ятника, встановленого тут мадярами на честь 1000-річчя Мадярщини ще в 1896 році. Святкування мадярами ще тоді 1000-річчя викликало глибоке обурення у передової інтелігенції Галичини, в т. ч. Івана Франка. У травні 1991 року, на очах представників УРП, «Меморіалу» та Руху, що прибули на Верецький перевал для огляду місця встановлення пам'ятного Хреста розстріляним тут мадярськими фашистами в 1939 році січовикам Карпатської України, прибулі на автах з мадярськими знаками особи вивели нітрофарбою на табло з назвами областей назви «Мадярщина», «Тріянон», намалювали контури мадярського герба. Коли присутні почали витирати ці написи цеглинами, то почули у відповідь стару мадярську зневажливу начіпку – «смердючі гупули». Представники демократичних організацій звернулися за поясненням до членів Товариства мадярської культури. Ті відповідали, що це робили провокатори... зі Львова, що це «дитяча забава», на яку не слід звертати уваги. Слід зазначити, що на той час місцева компартійна влада широко пропагувала як у пресі, так і іншими шляхами плітки, спрямовані проти галичан. На шпальтах газет можна було прочитати, що «Емісари з Галичини повчають закарпатців», «...галичани скуповують наші продукти, товари», «...вимагають галичани від закарпатських людей кричати „Слава Україні!“», коли ті туди приїжджають», «...не пропускають людей у Галичину на базарі» та інші небилиці. Сепаратизм у Закарпатті набував усе більш цілеспрямованого і небезпечного характеру. В пресі постійно йшла полеміка на тему «русинства», до Закарпаття приїжджає Поль Магочій з Канади – ідейний надхненник і теоретик політичного русинства. Його помпезно приймають в обласній Раді, журналісти беруть у нього інтерв'ю.

Події 1991 року досягають найвищого піку в жовтні-листопаді, коли одразу після ГКЧП і заборони компартії та проголошення Україною 24 серпня свого виходу з СРСР обласна влада намагається проголосити автономію. Масове голодування, цілодобові мітинги, бійки біля Обласної ради в Ужгороді закінчуються відставкою тодішнього голови Обласної ради Волощука. Автономію не проголошено – демократи відстояли Закарпаття. Зате Леонід Кравчук, будучи в Ужгороді, спрямував Обласну раду на проведення місцевого плебісциту про «спеціальну самоврядну територію Закарпаття». Ніхто не знав, що це таке, проте плебісцит було проведено. Він був незаконним, про що є відповідне рішення Президії Верховної Ради.

Мадяри Закарпаття у своїх районах шалено агітували за цю «спеціальну зону», а преса Угорщини відкрито писала, що після цього буде створено Подкарпатську Русь – незалежну державу, яку з часом приєднають до Угорщини.

В 1993 році, перед ратифікацією Угорським парламентом Українсько-Угорського договору про дружбу і співпрацю, знову спостерігаємо вибух політичної активності мадярських товариств у Закарпатті. Знову преса Угорщини всіяко намагається розпалити антимадярські настрої в Закарпатті, щоб мати вагому підставу не ратифікувати цей договір. Опозиція в парламенті Угорщини відкрито виступає проти існуючих кордонів.

Українська Народня Рада Закарпаття (УНРЗ) – велике об'єднання національно-демократичних сил – навіть присвятила мадярській проблемі одне зі своїх представницьких засідань. На ньому було вирішено звернутися до парламенту Угорщини з пропозицією прискорити ратифікацію договору, наголошуючи, що цей договір тільки в інтересах національної меншини краю. Дійсно, у мадярів Закарпаття немає ніяких підстав твердити, що їх утискають. Достатня кількість мадярських шкіл, телебачення, радіо, газети, – все за рахунок нашої держави. Мадяри, хоч і незаконно, але у своїх селах, де вони живуть, вивисили поруч з національними синьо-жовтими ще й свої мадярські прапори. Вони перейменували собі вулиці на мадярський лад, повідкривали мадярські меморіальні таблиці, поперейменовували назви сіл. Україна на цей час уже мала «Закон про національні меншини», «Декларацію прав національностей». У Закарпатті немає жодного випадку утисків прав мадярів. Вони мали своїх депутатів в Обласній Раді, в Районних і Сільських радах. Вільно за перепустками, коли бажали, виїжджали до Угорщини. Влада аж надто йшла на поступки мадярам, що навіть викликало обурення у місцевих українців, які не мали й частини того, що мадяри.

Проте, незважаючи на це, в 1993 році нагнітання антимадярських настроїв продовжується. Велику статтю цій проблемі присвятив професор історії Ужгородського університету В. Худанич, опублікувавши її в газеті «Закарпатська правда» 10 липня 1993 року під назвою «В чийх інтересах розпалюються антимадярські настрої?». В цій публікації вчений наводить цілу низку фактів спроб розпалювання антимадярських настроїв, одночасно з'ясувавши ролі в цьому мадярських товариств у Закарпатті, політичних русинів і певних політичних кіл Угорщини. Висновок один: розпалювання антимадярських настроїв потрібно найперше тим, хто прагне відірвати Закарпаття від України, посіяти чвари як між українцями Закарпаття, так і всієї України, а відтак використати це у власних цілях. В цьому мадяри мають добрих спільників: Общество Подкарпатських русинів та стару компартійну владу, яка не перестав виношувати свої пляни вільної економічної зони на всій території Закарпаття.

29 липня 1993 року Обществом Подкарпатських русинів в унісон мадярам здійснюється безпрецедентна акція – створюється т. зв. «Временное правительствo Подкарпатской Руси». Прем'єром цього «правительства» сам себе призначає відомий лідер політичного русинства професор Іван Турияниця. Він призначає і міністрів: іноземних справ – Тибора Ондика, економіки – Юрія Думнича, народньої освіти – Василя Сочку, охорони здоров'я – Євгена Жупана. Негайно

оприлюднюється «Заява» цього «Правительства», в якій воно виступає за федеративний устрій України, проголошує себе спадкоємцем «законного правительства Андрея Бродия» (мадярського агента під псевдом «Бертолон», якого заарештував Чехо-Словацький уряд у 1938 році коли він був прем'єром автономної Карпатської України, за зраду Конституції, знайшовши в нього при обшуді письмове підтвердження праці для Угорщини та 500 тис. мадярських пенгів). Це «Временное правительство» роз'їжджає по Угорщині, Словаччині, дає інтерв'ю, пресові конференції. Преса цих держав широко коментує їхні заяви, хоча офіційні Будапешт і Братіслава їх не визнають. Все це діє на користь тим політичним силам Угорщини та Словаччини, які ще не втратили надії на приєднання Закарпаття до своїх держав. Громадськість Закарпаття обурена, але органи влади мовчать. Мовчить і офіційний Київ. Вже у вересні 1993 року це «Правительство» на чолі з професором І. Туряницею публікує більш чітку програмову заяву з пунктами: «1. Офіційное признание русинов, проживающих в Подкарпатской руси как народа; 2. Реализация результатов референдума 1 декабря 1991 года, 78% участников которого проголосовали за автономный статус и создание республики с закреплением всех международных прав за коренным населением региона; 3) Проведение выборов на демократической основе в Парламент автономной республики Подкарпатская Русь». Проголошується, що цієї мети «Временное правительство» має намір досягти «мирним путем».

До цього «правительства» вже функціонувала незареєстрована крайньо-праворадикальна Подкарпатська республіканська партія, яка взагалі домагалася самостійності для Закарпаття. Цією скандальною, нечисленною партією керував колишній член УГС Василь Заяць. А була вона створена в Мукачеві під безпосереднім керівництвом лідера Чехо-Словацької республіканської партії п. Сладека. Останній особисто керував установчою конференцією цієї партії.

Таким чином спостерігаємо в 1993 році спільні масові зусилля мадярських політичних кіл Закарпаття і Угорщини, політизованих русинів і владних структур знову актуалізувати питання автономії.

У цей час продовжуються провокації на Верецькому перевалі. Вже тепер туристи з Угорщини приїжджають сюди, щоб глянути на колишній кордон «Великої Мадярщини», залишають тут свої написи «Мадярщина», зображення мадярських гербів тощо. Про це свідчить у своїй публікації у газеті «Новини Закарпаття» від 28 вересня 1993 року Воловецький журналіст Михайло Стан.

Обласна організація УРП на з'їзді в Києві приймає звернення до парламенту Угорщини, в якому аргументовано доводить необхідність прискорення ратифікації міждержавного договору. Характерно, що в демократичній газеті «Карпатська Україна» цього ж року з'являється підозріла публікація, у якій подано «сенсаційну» новину – Німеччина нібито має пляни експансії Закарпаття, про що відомо редакції газети, незважаючи на те, що ці пляни таємні. Подібні «сенсації» – не що інше, як робота спецслужб держав, що мають у Закарпатті свої економічні інтереси. Адже відомо, що Німеччина – найсильніший економічний партнер для Краю, тому слабші намагаються у такий спосіб посягти недовіру до німців, щоб мати в Закарпатті свій економічний простір. Про це я писав у газеті

«Закарпатська правда». Забігаючи наперед, скажу, що в липні 1996 року знову з'являється «сенсаційна» стаття про німецьку загрозу, але вже в газеті «Срібна Земля». Порівняно з 1993 роком, ця «загроза» модернізується. Згідно «секретних плянів», Закарпаття підпадає під сферу впливу німців через вплив Росії. Мабуть, така варіація мітичної німецької загрози винайдена для більшого переконання демократів, що остерігаються від російської експансії. Підкидається ця тема знову через демократичну пресу. Аналіза і порівняння подій 1993 та 1996 років дозволяє зробити висновок, що тут діють спецслужби деяких держав, зокрема Угорщини та Росії. Особливо коли зважити на те, що Угорщина вже є кандидатом ч. 1 до вступу в НАТО, а Росія того дуже не хоче. Можливо, що «розкручується» порушення прав національностей у Словаччині (щодо мадярів) теж з огляду на бажання останньої вступити до НАТО. А можливо, у питанні «німецької загрози» є тільки чисто економічний чи комерційний інтерес. Щоб ми не припускали, зрозуміло одне: всі ці процеси – активізація мадярів у Закарпатті та політичних опозиційних сил у самій Угорщині, в Словаччині, активізація в Словаччині мадярської Християнсько-демократичної партії та намагання створити там свою етнічну автономію, вибух політичної активності політизованих русинів мадярської орієнтації, діяльність т. зв. «Временного правительства Подкарпатской Руси», незаконне фінансування Общества Подкарпатских русинов Мукачівською міською та Мукачівською районною державною адміністрацією, багатьма великими і малими підприємствами, присвоєння лідерами цієї організації значних сум грошей, провокації на Верецькому перевалі, сприяння місцевих органів влади переважному перейменуванню вулиць на мадярський лад, перейменування населених пунктів по-мадярськи, байдужість до вивішування на приміщеннях місцевих органів влади України мадярських національних прапорів, перевага мадярських написів на рекліах, вівісках, оголошеннях в окремих районах області тощо – є цілеспрямованою акцією проти України, проти українства взагалі та українських русинів зокрема на Закарпатті. Все це – відвертий сепаратизм, закамфльований під ідею «інтернаціоналізму».

Парлямент Угорщини все-таки ратифікував договір між Україною та своєю державою – здоровий глузд узяв гору. І цього також вимагали пляни Угорщини стосовно вступу до НАТО. Мабуть, Угорщина сподівається таким чином якось зменшити свій гігантський зовнішній борг, один з найбільших у світі.

Якийсь час активність мадярських товариств була малопомітною, так само, як і Общества Подкарпатських русинов. Але зараз, у 1996 році, ми спостерігаємо черговий вибух їхньої активності. Це, на нашу думку, викликано двома причинами: 1. прийняттям Конституції України (втрачено надію на федеративний устрій та перемогу комуністів як в Україні, так і в Росії); 2. ажіотажем навколо святкування 1100-річчя приходу мадярів на свою нову батьківщину. Знову різко загострюються стосунки між мадярами та українцями Закарпаття, і вже до літа набувають характеру протистояння, хоча це й не реклімується владою та засобами масової інформації. Найбільшого загострення ситуація набула після того, як громадськість дізналася про наміри відбудувати пам'ятник на Верецькому перевалі з нагоди 1100-річчя переселення угорців у Дунайську низовину. Тут

колись проходив кордон «Великої Мадярщини», тут мадярські фашисти розстрілювали героїчних захисників Карпатської України в 1939 році. Ще є живі свідки цих розстрілів, є могили січовиків. Тому громадськість Краю виступила відкрито проти таких намірів, звинувачуючи місцеву владу у непродуманих діях. Після численних заяв і звернень, аж до Президента України, міністра закордонних справ, СБУ включно, було опубліковано рішення припинити його будівництво. Послові Угорщини п. Тоту було заявлено, що мадярські товариства, готуючись до відзначення 1100-річчя, багато в чому діють самочинно, без затвердженого плану, без організаційного комітету, який уже створено.

Незважаючи на рішення припинити будівництво пам'ятника і встановити його біля с. Чома (близько кордону з Мадярщиною), будівництво продовжувалося аж до середини липня. Залишилося тільки встановити 7 пірамід – і пам'ятник готовий. Тільки тоді Обласна державна адміністрація починає знову збирати представників національно-демократичних організацій, політичних партій області, мадярських товариств для остаточного вирішення питання спорудження пам'ятника. Фактично ж, коли приймалося рішення про надання дозволу на будівництво пам'ятника, всі українські громадські організації і громадськість області були проігноровані місцевою владою і мадярським товариством. Тепер гарячково шукається виходу із ситуації. Адже національно-демократичні партії, зокрема Конгрес Українських Націоналістів, і громадські організації заявили, що пам'ятник обов'язково стане об'єктом тероризму, що це тільки погіршить міжнаціональні і міждержавні стосунки, що це спланирована акція проти України та її незалежності, яка здійснюється саме тоді, коли прийнята Конституція, і всі готуються відзначити 5-річчя незалежності. Демократичним організаціям краю Обласна державна адміністрація пропонує «варіант», який надійшов від Президентської Адміністрації: зробити цей пам'ятник як такий, що символізує українсько-мадярську дружбу, та відкрити його на честь 5-річчя незалежності України та 1100-річчя Мадярщини. «Соломонове рішення» Президента України було відхилено як неприйнятне, образливе для українців, для Закарпаття, для всієї нашої держави.

22 липня, коли представники демократичних громадських об'єднань і партій Закарпаття зібралися в Ужгороді в Обласній державній адміністрації вирішувати остаточно цю проблему, до залі засідання проник «прем'єр» т. зв. «Временного правітельства» Турияниця. Вже в кінці засідання йому безпідставно надали слово, і він висловився, що Закарпаття – мадярська земля. На знак протесту всі представники демократичних організацій, партій покинули залу засідань і склали Заяву на ім'я Президента України, голови Обласної державної адміністрації, голови Воловецької Районної державної адміністрації, у якій ще раз підтвердили свою позицію: не дати мадярам осквернити нашу історичну пам'ять, відхилити «соломонове рішення» Адміністрації Президента.

Нагнітання атмосфери продовжується. Вина за це повністю лежить на Обласній державній адміністрації, яка, щоб бути «добренькою» перед мадярами, дозволила їм спорудити пам'ятник на Верецькому перевалі, знаючи, що демократична громадськість Краю, українські націоналісти, українська інтелігенція, прості українці, яких на Закарпатті є близько 1 мільйона, будуть категорично проти цього.

Таким чином, як і в попередні роки, антимадярські настрої то вибухають, то стихають. Вони інспіруються політичними колами опозиції в парламенті Угорщини, знаходять велику підтримку серед лідерів мадярських товариств у Закарпатті, пропагуються та культивуються серед мадярського населення краю. Як підтримка і прикриття, використовується Общество подкарпатських русинов т. зв. мадярської орієнтації. «Временное правительство» на чолі з «прем'єром» п. Туряницею та деякі інші національно-культурні товариства, а найголовніше – органи місцевої влади зацікавлені, щоб зростало протистояння між мадярами й українцями. Про це свідчать їхні дії на підтримку «політичного русинства», інших сепаратистських сил. Офіційно обласна влада на найвищому рівні твердить, що, мовляв, сепаратизму в Закарпатті нема, що це вигадка деяких засобів масової інформації та амбіції купки людей. Мабуть, влада забула, що свого часу дала дозвіл на зміну національності «українець» на «русин», надрукувавши 100-тисячним накладом спеціальні пронумеровані блянки. Інша справа, що цей задум провалився – переписалися «русинами» не більше 100 прихильників цієї ідеї...

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ПОБУТОВИЙ РАСИЗМ – ЗБРОЯ П'ЯТОЇ КОЛОНИ

Лариса Масенко у статті «Мовно-культурна політика: шлях у нікуди» («Час-Тіме» ч. 10, 1996 р.) пише: «Ентузіазм тих же киян у ставленні до української мови, який почав був зростати в роки гласності і перший рік незалежності, виразно іде на спад». Авторка пояснює це пропагандою російськомовної преси і телепрограмами: московськими і місцевими.

Однак, на мою думку, річ не лише у пресі й телепрограмах. Паралельно діяв і діє ще один невловний чинник, який умовно назовемо «побутовий расизм». Що це таке, найкраще показати на прикладах. Ось що спостеріг на київській (не севастопольській!) пошті у листі до редакції нью-йоркської «Свободи» її читач:

«Чоловік звернувся українською мовою до працівниці пошти, щоб та продала йому конверт за кордон. Та дала йому конверт звичайний, призначений для України. Він заплатив. Заадресував. Поніс знову до неї листа, а вона у відповідь: „Это не пойдет. Нужен другой конверт. Международный!“ Чоловік каже: „Я ж просив Вас продати конверт за кордон...“. А вона у відповідь: „Нужно говорить на общепонятном языке!“».

Я не маю сумніву, що працівниці пошти розуміє українську мову. Додам, що українську мову без перекладу розуміють у Москві. Та й слово «кордон» не чуже в російській мові. Отже, у даному разі працівниці пошти навмисне розіграла з себе інопланетянку.

Яка мета такої гри? Тут може бути лише одне пояснення: виявлення своєї зневаги до української мови, приниження її. Так на побутовому рівні висловлюють своє неприйняття відродження і незалежності України антиукраїнські елементи.

Ще один випадок з журналу «ВУС» (Київ, ч. 6, 1994):

«Суддя Дарницького народного суду Звольський, коли підсудний М. Рожак у судовому засіданні почав відповідати українською мовою, грубо урвав його криком: «Ты! На своем мужицком языке будешь объясняться на скотном дворе, а здесь мне давай объяснения на нормальном русском языке... А будешь упорствовать, то получишь у меня сполна».

Твердження про вищість і нижчість людських мов – твердження расистське. Первісний «чистий» расизм, що обстоював нерівноцінність рас, має свій різновид: середрасовий расизм, який проголошує вищість окремих націй, що належать до одної раси. До проявів середрасового расизму належать і наведені вище приклади.

Що стоїть за цими проявами?

Коли Президент Кравчук, виступаючи в Донецьку, навіть на питання, поставлені українською мовою, відповідав по-російськи, присутні в залі проімперці прокоментували цей факт так: «Он и пикнуть боится по-украински!».

Українофобам треба, щоб українська мова не лунала, не жила, не відроджувалася. Чому? А чому так нещадно по-драконівськи переслідувала українську мову царська, а потім червона імперія? Щоб знівелювати національну окремішність неросійських народів, створити єдиний імперський (в СРСР – советський) народ. Отже, ексцеси проімперців проти української мови на побутовому рівні – це боротьба за імперію. Хай і в тимчасово самостійній – за поглядами українофобів – Україні мова автохтонів не відроджується, хай переважає російськомовність як місток до об'єднання в майбутньому. А сьогодні – це місток до «єдиного культурного простору», зокрема – це місток для одержання українськими школами підручників з Москви, де українцям буде «правильно» пояснювано їхню історію.

Отакій підклад побутового расизму в сучасній Україні. І саме це явище у парі з антиукраїнською пресою і телепрограмами спричинили спад ентузіазму в ставленні до української мови серед українців. Бо ж суддю, що видав цілу расистську тираду, не покарано і не усунуто з посади. Не дискваліфіковано і ту вчительку, яка на питання, чому не викладають у них історії України, сказала: «Нет такой истории. Это выдумки националистов!». Українці на побутовому рівні бачать, що держава не боронить їхні людські права, а радше навпаки; що погромникам і українофобам усе дозволено; що українське відродження натрапляє на відверте расистське цькування, а влада не робить жодних кроків, щоб цьому цькуванню покласти край. У такій ситуації, хай би радіо і телевізія розпиналися за українську мову, обиватель буде дуже обережний щодо свого до неї ставлення.

Безкарність побутового расизму може тягти за собою несподівані наслідки: шкодити чи сприяти кандидатам на виборах. Так, 1994 року вона сприяла поразці Л. Кравчука на президентських виборах.

І у своїй поразці Л. Кравчук великою мірою сам винен, бо допустив розгул українофобії в Україні. Це пояснюють його характером: мовляв, він не надавався до рішучих дій. Дивно таке чути про людину, яка була членом КПСС, у програмі котрої стояла вимога «бути безжалісним до своїх ворогів». У сучасній ситуації

не треба було бути «безжалісним» у большевицькому розумінні. Але треба було називати речі своїми іменами. Треба було затаврувати расизм, який виявлявся в українофобських виступах. Леонід же Кравчук сприймав расистські говорення, заяви й виступи як вияв демократії.

Святий обов'язок президента боротися з расизмом, українофобією, антисемітизмом. На це йому давала право конституція. Мені можуть сказати, що в покомуністичній ситуації в Україні це привело б до конфронтації. А я на це скажу, що тому, хто боїться конфронтації, нема місця за державним кермом. Президент на те й президент, щоб конфронтувати з антисуспільними проявами. Наслідком Кравчукової «безконфліктності», якою він ще й нахвалявся, стало те, що ми тепер маємо Україну, де легалізовано погроми українців.

Торкнувшись цієї теми, наведу вірш англійського поета Маккея:

Ти жив не знавши ворогів?
Не вірю я в подібні речі,
Бо той, хто честю дорожив,
Не міг не знати ворожнечі;
І тільки той її уник,
Хто жив як трутень цілий вік,
Хто зради викрити не міг,
Хто слів присяги не беріг,
Хто зла добром не похитнув,
Хто боягузом в світі був.

Расисти, діставши за першого президента України «зелену вулицю», де їм не чинено перешкод, перейшли в наступ на ідеологічному рівні, підвівши під українофобію «теоретичну» базу, яка знайшла своє втілення у вимозі надати російській мові статусу державної. Саме ця вимога об'єднала під час виборів 1994 р. всіх ворогів української незалежності.

Після виборів 1994 р. настав справжній рай для расистів. Бо коли Президент Кравчук закривав очі на расистські прояви, то нова адміністрація стала висловлювати сумнівні «теоретичні» твердження, які були знахідкою для расистів.

Чільні урядовці адміністрації Президента Кучми стали виступати у пресі з нападами на українську мову, яка нібито віджахнула «талановиту молодь» від вищої освіти. У цьому виявився зворотній зв'язок між адміністрацією та українофобськими елементами: адміністрація, якій ці елементи сприяли на виборах, благословляє їх на дальше погромництво. І наслідки не забарилися.

«Зелена вулиця» для расистів обернулася на «зелену вулицю» для російщення.

Боротьба між силами національного відродження та силами проімперської асиміляції точиться і сьогодні. У цій боротьбі побутовий (та й непобутовий) расизм конфронтує з національним відродженням. Здобувши перемогу на виборах 1994 р., расизм хоче її закріпити. Прояви побутового расизму після 1994 р. стали частішими, зухвалішими й агресивнішими.

Голосування батьків на батьківських зборах за переведення шкіл на російську мову викладання відбуваються під великим впливом расизму. Наступ на україн-

ську школу – це наступ на українську незалежність. Бо без української школи не буде України.

Але не тільки школа стає жертвою расизму. Нема такої ділянки суспільного життя, де б побутовий расизм не давався взнаки.

Мені здається, ще не пізно національно свідомим силам оголосити війну цьому явищу. Сподіватися, що це зроблять владні структури, годі. Коли «націоналіст» Кравчук не спромігся бодай словом прохопитися про існування цієї антисуспільної та антиукраїнської виразки, то чекати на якісь заходи від сучасних «космополітів» просто наївно. Всякі звернення до них – марна праця.

Я вважаю, що захист від побутового расизму мусить узяти на себе громадськість. У 1990-1991 рр. в Україні виходила газета «Слово», яка якоюсь мірою протистояла побутовому расизмові. Там публіковано матеріали з місць про негаразди на мовному фронті України. Здавалося, що цей орган стоятиме на сторожі українського відродження. На жаль, у подальші роки газета «Слово» відійшла від цього магістрального напрямку, обернувшись на літературну газету певної орієнтації. Таким чином, можливий усеукраїнський штаб боротьби проти побутового та й непобутового расизму самоліквідувався. А расизм підніс свою голову.

Боротьба з будь-яким антисуспільним явищем вимагає постійного центру чи штабу, який би керував цією боротьбою.

Мені можуть сказати, що є ж закон, який передбачає покарання за розпал національної ворожнечі, за прояви расизму. Закон є. Це правда. Але його треба застосовувати. До того ж треба вміти пізнавати расизм у зовні невинних проявах.

21 грудня 1992 р. у програмі Всесвітньої служби Українського радіо виступав депутат Верховної Ради України О. Чародеев. Він обґрунтовував вимогу надання російській мові в Україні статусу державної. Ясна річ, що в демократичній державі кожен може висловлювати той чи той погляд і пропонувати той чи той захід.

Але послухаймо, як депутат мотивував свій погляд. За Чародеевим українська мова – мова меншовартісна, а отже не державна. Українська мова годиться для гумору, для пісень і для кохання. Всі інші сфери не для української мови. Для інших сфер існує єдино можлива (поширена від Мурманська до Владівостока) російська мова – мова науки, техніки, дипломатії.

Депутат Чародеев виступав з такими «поглядами» і на сесії Верховної Ради.

Отут і постає питання: чому до нього не застосовано кримінального кодексу?

Виходить, що в Україні до кінця не розуміють, що таке расизм. І користаючи з цього, расисти ведуть свою пропаганду на всіх рівнях, у тому числі й на побутовому.

Отже, потрібні центри юридичного захисту від расизму. Чому центри, а не центр? Бо кожне громадське чи політичне угруповання мусить мати такий центр. Передусім Товариство «Просвіта», а ще Рух, Конгрес Українських Націоналістів, УРП тощо, навіть Церкви. І жоден випадок побутового (та й непобутового) расизму не має лишатися без реакції: без звернення до суду, до преси, до громадськості. Центри юридичного захисту мають помагати громадянам оформлювати позови, стежити за дальшою долею позову, інформувати громадськість про перебіг справи.

Мені можуть сказати, що це безнадійна справа, бо суди в Україні не будуть розглядати таких справ, або якщо розглядатимуть, то стануть в обороні расистів.

На це я відповім так: під лежачий камінь вода не біжить. Головне тут – зрушити справу з місця. Усяке звернення до суду – це вже акція, у даному разі – анти-расистська. Ці акції стануть предметом обговорення у пресі, а також на побутовому рівні: перетиратися на язиках. Треба й на непобутовому рівні давати відсіч расистам. Нарешті, існують демократичні депутати у Верховній Раді, у місцевих радах. Вони мусять вимагати справедливого судочинства в державі. Коли суди відмовлятимуться розглядати ту чи ту справу, їх треба змушувати до цього. Існує комісія з людських прав у Верховній Раді. Її святий обов'язок – подавати на розгляд Ради відповідні закони. Важливо не переходити на філософію «якось воно буде», а вперто домагатися своєї мети. Ясна річ, для цього потрібен кваліфікований центр.

Українські науковці юридичного та суспільно-політичного спрямування мають дати наукову характеристику імперського расизму в Україні. Цій темі слід присвячувати наукові конференції та симпозиуми.

Українська суспільна наука у великому боргу перед Україною. Чому досі не вироблено теоретичних засад українського відродження? Чому українське відродження трактовано як добровільне бажання громадян, а не як пекуча потреба держави, як утвердження історичної справедливості: повернення денационалізованому народові вкраденої у нього культури?

Держава мусить дати денационалізованій молоді українську освіту, щоб молодь мала можливість вибору. Діставши освіту, молоде покоління має саме вибирати, якій культурі віддати перевагу. Цей вибір держава не може покладати на батьків, вихованих у проімперських забобонах.

Вороги українського відродження не сплять: одна по одній виходять монографії, спрямовані проти українського відродження. А де обґрунтування нашого людського права на це відродження? Те, що такого права не записано у міжнародних правових актах, ще не значить, що такого права народи не мають. Жоден правовий документ ніколи не може охопити всіх сторін життя людства. Треба заявляти про наше право, обстоювати його історично, науково, політично, під оглядом моральним і під оглядом виживання.

Вороги ж відродження підводять під свої погляди теоретичну базу. Л. Кучма так обґрунтовує потребу двох державних мов в Україні:

«Якщо я кажу про дві державні мови, то не тому, що хочу комусь догодити, а тому, що в наших умовах – це реальність, на яку треба зважати» («Новое русское слово», Нью-Йорк, 27.2.96).

У розмові з російсько-американським журналістом Л. Кучма не став «мудрувати лукаво», а випалив те, що він завжди мав і має на увазі: мати дві державні мови в Україні, що на практиці означатиме одну таку мову – російську.

Щодо «реальности», на яку послався Президент України, то можна лише нагадати Л. Кучмі, як ця «реальність» стала реальністю. Цю реальність досягнуто жорстокими расистськими методами: варварськими імперськими законами, заборонаю української мови в Церкві, у школах, у державному вжитку, заборонаю українських газет, видавництв, театрів, концертів тощо. Мало того. Українських патріотів фізично знищувано протягом століть. Відбувалися масові виселення

українців. Нарешті, здійснювано жакливі голодомори. Українське свідоме населення змушувано до еміграції. Тільки за останні 70 років з України виемігрували кілька мільйонів української людности. Натомість Україну заселювано неукраїнським населенням.

Етноцид, лінгвоцид і ґеноцид – от що було головним рушієм такої милої президентові реальности. Пристосовуватися до цієї реальности – означає схвалювати расизм, схвалювати ґеноцид. І українофоби хочуть узаконити в незалежній демократичній державі наслідки расизму!

Історія людства знає випадки, коли народи не мирилися з реальністю, а вибирали шлях поборювання реальности. Коли виникла держава Ізраїль, стародавня ґебрейська мова була мертвою мовою. Громадяни нової країни говорили хто польською, хто німецькою, хто анґлійською, хто російською мовою. Це була реальність. Але ізраїльтяни не змирилися з нею, а подбали про нову реальність. Вони відродили ґебрейську мову, і мають свою, не позичену, не накинуту окупантом державну мову. Так діють люди, що мають почуття національної гордості.

Реальність, яку хочуть закріпити навічно українофоби – це брак національної гордості, безридність, безідейність, душеубогість, паразитизм на чужій культурі.

Можна бути адептом такої реальности, але майбутнього вона не має. Це глухий кут людського розвитку: шлях у нікуди. На жаль, на цей шлях штовхає Україну сучасна адміністрація.

Чи ж можна байдуґе це спостерігати? ■

Едіт БОґАЦЬКА

СУТТЄВІ В УКРАЇНІ ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Верховна Рада України розпочала свою шосту сесію

(УЦІС) 3 вересня 1996 року закінчилися парламентарські канікули і народні депутати зібралися у сесійній залі на перше засідання шостої сесії. Як домовилися попередньо на нараді керівників комісій і засіданні Погоджувальної ради (адже у відповідності до нової Конституції, Президію, яка раніше складала проект порядку денного першого сесійного дня, скасовано), зі вступним словом з приводу найголовніших завдань, що стоять перед народніми депутатами, виступив Голова Верховної Ради О. Мороз. Потім своє бачення цієї проблеми висловили представники 12 депутатських груп і фракцій. І нарешті, за традицією, по три хвилини було надано тим депутатам, які забажали взяти участь у дискусії.

Кількість законів, що лежать у портфелях постійних комісій, перевищує 200 одиниць. Визначити їхню першочерговість – надзвичайно складна, а подекуди ще й суб'єктивна справа. Тому депутати залишили на пізніше затвердження цього переліку і порядку денного майбутнього пленарного тижня, і ухвалили три постанови: про дотермінове припинення депутатських повноважень трьох

народних депутатів (серед них – віце-прем'єр-міністра В. Дурдинця); про необхідність створення нового регламенту Верховної Ради і про державні символи України. Весь поточний тиждень депутати мають працювати в постійних комісіях і депутатських групах, а наступне пленарне засідання призначене на 10 вересня.

Щойно ухваленою постановою Верховна Рада зобов'язала Кабінет Міністрів провести до 1 грудня 1996 року закриті конкурси щодо Великого Герба, а також тексту Державного Гімну*. Відібрані в результаті цих конкурсів проекти мають бути затверджені Верховною Радою, причому, відповідно до вимог статті 20 Конституції України, необхідно, щоб за них проголосувало не менше двох третин депутатів.

Агенція з питань банкрутства розпочала працю

5 вересня в Кабінеті міністрів відбулося засідання Міжвідомчої комісії з питань санації підприємств. Головував на нараді віце-прем'єр-міністр України Анатолій Кінах.

За результатами роботи господарського комплексу в останніх семи місяцях з'ясувалося, що структура української економіки, як і за часів СРСР, залишається незбалансованою: чорна, кольорова та хемічна промисловість виробили 32% товарного продукту; теплоенергетичний комплекс – 26%; машинобудівна галузь – 15%. А сектори промисловости, які визначають рівень споживання і, врешті-решт, рівень життя в країні – харчова та легка промисловість – створили відповідно 14% і 2,2% від загального виробництва товарів у державі. Позитивним зрушенням у цьому пляні є збільшення обсягів наукоємної технічно складної продукції: раніше вона становила 11-12%, а нині майже 16%. Проте це не може суттєво вплинути на ситуацію в цілому.

Сьогодні нагальною є потреба оптимізувати кількість підприємств у відповідності до потреб і більшість з них реорганізувати. Але досягти цього лише за рахунок внутрішніх капіталовкладень неможливо. Необхідні інвестиції. І тут на заваді стає проблема прихованого безробіття і перевантаження українських підприємств об'єктами соціально-культурного призначення. Рівень прихованого безробіття в деяких галузях машинобудування досягає 40%. І поки проблема оптимізації кількості працівників не буде вирішена належним чином, даремно сподіватися, щоб стратегічні чужоземні інвестори «кинули оком» у бік українського заводу чи фабрики – ніколи вони не підуть туди, де кількість працівників у кілька разів перевищує оптимальну.

Дуже гострою залишається проблема соціальних об'єктів, які перебувають на балансі підприємств. І знову ж таки, серйозний інвестор не піде на підприємство, яке обтяжене численними соціально-культурними об'єктами (серед них є навіть радгоспи), утримує сотні тисяч метрів житлового фонду, оскільки все це негативно впливає на собівартість продукції. Проблема передачі об'єктів соціальної структури в комунальну власність, – вважає А. Кінах, – співмірна з проблемою прихованого безробіття.

* Підкреслення наше – Ред. «В.Ш.».

Як і раніше, надзвичайно важко обтяжує українську економіку так звана «оборонка»: мобілізаційні потужності розраховані за нормативами десятилітньої давнини й абсолютно неадекватні сучасній оборонній доктрині та потребам Збройних Сил України – вони тягнуть нашу економіку вниз і відштовхують інвесторів.

Для створення ефективної економіки, окрім удосконалення податкової і грошово-кредитної системи та інших заходів, важливим є створення ефективного власника і сприятливого клімату для внутрішніх і зовнішніх інвестицій. За останнє півріччя в цьому плані відбулися деякі позитивні зрушення: на ті підприємства, де зроблено перші конкретні кроки з акціонування і приватизації, зараз же звернули увагу кілька потужних інвесторів. Ідеться тут про запорізький «АвтоЗАЗ», дніпропетровський «Південмаш», харківське об'єднання ім. Малишева, Запорізький титано-магнієвий комбінат, Нікопольській трубний завод тощо. Заохочений обнадійливим початком, уряд виділив ще 208 стратегічно важливих підприємств, акціонування яких відбуватиметься під інвестиційні зобов'язання.

Сітка дипломатичних представництв України розширюється

Постановою від 13 вересня 1996 року Верховна Рада України визнала за необхідне відкрити дипломатичні або консульські представництва України в кількох державах Центральної і Південної Америки, які за багатьма критеріями можуть стати важливими політичними та економічними партнерами України.

Зокрема, представництва будуть відкриті в Республіці Перу, яка зацікавлена в продукції машинобудування, мінеральних добривах, військовій техніці, літаках цивільної авіації, портовому та енергетичному обладнанні; в Республіці Уругвай – можлива співпраця в галузі морського транспорту і сільського господарства; в Республіці Болівія, яка готова до залучення українських фахівців до роботи у геологорозвідці та гірничорудній промисловості; в Республіці Колумбія, яка в наступні три роки головуватиме в Русі неприєднання.

Верховна Рада розглянула роботу Антимонопольного комітету

Нещодавно Верховна Рада України заслухала й обговорила звіт про діяльність Антимонопольного комітету (АМК), з яким перед парламентарями виступив голова Комітету Олександр Завада. У своєму виступі він зазначив, що головним завданням служби є контроль за дотриманням антимонопольного законодавства, а специфіка роботи стосується такого широкого і загального питання, як конкуренція. Це зумовило використання Комітетом широкого спектру заходів – від розслідування і зупинення порушень антимонопольного законодавства до висенесення пропозицій з різних аспектів розвитку підприємництва і конкуренції в усіх сферах народного господарства.

Про результативність роботи Комітету, на думку О. Завади, свідчать такі цифри: у підзвітний період було припинено 1042 порушень, тобто у 8 разів більше, ніж за 1994 рік – перший рік діяльності Комітету; а за 8 місяців поточного року припинено більше 600 порушень. Кількісно це набагато більше, ніж у Росії чи Словаччині.

В цілому за останні роки рівень монополізації української економіки суттєво знизився. Зокрема, монопольне становище втратила переробна промисловість агропромислового комплексу, де замість 494 підприємств організовано майже 3 тисячі. Минулого року в процесі малої приватизації торгівлі за рахунок розукрупнення монопольних утворень виникло понад 2 тисяч нових підприємств. В Києві з 23 великих торговельних установ було створено 90.

Тепер на часі говорити не про кількісний, а про якісний аспект роботи Комітету, який характеризується впливом здійснюваних Комітетом заходів на стан відповідних галузевих ринків. На кожному з цих ринків Комітет уживає специфічні заходи.

Як приклад, Завада розповів про зловживання монопольним становищем підприємства «Херсонтеплоенерго», де за рахунок зниження температури теплоносія, отримуючи плату за повною тарифою (люди мерзли, але платили комунальні послуги в повному обсязі), підприємство довело свою рентабельність до 80% і отримало незаконного прибутку на 171 млрд. крб. Після втручання АМК незаконно стягнуті кошти повернуто населенню і підприємствам.

Проблему демонополізації української економіки в 1996 році, – зазначив О. Завада, – в загальному пляні буде знято – вже зроблено приблизно 80% необхідної для цього роботи, і залишаються окремі, дуже специфічні та дуже складні проблеми, вирішення яких може тягнутися роками, як це часом буває і в інших країнах, де десятиріччями точаться дискусії навколо того, чи потрібна конкуренція на залізничному транспорті, а чи ні.

Щокварталу Комітет визначає перелік монополістичних утворень, які підлягають перевірці, та слідкує за злиттям підприємств, запобігаючи шкідливій економічній концентрації.

АМК повернув всі витрати держави на нього, незважаючи на те, що фінансувалися вони лише на 30% від потреби.

Антимонопольна політика не тільки нова, але й складна, і до того ж методологічно не розроблена, тому виникають великі труднощі з навчанням фахівців і підвищенням їхньої кваліфікації.

Обговорення звіту в парламентській залі носило досить гострий характер. Видаються слушними зауваження про те, що серед характерних справ, розглянутих Комітетом, переважають дрібні, а з великих проблем позиція Комітету майже не визначена. Зокрема, широко відомо, що ціни на газ в Україні на 35% вищі від світових. Очевидно, що в цій галузі існує монополія, але Комітет не діє. Інша монополія – Українська пошта: порівняно із 1990 роком вона знизилася обсяги послуг у середньому в 5 разів, а в деяких регіонах у 8-10, встановивши при тому непомірно високі ціни. Недопустимо, щоб за встановлення телефонного апарату треба платити 70 млн. крб. Тут також відчутний диктат зв'язківців. Або ще один кричущий приклад і незакрита ділянка роботи АМК: Федерація профспілок монопольно заволоділа всім профспілковим майном і править надвисокі ціни за путівки.

Особливо різкою була критика депутатів-аграрників. Вони визнали роботу АМК незадовільною і висловили вимогу про зняття О. Завади з посади. Аграрники вважають, що існуючі ціни за переробку сільськогосподарських продуктів зави-

сокі, і через це агрофірми банкрутують. І що високі ціни в переробці залежать від монопольного становища переробних підприємств. Це саме стосується проблеми нафтопостачання, поштових операцій тощо.

Але, зазначали інші депутати, справа в тому, що Комітет не має достатніх повноважень, зокрема розпускати монопольні структури. Кілька років тому висувалася пропозиція надати йому такі повноваження, але ВРУ цю ідею відкинула і зробила цілком правильно, бо тоді Комітет став би фактично господарем економіки і держави. Пішли іншим шляхом: при Кабінеті міністрів створили міжвідомчу комісію з демонополізації економіки (під головуванням В. Пинзенника), адже основними монополістами в Україні є державні підприємства, проти яких АМК безсилий. Але й урядова комісія суттєво не зарекомендувала себе. Яскравий приклад – консерн «Цукор»: ще в 1994 році було вирішено його демонополізувати, а віз ще й досі з місця не зрушився. І лише днями було затверджено постанову Кабінету міністрів про створення міжвідомчої комісії з регулювання ринку цукру, яка до жовтня має внести проєкт відповідного закону.

Гостро критикуючи роботу АМК, депутати зазначили, що Комітет не усвідомив своєї ролі – слідкувати за негативними явищами, які виникають у ході перебудови економіки. Голова Комітету з питань боротьби з монополіями повинен бути контролером дій уряду і Фонду державного майна. Але чи може він здійснювати цю роль, якщо його включили в склад уряду?

Очевидно, що незалежність Комітету треба підсилити і цим допомогти його становленню і поліпшенню роботи. А зробити це може лише Верховна Рада. І хоч зусиллями Комітету, підтриманими Верховною Радою, Президентом та урядом, створено основну частину нормативної бази для реалізації антимонопольної політики (а це більше 100 нормативних актів), без нових законів і нормативних актів контролю за економічною концентрацією в державі не буде ефективною.

Митники центрального регіону підсумовують

13 вересня 1996 року відбулася пресова конференція на тему «Митна політика та митне законодавство в діяльності митниць, підпорядкованих Центральному територіальному митному управлінню», в якій взяли участь виконуючий обов'язки начальника ЦТМУ Михайло Лежнін і керівники провідних відділів.

Як відомо, постановою Кабінету Міністрів з 1994 року в Україні створено 8 територіальних митних управлінь, у тому числі й Центральне. До зони його діяльності входить 7 центральних областей, де розташовані та діють 10 митниць (виняток становлять Київська та Бориспільська митниці, які безпосередньо підпорядковані Державному митному комітету України). ЦТМУ має виходи на три державні кордони – з Росією, Білоруссю та Молдовою.

Якщо на митну діяльність подивитися загалом, то її можна поділити на два напрямки: організація митної контролю та боротьба з протизаконними діями.

Свого часу Президент Л. Кравчук підписав такі рядки: «Державним кордоном України є адміністративні кордони з Росією, Молдовою та Білоруссю». Що собою являли адміністративні кордони в колишньому СРСР – відомо: на них узагалі ніхто не зважав. Нині тут дещо змінилося, але несуттєво. Сотні кілометрів

кордону з Росією ще й досі не делімітовано і не демарковано. Нещодавно між Україною і Росією почалися певні дії у цьому напрямку, але вони йдуть – як мокре горить. Безперечно, що ця робота не стосується діяльності ЦТМУ, а згадано про неї тому, що невизначеність і неупорядкованість кордону спричиняє тому, що Україна перетворюється на дуже зручну для незаконних дій територію і чим далі стає ширшим полем діяльності для різного роду порушників митних правил, у тому числі і для процвітання наркотичного бізнесу.

Одним з основних структурних підрозділів Центрального управління є відділ організації боротьби з контрабандою, порушеннями митних правил і митної варті. Діяльність цієї служби має два напрямки: боротьба з проявами контрабанди (за що порушники притягаються до кримінальної відповідальності) і порушення адміністративного характеру. Труднощі роботи пов'язані з нескладним (для порушників) переміщенням товарів поза митною контролею, тобто об'їзними шляхами, і – нестабільність українського законодавства. Останнє створює широку можливість прикривати протиправну діяльність фіктивними документами.

Останнім часом вималювався новий напрямок, який турбує не лише митників, але й український уряд – так званий псевдотранзит, коли декларується провезення товару в сусідні держави через територію України (уникаючи при цьому сплати податків і митних зборів), а насправді – товари «зникають» десь усередині України, поповнюючи «чорний» ринок і зміцнюючи тіньовий капітал. У зв'язку з цим постановою Кабінету Міністрів від 29 червня 1996 року створено митну варту, до функціональних обов'язків якої входить доставка транзитних товарів до митниці призначення. Митна варта – це спеціальний підрозділ, представники якого супроводжують транзитний товар через усю територію України, а між іншим і охороняють його. Покищо всеукраїнська митна варта перебуває у стані формування, але ЦТМУ в цій справі перебуває трохи попереду, бо саме тут упродовж року тривав експеримент «Митна варта», і високо оцінивши результати роботи невеликого загону, що складався з 60 осіб, уряд вирішив розповсюдити їхній досвід на всю митну систему України. Нині можна впевнено сказати, що Україна незабаром повністю перекриє дорогу псевдотранзитові, а покищо ефективно діє лише один маршрут, яким ідуть під конвоем транзитні підакцизні товари – з Білорусії в Молдову.

Однією з головних проблем центрального напрямку є боротьба з розповсюдженням наркотиків, переважно макової соломки. За 8 місяців поточного року з порушених 75 кримінальних справ 25 пов'язані з наркотиками. А взагалі за порушення митних правил порушено майже 4,5 тисячі адміністративних справ, конфісковано 776 млрд. крб. і накладено штрафів більше, ніж на 6 млрд. крб.

Оскільки митні органи не мають правоохоронних повноважень, вони зобов'язані подавати інформацію про можливі порушення в СБУ, МВС, податкову службу тощо. За цей же період ЦТМУ надало відповідним установам більше 600 інформацій такого роду.

Окрім функцій контролю, Управління виконує не менш важливу функцію – фіскальну, тобто наповнення державного бюджету коштами, що надходять від митних зборів. Тобто держава методами митного регулювання розширює (або

навпаки, скорочує) власне виробництво тих чи інших товарів, а з другого боку – збільшує прибуткову частину державного бюджету. І тут виникає протиріччя: з одного боку бажано, щоб вітчизняних товарів було більше, а з іншого – щоб державний бюджет наповнювався за рахунок митних зборів. І на стику цих протиріч митна система виконує фінансову функцію. Надзвичайно утруднює її діяльність законодавча неврегульованість цих питань. Проте, незважаючи на відсутність стабільної законодавчої бази, за 8 місяців митники перерахували у державний бюджет 3 трлн. крб. (це лише від 10 митниць Центрального регіону). Крім того, з 1 червня 1996 р. почали стягати акцизний збір і податок на додаткову вартість – і добавили ще 5 трлн. Митній службі було б легше працювати, а держава мала б більше коштів, якби не величезна кількість пільг – за цей же період пільги (іноді зовсім не обґрунтовані), надані різним юридичним і фізичним особам, «з’їли» 16 трлн. крб.

Підсумовуючи пресову конференцію, Михайло Лежнін так визначив головні задачі свого Управління: забезпечення виконання законодавства з митних питань у своєму регіоні; вдосконалення митного законодавства; контролю за ефективним використанням митно-тарифного механізму; керівництво службово-оперативною діяльністю підлеглих митниць, а також створення умов для прискорення оформлення вантажів і пасажирів, які перетинають митні кордони України.

Микола ШАТИЛОВ

А НАС СЮДИ НІХТО НЕ КЛИКАВ

УКРАЇНЦІВ НАДИБУЄТЕ ВСЮДИ

«...поліція має клопіт з чужинцями, які працюють у країні нелегально і здебільшого походять з України».

«Млада фронта-Днес».

Міжнародний експрес «Дукля» прибуває на словацько-чеський кордон о п’ятій годині. Чеські митники називають його – «кошмарний потяг». І не тому, що культура пасажирів східноєвропейська.

– Митна контроalia! – чеський урядник відчиняє купе і вмикає світло.

Першими прокидаються і втікають десятки тарганів. Потім прокидається українець, але довго не може розчовпати, чого від нього хочуть.

Чому українець?

Тому, що більшість пасажирів «Дуклі» – українські заробітчани.

Документи пасажир заходиться шукати в торбі, де залишки оселедців перемішано із залишками печива. Спілкуватися з непохмеленим українцем митникові важко. А про те, що похмелитися заробітчанинові конче треба, свідчить батарея горілчаних пляшок.

До порожніх митникові байдуже. Але наповнені не виставляють на видноті. Їх митники винишпорять у вагонних сортирах, котельнях і за вагонною обшивкою.

Горілка і сигарети – основний пачкарський товар українських заробітчан.

Недавнічко з-під панелей купе митники видобули кількасот бльоків з «Камелом». Нічийх. Ніхто ж із подорожніх не визнав їх своїми. Але чехи з'ясували, що походять сигарети з гуманітарної допомоги, яка надійшла в Україну.

Наркотики, зброя!..

Чого нема – того нема. Та це не значить, що «Дуклею» нічого такого не переганяють. Переганяють ще й як! Але в митників нема спеціальних приладів, службових собак і – найголовніше! – нема часу. Міжнародний експрес «Дукля» стоїть на словацько-чеському кордоні в Горні Лідечі п'ятнадцять хвилин.

П'яних і напівп'яних пасажирів (стандарт східноєвропейської культури!) – п'ятсот, митників – четверо. Вони інколи сідають у «кошмарний потяг» на словацькому боці, в Пухові, вигравючи двадцять п'ять хвилин.

Пашпортна контроля не може виграти ані хвилини, бо озброєних прикордонників не пустять на словацький терен.

Чверть години, щоб перевірити півтисячі пашпортів!

Скільки потрібно контролерів? Заступник начальника місцевої поліції Зденек Рожнов'як провів експеримент. Ублагав помощи хлопців з Північної Моравії. Сорок поліцаїв сконструювали «Дуклю» за двадцять хвилин.

Отож тільки з «Дуклі» на празький перон сходять день у день принаймні кілька нелегалів, а фешенебельний колись експрес лишається й далі «потягом кошмарів».

Проти 1995 року число українських заробітчан у країні зросло на дві тисячі й ниньки їх – 9635. Офіційно зареєстрованих. Можна порівняти з поляками, яких було безмалю одинадцять тисяч, а не зосталося й двох. А порівнявши, легко втямити, де економіка стабілізується, а де занепадає.

Празькі часописи не вперше нагадують, чому чеські фірми охоче наймають чужинців, зокрема українців. Не завадить нагадати й українцям, які лаштуються збити валютний гріш. Чужинці – незрівняно дешевша робоча сила, ніж власна, чеська. Чужинці, як той каже, «без фокусів» і згоджуються ламати хребет по дванадцять годин на день і шість днів на тиждень. Не переймаються побутовими негараздами й погіршеними, як тендітно висловлюються чехи, санітарними умовами.

Чужинців у Чехії повсякчас більше. Зараз – майже 32 тисячі. Знову підкреслимо: тих, хто працює за дозволом. Національний склад доволі строкатий. Підробляють навіть американці. Але – викладанням англійської мови. Поляки стають біля конвеєрів або сідають за кермо.

Українці ж беруться за лопату.

Проте не забуваймо: якщо на лопатку не зазіхає безробітний чех. Але чехи не зазіхають. У самій Празі чотирнадцять з половиною тисяч вільних робочих місць, і чверть з них – на будівництві: готелі, адміністративні споруди, банки, повернені хазяям або приватизовані кам'яниці.

Українців надibuє всюди.

Чорна в них праця, і переважно працюють вони «на чорно».

Той, хто змовляється стати нелегалом, звичайно ж, не може легально шукати працедавця. А шукати треба. І виникла посеред чеської столиці «біржа», де власники будівельних фірм у зуби хлопцям, може, і не заглядають, але м'язи по-

мацають. Облави на «біржі» явище звичайне, а в перебігові їх поліція себе ввічливістю не переобтяжують. А українським парубкам порадимо не переобтяжувати скаргами українське посольство.

Відповідь урядників відома наперед: «А вас сюди ніхто не кликав!»

У СЄВИ – ІМЕНІНИ

«Українці вимагають відшкодувати збитки, яких зазнав ресторан „У голуба“ під час проведення поліційної облави».

«Млада фронта-Днес».

Українці вимагають вельми умовні, коли зважати, що власник ресторану «У голуба» Анатолій Карнаух – колишній український підданець, а нині – громадянин держави Ізраїль.

Проте чеська поліція довго наполягала, що сміховський ресторан є штабквартирою української мафії. Щоправда, пізніше уточнила – «українсько-ізраїльської», бо цілковита більшість із двохсот затриманих «У голуба» мала ізраїльські паппорти.

Збитки ж становлять два мільйона крон. За словами Анатолія Карнаука та його адвокатів.

За словами ж поліційних експертів, вирвані замки, прострелені двері й побитий посуд не варті і двохсот тисяч.

Анатолій Карнаух (либонь, колишній харківець) страшенно ображений поведінкою чеських поліцаїв. Аж до того, що поскаржився президентові країни.

Міністер внутрішніх справ слушно заявив, що спеціальна група захоплення брала не дитячий садок, а осідок злочинної організації і, виконуючи свій обов'язок, не переступила межі службових інструкцій.

Прес-секретар міністра доточив, що в день проведення облави поліція одержала анонімного листа, написаного по-російськи. Анонім остерігав, що увечері «У голуба» планується ліквідація іменника, шефа українсько-ізраїльської мафії, громадянина Ізраїлю – Севи Могілевіча. Попереджала й московська філія Інтерполу, що до Праги прибувають бос солнцевської мафії Михайлов і його помічник Аверін.

За даними поліції, з українсько-ізраїльською мафією спритно гендлює колишній (ну, самі колишні!) большевицький шпигун Павел Мінаржік, який спеціалізується на протиполіційних акціях.

Випада, Павка Мінаржік гроші свої відробляє. Адже, сумлінно проглянувши всі ресторани закапелки, поліція не виявила ані наркотиків, ані зброї, ані чогось іншого забороненого або підозрілого.

Повернення без здобичі дехто ладен був поставити на карб поліції, але, на думку міністра внутрішніх справ, не завжди здобич має матеріальні виміри. Операція посягла паніку серед ватажків мафіозних клянів, а можливо, й не тільки серед них, тому що поміж вилученим були відеозаписи і фотографії знаних урядовців, які посиджували «У голуба».

А посиджували і міністер юстиції Їржі Новак, і дорадець чеського прем'єра Петр Чермак.

Але зовсім не через празький Сміхов проходить «перша лінія українського вторгнення до середньої Європи» (висновок публіциста Ладіслава Мертла). Проходить вона по автомагістралі Львів-Люблин, а сили вторгнення накопичуються в районі Жовква – Рава-Руська.

Перед контрольно-пропускними пунктами на українсько-польському кордоні стоять колони техніки, готової вступити в бій. Блискучі «Мазди» й задріпані «Запорожці», автобуси, в яких барахла більше, ніж людей, і вантажівки, ресори яких просіли під прихопленням з дому боезапасом.

Підніметься шлагбавм – заспівають і заторохтять мотори, і бої зав'яжуться на перших же кілометрах польської землі.

З польськими перекупниками.

За зиск.

Митники – й українські, і польські – тетеріють. Львівсько-тернопільсько-дрогобицькі консквістадори намагаються дозволеного провезти якнайбільше, а недозволене приховати якнайнадійніше.

Та є бійці барахольної інвазії, які нічого не везуть і нічого не приховують. Їдуть порожнем. Із запасом пального в багажнику. Вони входять у бойовий контакт з противником якраз за прикордонним шлагбавмом.

На очах митників обох країн бензина переливається з каністр українських до каністр польських. І машина з українськими номерами розвертається, щоб повернутися за півгодини.

Пальне через кордон можна провезти з обмеженням – шістдесят літрів, але перетинати кордон через цілий день можна без обмежень. Отож посередники українських бензинових клянів і кляників не сплять за кермом і встигають сповнити двадцять човникових рейсів.

Бензиновози не потрібні.

Нащо?

Коли одна людина за один день вивезе з України півтори тони пального.

Україна збідніє, Польща збагатиться.

Прибутки поляків, – пише Ладіслав Мертла, – казкові. Вишукано елегантні заправки з'являються в прикордонні, як гриби після дощу (авжеж у польському прикордонні). На двадцять вісім кілометрів – від кордону до Томашова Любельського – їх уже більше, ніж на похвалений ділянці Прага-Железна Руда.

А ще скоріше зростає кількість зіпсованих двигунів на автах польських водіїв. Українська бензинова мафія не була б мафією, якби продавала полякам чисту бензину.

Вторгнення воно і є – вторгнення.

Природа вторгнення до їхньої країни карнаухів з могілевічами, ясна річ, непокоїть чехів. Звідси – зацікавлення природою згаданих особистостей, звідси – публікації, запозичені з чужинецької преси, звідки «Чеські тиденік» і передруковує статтю англійця Піта Конрада, про події, малознані і в самій Україні.

Це він, Піт Конрад, спостеріг, що в українських археологів є конкуренти – злочинні банди, споряджені за останнім словом: найдосконаліша апаратура, супутникові знімки місцевості, орендовані вертольоти і безвідмовна автоматична зброя.

Прадавніх могил дістаються вони, випереджаючи офіційні експедиції.

За собою залишають пустелю.

Найулюбленіше «поле» археологічної мафії – Кримський півострів, земля якого аж кишить незнайденими скарбами.

Злочинна зацікавленість підземним Кримом збіглася в часі із зацікавленістю науковою, бо десятиліттями існували в колишньому Советському Союзі «закриті зони», куди не міг потрапити український археолог, не кажучи вже про німецького. Експедиція саме німецького науковця – принца Ганса фон-Альтенбурга – відкрила в Україні місто, яке вирувало три тисячі років тому, – столицю величезної Скитської імперії.

Дослідницький проект коштуватиме мільйони доларів. Але де вони в Україні? У мафії, звичайно.

«Люди, – каже кримський урядник Андрей Філатов, – завжди грабували могили, але все, що коїться зараз, нема з чим порівняти. Деякі предмети потрапляють у приватні колекції, деякі – менш коштовні – опиняються в антикварних крамницях, а деякі – найдорожчі! – вивозяться за кордон, на лондонські та нью-йоркські аукціони».

Андрей Філатов бачив їхні каталоги. Може подеколи навіть показати місце, звідки походять старожитності.

Вийзди в «поле» археологічні банди плянують надзвичайно ретельно: вивчаються детальні мапи, обробляється інформація, яка надходить від агентів, засланих до офіційних експедицій, підплачуються кваліфіковані фахівці, вербуються консультанти з-поміж науковців.

А що думають непідплачені й некуплені археологи?

Думають, що позбутися проблеми можна, зосередивши в Криму всі наявні археологічні сили, піддавши півострів археологічній облозі.

Як на англійського автора і на чеський тижневик, який його надрукував, звучить, можливо, переконливо, а як на мене – безхитро.

Крим перебуває в інакшій облозі.

Недурно ж Піт Конрад часто споминав російських учених і геть замовчує українських.

І починає уживатися, що й доісторичні скарби української землі – все одно загальносоюзні.

Інвазія, вторгнення...

СПРАВА ОЛЕГА ЗАХАРОВА, РОСІЯНИНА

«Чеські засоби масової інформації почали йменувати його українським терористом...»

Українська служба радіо «Свобода».

Першого квітня 1995 року, ввечері, у залі пражського міжнародного аеропорту в Рузинех Олег Захаров знягла напад на чергового поліцейського, вміло позбавив його зброї і, помітивши, що на поміч кинувся інший поліцейський, відкрив вогонь...

Одного з поліцейських було поранено.

Вихопивши з натовпу пасажирів сімдесятирічного Ладіслава Пучка, Захаров, затулювшись ним, відступив на стоянку таксі.

Ладіслав Пучка чекав на ізраїльський рейс.

З ізраїльським літаком і пов'язало інцидент слідство. Кажуть, що Захаров – людина спортивна, тренувана, яка володіє прийомами рукопашного бою, – міг бути одним з виконавців антиізраїльської терористичної акції. Однак, зважаючи на нелогічність поведінки зловмисника, версію відкинули.

Справді, коли вже захопивши таксі й погрожуючи пістолетом водієві Зденеку Покорни, Захаров мчав у центр Праги, поліція знайшла залишену в залі торбу, а в ній – особисті документи і давню, афганську, фотографію. Сумно, зовсім не по-бойовому дивився з неї советський старший лейтенант. Замацана, переламана знімка, але, схоже, Захаров нею дорожив.

А Зденек Покорни дорожив власним життям і неподалік готелю «Кристал» вискочив з-за керма.

Захаров не стріляв й автоматом не скористався. Пішов до недалеких колективних садів, а за ним назирцем ішли загони пражської поліції.

Злапаний, він не відповідав на запитання. Мовчав безмаль два місяці. Заговорив, коли дозволили побачення з батьками, і погодився на слідчий експеримент.

Слідчий експеримент в аеропорту Рузине показав, що Олег Захаров, колишній старший лейтенант советської армії, замірявся вбити не одного, як уважало слідство, поліцейського, а двох. Поранивши першого, Захаров збирався поцілити й другого, але з пістолета випала обойма, і постріл не пролунав.

Обвинувачення збагатилося ще одним доказом проти Захарова, і слідство, власне, добігало кінця. Залишалося ще одержати висновки психологічної та психіатричної експертизи.

За показаннями батька, якого викликали з України до Праги, Захаровим уже займалися психіатри. Щоправда, батько не міг сказати, коли саме захворів його син, чи хвороба була причиною звільнення з армії, чи занедужав він пізніше.

Слідчі отримали досьє на Захарова і з Німеччини, де він мешкав від січня 1994 року. Німецькі знайомі Олега подекуди, що бували в нього напади манії переслідування: він побоювався, що його можуть забити, і волів повернутися в Україну.

Слідство не виключало, що висліди експертизи зможуть кардинально вплинути на справу Захарова, а покищо воліло якомога менше контактувати з речниками України в Чеській республіці – аж до порушень Віденської конвенції про консульські відносини.

Український консул Володимир Кирилюк оповідав, як слідчий наказав спостерігати за очною ставкою між Олегом та його матір'ю, а на прохання перевести підслідного до окремої камери, заявив, що не втручається в компетенцію начальника в'язниці.

З Олегом Захаровим я не стрінувся. Та і як, коли не дозволили й консулові? Але трапилася жінка, що дуже добре, а головне – зблизька знала Захарова, його сім'ю, батьків, його минуле...

Закінчив Сімферопольське військово-будівельне училище, служба в Калінінській області – шахти, шахти і шахти...

Для ракет, звичайно.

Спіймав дозу – опромінення. Заліг на шпитальному ліжку. Лікарі помітили перші ознаки психічного захворювання. Але обладнувати стартові майданчики – не в космос літати. Підлікували – і повернули в кадри.

А далі був Афганістан.

А що було в Афганістані, старший лейтенант ніколи не оповідав. Навіть дружині.

Лариса Захарова – теж кримка, мешкає в Сімферополі, за фахом хормайстер, але тепер допомагає свекрусі, власниці невеличкої аптеки.

Аптека й спричинилася до закордонних поїздок Олега Захарова. Закупляв дешеві ліки – аспірин, аналгін, вітаміни. Інколи їздив з батьком.

Було, що вистрибнув з вагона у Франкфурті-на-Майні й не хотів повертатися, заводячи, що пасажир з радіотелефоном слідує за ним.

Залишаючись на місяць-два в Німеччині, дзвонив додому і скаржився, що втомився постійними переслідуваннями. Домашні заспокоювали, знаючи, що пригніченість може обернутися на агресію.

Можливо, вона й обернулася першого квітня увечері в празькому аеропорту, коли Олег Захаров напав на поліційну патрулю.

Напад було вчинено з такою зухвалістю і так блискавично, що, здається, саме ці обставини й дали привід поліції говорити про «українського терориста».

У мене теж було враження, що Захаров вивчав прийоми рукопашного бою.

– Ні, – каже моя конфідентка, – Олег ніколи не захоплювався спортом...

– А чим він захоплювався?

– Відеоіграми. Знаєте, отими – бах-бах... Ніхто з ним не міг позмагатися. Реакція – миттєва!

Так що ж, у празьких Рузинех теж були відеоігри? Але з живими мішенями?

Скидалося на це, але празькі газети знай кричали про «українського терориста».

У чеських репортерів є звичка: коли йдеться про події кримінальні, вказувати національність лиходія. Національність вони вирікають не за паспортом. Пишуть, наприклад, «убивство вчинив циган». Хоча циган – громадянин Чеської республіки.

Для Захарова зробили виняток: паспорт український, отже і злочинець український.

А за походженням Олег Захаров – росіянин з кримської російськомовної родини, і по-українському не говорить.

Певна річ, не зробило винятків й українське консульство і поставилося до Олега Захарова, як і належить інституції, покликаний боронити права громадян хоч би ким вони були. Володимир Кирилюк знайшов для Захарова адвоката. Посол Роман Лубківський надавав домашнім Олега службове помешкання,

коли вони приїжджали до сина й чоловіка. Консул до останнього домагався, щоб на Панкраці Захарова перевели до одиночної камери.

– Олегові, – коментує пані інкогніто, – завше було лячно між чотирьох стін, а в камері серед чехів, з якими не побалакаєш, ще важче. Батьків і дружину приголомшив його психічний стан: очі бігають, мова недоладна. На шії помітили характерний пруг. Запитали. Олег відповів, що все гаразд, але батьки побоюються, що накладав на себе руки.

– А як ставляться до росіянина, який «залетів» на Панкраці з тавром «українського терориста», наглядачі?

Жінка відповіла із поправді советським лаконізмом:

– Не б'ють.

– А як сприймає клопоти української влади сім'я Захарова?

Жінка, попередивши, щоб я не оприлюднив її ім'я, посміхнулася:

– А нам, кримцям, байдуже, яка влада – українська чи російська.

Можливо, okazія з Олегом Захаровим змусить, зрештою, замислитися і її, й інших кримців: чи так уже і байдуже?..

Прага

«Російсько-большевицькі імперіялісти поневолили вже багато народів, а всім іншим народам світу готують накинати ярмо завтра. Всякі большевицькі заяви про можливість мирного співіснування – це тільки облудна пропаганда. А на ділі всі зусилля кремлівських верховодів спрямовані на підготовку війни для загарбання всього світу. Все життя в СССР підпорядковане цій одній меті...

Цю істину, Ти, українська еміграціє, мусиш проповідувати на кожному кроці серед народів Заходу. Вона повинна бути для Тебе вихідною в Твоїй практично-політичній роботі серед цих народів... І Ти їм мусиш ясно відповісти, що єдиний для світу порятунок, це найскоріше і повне знищення російсько-большевицького імперіялізму на його сьогоднішніх вихідних позиціях. А цього можна добитися тільки організованим зусиллям єдиного фронту всіх народів, поневолених і загрожених російсько-большевицьким імперіялізмом...

Стан, який існує сьогодні, не сміє продовжуватися. Не сміє бути жодного розподілу на греко-католиків і православних, автокефалістів і соборників, а зокрема на „східняків“ і „західняків“... В спільній праці і боротьбі мусять шезнути всі різниці між українцями».

*«Звернення Воюючої України до всієї Української Еміграції»,
Україна, жовтень 1949.*

ПОСТАНОВИ IX ВЗ ОУН З ПИТАНЬ ОСВІТИ

(УЦІС) За роки незалежності система освіти в Україні ще не вирвалася зі стану глибокої кризи, що охоплює всі рівні навчання. Виховання нової генерації молодих, національно свідомих громадян, озброєних наймодернішими знаннями, здатних на розбудову Української Самостійної Соборної Держави, примножувати її могутність, славу, багатство, а при необхідності стати зі зброєю в руках її захист – така стратегічна мета в галузі національної освіти.

Діяльність усієї системи освіти і виховання в Україні повинна спрямовуватися на формування ідеалу молодої людини, і на консолідацію всієї нашої нації. Для цього необхідно якнайскоріше подолати всі нагativні явища, нав'язані іноземним пануванням. Залишається дуже складною проблема створення і належного функціонування українських шкіл у великих містах Сходу і Півдня. Надзвичайно повільно вирішується справа з українськими підручниками, не вистачає національно свідомих педагогічних учительських кадрів. Майже в усій державній освіті, особливо в загальноосвітній школі, маємо засилля зросійщених, національно байдужих і часто навіть ворожих українству кадрів. Отой закостенілий «елітний» прошарок гальмує запровадження української мови у навчальний процес, намагається здійснювати космополітичне, базнаціональне виховання молоді. На жаль, такі тенденції панують і в Міністерстві освіти, в обласних і районних структурах управління школою. Російський окупаційний режим знищив християнсько-релігійне виховання молоді, і на подолання його шкідливих наслідків доведеться спрямувати зусилля і працю багатьох тисяч священиків-патріотів, яких також маємо мізерно мало.

Серед найневідкладніших завдань, які ставить перед собою Організація в галузі освіти, є:

- злам її антидержавної, протинаціональної, українофобської суті;
- ліквідація бездуховости, псевдонауковости, неефективности;
- створення в системі виховання і навчання культу української мови і науки, героїки національно-визвольного руху, професійного і народнього мистецтва та культури;
- сприяння забезпеченню університетів та інститутів, середніх педагогічних закладів свідомими науково-викладацькими працівниками;
- усунення з усіх ланок освіти осіб, які нездатні подолати в собі стереотипи антилюдських марксистсько-большевицьких та російсько-шовіністичних переконань;
- розгортання діяльності дитячих, юнацьких і молодіжних національно-патріотичних організацій, усебічна підтримка їх;
- ОУН вживає всіх доступних форм роботи для виховання в інститутах і університетах педагогів-місіонерів, які після здобуття української вищої освіти

вийдуть на постійну роботу в зросійщені області й там повсякденно дбатимуть про відродження рідної мови, освіти і культури. Підготовку таких ентузіастів переважно налагоджуватимуть навчальні заклади Львова, Івано-Франківська, Дрогобича, Луцька, Чернівців, Києва та інших міст;

- Організація прагне до створення і ефективної системи українського шкільництва на всіх теренах компактного проживання наших співвітчизників у західньому і східному зарубіжжі;

- члени і симпатки ОУН одним з найголовніших своїх завдань вважають підбір кадрів для нагромадження коштів і видання нових підручників, особливо з гуманітарних, перш за все українознавчих дисциплін, позбавлених залишків імперсько-колоніальної ідеології російського большевизму та шовінізму;

- найкращі сили Організація направляє для розгортання в школах краєзнавчої роботи, основним змістом якої має стати всебічне вивчення місцевої історії та культури, пов'язаних з героїчною боротьбою українців за національну незалежність і соборність, перш за все ОУН-УПА, участі в ній дітей і молоді, створення в кожній школі відповідних музейних експозицій, систематичний догляд за могилами полеглих патріотів тощо;

- структури ОУН сприятимуть становленню та зміцненню Всеукраїнського педагогічного товариства ім. Григорія Ващенко, його видавничій та пропагандистській діяльності, залученню до цієї справи СУМ;

- в центрі уваги ОУН постійно перебувають взаємини між представниками українського шкільництва на Батьківщині і в зарубіжжі;

- в Організації створюється і діє окремий сектор освіти, одним з найневідкладніших завдань якого є підготовка обґрунтованої системи формування української національної самосвідомості учнів, студентів, учителів і викладачів середніх спеціальних і вищих шкіл.

Актуальними надалі залишаються дотичні матеріали попередніх Великих Зборів ОУН, пов'язані з ідеологічно-світоглядними та освітніми проблемами. Організація дбає про всеохопне ознайомлення дітей і юнацтва з життям і діяльністю Євгена Коновальця, Степана Бандери, Романа Шухевича, Ярослава Стецька, легендарних місцевих провідників ОУН, старшин і стрільців УПА та СКВ, сучасною державотворчою працею їх однодумців і послідовників.

ПОСТАНОВИ З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ

Декілька сторіч панування іноземних завойовників над різними частинами поділеної між ними нашої Батьківщини були майже невпинними намаганнями асимілювати українську націю. Для цієї мети вперто і послідовно використовували не лише професійну, але й народну культуру, як духову так і матеріальну. Особливо шалений і брутальний руйнівний тиск здійснювали понад сімдесят років російські большевики, які запровадили тотально індустріалізовану систему реалізації своїх імперсько-шовіністичних цілей. Однією з найголовніших галузей такої політики було російщення культури всіх поневолених націй.

Чи не найбільшого гноблення зазнавали українці, що мали кількатисячолітню автохтонну культуру, не тільки набагато давнішу за російську, але часто й досконалішу. Завдяки цьому останньому українці зберегли усвідомлення національної ідентичності і врятувалися від асиміляції. Разом з тим поневолена культура в усіх її складових частинах зазнала болючої деформації, і доведеться дуже довго та систематично працювати над її очищенням від потворних і шкідливих засмічень, стимулюючи в першу чергу розвиток і утвердження власних національних надбань. А вони у своїх найкращих зразках дійшли до нас із тих далеких часів, коли Україна була вільною. Їх збереження, збагачення і вдосконалення поруч із безперервною вільною системою творення нового є обов'язковою умовою поступу нації, її самобутності і незалежності.

Перші роки відновленої Української держави, її духового, господарського й оборонного утвердження часто, навіть майже безперервно, супроводжуються байдужістю, а то й ворожістю не тільки спеціально засланих сюди емісарів московського імперіялізму та шовіністів з деяких інших держав, але й закомплексованих чужинецькими стереотипами етнічно своїх безбатченків.

Враховуючи все це, ОУН вважає одним з найголовніших завдань кожного свого члена і симпатика систематичну працю в тих ділянках духового і господарського життя нації, де він зможе відповідно до набутих знань, навичок і хисту найбільше спричинитися до її поступу. Тільки самовіддана, масова, систематична і наполеглива діяльність Організації зможе істотно прискорити ліквідацію наслідків культурного геноциду, практикованого російсько-комуністичним імперіялізмом в Україні. У зв'язку з тим відповідним референтам надалі потрібно буде присвячувати більше уваги виданню та популяризації праць з історії української культури та її складових частин, ґрунтовному вивченню раніше заборонюваних і фальшованих тем.

Основне завдання Організації лаконічно можна визначити як наповнення всіх галузей культури українським національним змістом. Воно в умовах утвердження незалежності таке ж важливе і необхідне, як і повстанська боротьба ОУН-УПА в 1940-1960 роках. Організація зобов'язана віддати всі свої сили для оздоровлення кожної без винятку складової частини культури. А вони ж, у свою чергу, діляться на дрібніші, що потребуватимуть, без перебільшення, титанічної праці. Здійснити її зможуть тільки належним чином налаштовані інтелектуальні сили всієї нації. Бо ж треба охопити і безперервно підтримувати постійний розвиток мови, літератури, образотворчого, музичного, театрального, декоративно-ужиткового і народного мистецтва, кіно, телебачення, науки й освіти. Не менш вагомий культурологічний аспект діяльності і в сфері релігійного життя та матеріального чи господарського або економічного поступу української нації, її взаємин з етнічними меншинами, що населяють нашу державу.

З цією метою треба, де необхідно, ініціювати опрацювання і реалізацію національних програм діяльності театрів, філармоній, хорів, ансамблів, оркестрів, відродження і розвитку українського кіно, культурологічної освіти; сприяти забезпеченню кадрами мистецьких шкіл у нашому зарубіжжі.

Вважати пріоритетною справою розповсюдження і використання націоналістичної та патріотичної української періодики і книжкових видань, особливо в Криму та південно-східніх областях. При всіх обласних і районних проводах Конгресу Українських Націоналістів створити на громадських засадах і якнай-ефективніше використовувати бібліотечки націоналістичної літератури. Де тільки можливо, практикувати таке і в міських та сільських осередках, залучаючи до читання якомога більшу кількість населення, в першу чергу всіх юнаків і дівчат.

Створити мобільну інформаційну референтуру, яка систематично займатиметься розповсюдженням і популяризацією української націоналістичної та патріотичної періодики і книжкових видань, кращих теле- і радіопередач, відео- та аудіо матеріалів.

Підтримувати роботу Асоціації діячів української культури в усіх її національно-державницьких аспектах.

Сформувати окремий сектор культури.

Великі надії на свою отчу землю покладають і мільйони тих українців, яким доля судила жити поза сучасними нашими офіційними кордонами. Особливої уваги потребують наші брати на теренах тих держав, де вони продовжують зазнавати культурно-національного геноциду. ОУН постійно домагатиметься відповідного спрямування зовнішньополітичної діяльності державних чинників, і шляхом організаційної та освітньо-культурної роботи в українському зарубіжжі. Головна вимога, що ставиться перед урядами, де проживають наші співвітчизники, полягає в тому, щоб вони надали їм такі ж права і можливості для задоволення національно-культурних потреб, якими користуються етнічні меншини в Україні.

З-поміж усіх надбань національної культури в сучасному духовому житті українців дуже мало, особливо в центральних і східніх регіонах, використовується велетенська за своїм ідеологічно-патріотичним потенціалом спадщина, народжена героїчною боротьбою ОУН і УПА в 1940-1960 роках. Неважко уявити собі, скільки дали б, наприклад, щорічні сільські, міські, районні й обласні фестивалі повстанських пісень з бажаною участю в них усіх шкіл і клас. Для майбуття нації ми зобов'язані створити культ повстанських могил і неперевершеної жертвості членів і провідників ОУН, стрільців і старшин УПА та СКВ, максимально зібрати, якнайкраще дослідити й увіковічнити всіма засобами науки і мистецтва кожного полеглого патріота, кожен національну жертву, кожен бій, кожен подвиг і на цій базі виховувати нові покоління школярів і вояків, усіх громадян. Лише така діяльність, хай важка, виснажлива і марудна, врятує націю від духових і політичних манівців.

Наша Організація зобов'язана уважніше стежити за творчістю сучасних діячів української культури, вивчати і максимально популяризувати, а також використовувати все краще з неї для національної консолідації, зміцнення і утвердження незалежності, зростання добробуту людей.

Такою працею треба охопити всі регіони України. Необхідно, зокрема, підготувати у вищих школах Галичини, Волині, Закарпаття, Буковини і Києва якомога більшу кількість висококваліфікованих і наполегливих, національно свідомих фахівців-педагогів, особливо з гуманітарних дисциплін, для тривалої, бажано —

постійної роботи в школах і закладах культури Донецчини, Луганщини, Миколаївщини, Одещини, Харківщини, Херсонщини та інших зросійщених областей України. Заздалегідь налагодити ґрунтовне вивчення з ними української історії та культури тих районів та областей, де передбачається майбутня праця таких подвижників. Обов'язково готувати їх для роботи з хоровими і драматичними гуртками художньої самодіяльності, заняття нашим національним краєзнавством, різними напрямками творчості школярів тощо.

Те ж саме стосується роботи з вихованцями інститутів культури, консерваторій, духовних семінарій, військових навчальних закладів.

Варто продумати і вирішити проблему організаційного об'єднання такої молоді для координування її діяльності, взаємодопомоги, вивчення, удосконалення і поширення набутого досвіду роботи. Вважати обов'язком кожного члена і симпатика ОУН морально підготувати до праці на Сході України та в Криму принаймні одного такого студента. Вся Організація постійно дбатиме про забезпечення цих працівників культури та освіти відповідною українознавчою літературою. Працювати тут треба з такою ж самопосвятою, як це робили учасники героїчних Похідних груп ОУН на Схід у роки Другої світової війни.

Обов'язковими залишаються теж відповідні програмні положення попередніх Великих Зборів ОУН, особливо четвертого, сьомого і восьмого.

ПОСТАНОВИ З ПИТАНЬ НАУКИ

Велетенські можливості української науки використовуються для утвердження державної незалежності, духового розвитку і зростання добробуту нації тільки частково. Науковий потенціал України дорівнює найрозвинутішим країнам світу, але наукові установи дуже повільно позбуваються колоніальних рис у змісті досліджень і структурі наукових інституцій. Неймовірно вперто тримаються старих російсько-комуністичних стереотипів більшість істориків, філософів, чимало етнографів, політологів, мистецтвознавців, культурологів, економістів і представників інших галузей гуманітарної науки. Вони трактують суспільні процеси, керуючись давно збанкрутілими теоріями класової боротьби і примату матеріального над духовим. У природничо-математичних дослідженнях навіть Національна Академія Наук України продовжує послуговуватися переважно російською мовою. Тіж інститути, деканати і катедри, вчені, які рішуче стають на позиції активної підтримки процесів державотворення та національно-духового оздоровлення українців, зазнають різної дискримінації з боку старої керівної номенклатури в НАНУ, багатьох інститутах та університетах, а також з боку частини урядових кіл з проросійськими та прокомуністичними поглядами.

Якби не байдужість, а нерідко і відверта українофобія цих людей, то 300-тисячний персонал учених і працівників, які обслуговують науку, могли б робити набагато вищий внесок у духовий розвиток і економіку нашої Батьківщини. Адже в 1995 році в нас діяло 1.400 установ, в яких виконувалися науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Займалися цим 4.000 докторів та

24.300 кандидатів наук. Ще майже стільки науковців працювали у вищих навчальних закладах.

ОУН, виходячи зі своїх стратегічних і тактичних цілей та керуючись найвищими потребами нації, зобов'язана якнайрішучіше брати участь у структурному, змістовому та функціональному реформуванні науки. Серед своїх найневідкладніших завдань ОУН вважає сприяння прискоренню трансформації науки України з напівколоніальної, що переважно обслуговувала російську метрополію, в максимально незалежну національну систему, яка діє для потреб духового і матеріального життя громадян держави та її високої обороноздатності. І не лише в час виходу з кризи, а постійно забезпечувати науково-технологічний, освітній, соціально-політичний та економічний поступ, що відповідав би найвищим світовим досягненням. Україні невідкладно потрібні нові галузі дослідницької діяльності для тих ділянок господарства і культури, які метрополія цілеспрямовано залишила без національного наукового забезпечення.

І надалі залишаються актуальними в цій сфері роботи більшість завдань, які містяться в ухвалах IV, VII та VIII Великих Зборів ОУН. Особливо це стосується гуманітарних наук, де перехід до принципових змін відбувається надзвичайно повільно. Закомплексовані старими марксистськими і проросійськими стереотипами ортодокси не лише не бажають самовіддано працювати для потреб нації, але й нерідко силкуються протидіяти іншим у цій справі. Дехто продовжує пропагувати відновлення імперського ССРСР, підтримує антинаціональну демагогію комуністичних безбаченків. А в тих випадках, коли відверте фальшування в суспільних науках не дає очікуваних результатів, застосовують далеко не новий і неоригінальний метод напівправди. Використовуються в таких цілях і запопадливі найманці-ренегати, спеціально скеровані в українські наукові, освітні, видавничі, громадські та політичні інституції і організації на Заході, або ж просто куплені з-поміж нестійких емігрантів.

З участю вчених, членів Організації, та її симпатиків необхідно створити в академічних інституціях і вищих школах науково-дослідницькі групи і центри, які систематично і всебічно займатимуться вивченням минулого, сучасного і перспективного майбуття українського націоналістичного руху.

Для успішного виконання визначальних цілей ОУН, зростання її ідеологічного і політичного впливу в Україні та у світі необхідно реалізувати велику кількість наукових досліджень. Вони мають стати базою для всієї діяльності Організації. З цієї метою необхідно:

1. зосередити в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові максимальну кількість документальних джерел, пов'язаних з національно-визвольним рухом і впорядкувати організаційні архіви. Підтримати ідею створення в Києві бібліотеки націоналістичної літератури, домогтися невідкладного початку її реалізації.

2. Підібрати і підготувати кваліфікованих дослідників для створення протягом найближчих років повстанських мартирологів усіх адміністративних районів Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Чернівецької та інших областей. Такі праці складатимуться з біогра-

фічних довідок енциклопедичного типу про полеглих у боротьбі за незалежність України в період з кінця 1930 до початку 1960 років. Підсумковим завершенням такої роботи повинно стати багатотомне фундаментальне видання, в якому, крім життєписів, будуть уміщені монографічні локальні дослідження, документальні джерела та відповідні покажчики.

3. Скласти наукові описи всіх індивідуальних і братських могил, а також місць загибелі повстанців і підпільників з біографічними відомостями про них і видати їх ілюстрованим багатотомником.

4. Виявити, дослідити і з належною науковою досконалістю зареєструвати будівельні та інші нерухомі об'єкти (хати, криївки, залишки таборів, шпиталів, друкарень, комор), місць боїв, важливіших відправ, зустрічей і нарад провідників ОУН та командирів УПА, маршрутів походів і рейдів УПА та СКВ; оголосити їх пам'ятками історії та культури, що перебувають під охороною громадськості і держави.

5. Стимулювати працю над підготовкою ґрунтовних монографій і нарисів про визначних членів і провідників ОУН, старшин і стрільців УПА та СКВ, окремі рої, чоти, сотні, курені, воєнні округи тощо.

6. Ініціювати глибоке вивчення участі жінок і дітей у боротьбі ОУН і УПА.

7. Розпочати серію досліджень про участь мешканців окремих сіл, міст, районів, областей та етнічних регіонів у націоналістичному і повстанському русі 1920-1990 років.

8. Вирішити проблему з підготовкою і виданням багатотомного збірника документальних матеріалів про політико-виховну діяльність ОУН і УПА в усіх регіонах України.

9. Піднести науковий рівень фіксації спогадів шляхом проведення консультацій і семінарів з їх збирачами. Не залишити поза увагою жодного учасника й очевидця героїчних подій 1930-1960 років.

10. Укласти і видати якнайповніший бібліографічний покажчик публікацій та архівних джерел, що стосуються діяльності УВО, ОУН, УПА і СКВ, споріднених з ними підпільних і легальних організацій, в тому числі Всеукраїнського Братства ОУН-УПА, Спілки політ'язнів, Конгресу Українських Націоналістів, СУМ, «Тризубу» ім. Степана Бандери, Наукового товариства ім. Миколи Міхновського, Педагогічного товариства ім. Григорія Ващенка.

11. Налагодити збирання і археографічне опрацювання матеріалів для збірника документів про участь націоналістів у боротьбі за державну незалежність України в 1970-1990 роках; підготувати на цій основі також відповідне монографічне дослідження.

12. Продовжити ґрунтовне наукове вивчення боротьби українських націоналістів у польських, угорських, німецьких і російських тюрмах і таборах.

13. Активізувати і поглибити працю над дослідженням націоналістичного руху в центральних, південних, північно-східних і східних областях України.

14. В найближчі роки завершити підготовку фундаментальної узагальнюючої монографії з історії ОУН.

15. Не припиняти пошуки і публікацію архівних і мемуарних джерел та підготовки досліджень про стратегічні цілі й практичні дії комуністичних агентурно-провокативних груп при ОУН і УПА в 1940-1960 роках; про ворожі проімперські формування, їхні підступні наміри і спроби дестабілізувати ситуацію в сучасній Україні.

16. Розпочати випуск серії біографічних збірників нарисного типу про полеглих у боротьбі за волю України під загальною назвою «Бандерівці».

17. Оперативно видавати науково-популярні праці для ідеологічного вишколу, в першу чергу молоді.

18. Створити при всіх націоналістичних осередках бібліотеки націоналістичної літератури і налагодити їх належне використання.

Як перелічена, так і не згадана проблематика не може бути вирішена без максимальних зусиль Організації над підготовкою обдарованої молоді, починаючи вже із середніх і старших клас базових шкіл, над виявленням і залученням до відповідних досліджень симпатиків ОУН із середовища студентів, аспірантів і докторантів, викладачів університетів та інститутів, працівників НАНУ та приватних наукових об'єднань, членів НТШ, Наукового товариства імені М. Міхновського та ін. Всіма силами треба підтримувати талановитих ентузіастів-краєзнавців з-поміж учителів, активу «Просвіти» тощо.

Встановити і запровадити систему щорічних нагород для авторів кращих наукових праць у кожній освітньо-віковій групі:

1. Премія фонду імені Ярослава Стецька для студентів і аспірантів віком до 30 років.

2. Премія педагогічного товариства імені Григорія Ващенка для учнів базових шкіл.

3. Премія Наукового товариства імені М. Міхновського для вчених-професіоналів і обдарованих дослідників-аматорів.

Кожна з них повинна мати три ступені. Переможцям вручаються спеціально виготовлені медалі та дипломи.

Організація всебічно підтримує працю над удосконаленням і повсюдним запровадженням української мови і наукової термінології. Свій авторитет і вплив спрямовує на скорочення відходу талановитих кадрів за кордон і заохочення приїзду в Україну на постійну працю обдарованої молоді з-поміж наших емігрантів.

Підтримуючи вигідну для України співпрацю з іншими державами, головну увагу ОУН зосереджує на розбудові в Україні державних наукових структур, заохочує їх діяльність у напрямку створення, де лише можливо, замкнених циклів виробництва, в тому числі найсучасніших видів зброї та боєприпасів, необхідних для належного рівня обороноздатності і постійної безпеки. ■

«Ідея суверенності нації у власній державі, на яку спирається український націоналізм, є універсальною, світовою, вселюдською ідеєю».

Степан Бандера

Володимир ЛУЦІВ,
Лондон

ВІДЗНАЧЕННЯ 400-ЛІТТЯ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ В РИМІ

1

Рим, п'ятниця 5 липня 1996 р.

О год. 11.30 дня у приміщеннях пресового бюро Апостольської Столиці у Ватикані (Сая Стампа) відбулася пресова конференція, якою розпочато ювілейні відзначення. Для зустрічі з журналістами створено панель, до якого входили: Високопреосвященний архієпископ і митрополит українців католиків у США Владика Степан Сулик; архієпископський екзарх Києво-Вишгородського екзархату Преосвященний Владика Любомир Гузар; член Генеральної курії ЧСВВ у Римі, редактор «Записок Чину Святого Василія Великого» о. проф. Атаназій Пекар; проф. Іван Паславський зі Львова.

О. проф. А. Пекар представив журналістам історичне тло Київської Церкви, що довело не так до Берестейського єднання у 1596 р., як радше до відновлення колишньої єдності, бо Київська Церква формально не відлучувалася від Апостольського Престолу. Київські Владики прийняли це рішення без ніякого зовнішнього тиску чи примусу. Вони також не думали розривати стосунків з іншими християнами Сходу, що виразно зазначено у спеціальній клявзулі. Після розколу в 1054 р. між Східною і Західною Церквами маємо багато документальних доказів про продовження стосунків протягом наступних віків між Київською Церквою та Апостольською Столицею.

У повідомленні про пресову конференцію італійський часопис «Аваніре» від 6 липня згадує, між іншим, про виступ на конференції Владика Любомира Гузара, який підкреслив, що римські відзначення не мають характеру тріумфалізму, а радше мають на меті тільки відзначити важливість цієї історичної події для нашої Церкви. Треба згадати, що в Римі віднедавна працює двох журналістів української національної агенції «Укрінформ» — Любов Левицька і Петро Олар. Вони акредитовані при Ватиканській пресовій агенції та пересилають в Україну репортажі з Риму.

Коли вже мова про засоби масової інформації, то треба згадати, що Ватиканське радіо передавало багатьма мовами світу обширні інформації про Берестейські відзначення, зокрема з тих подій, у яких брав участь Папа Іван-Павло II. Пресове агентство «Ройтер» інформувало всі пресові світові агентства. В одному з таких репортажів читаємо: «Найбільша католицька Церква у колишньому Советському Союзі, яка нараховує 5 мільйонів вірних, була примушена Йосифом Сталіном прилучитися до Російської Православної Церкви у 1946 році. Біля сто тисяч вірних, багато єпископів і священників цієї Церкви (які не хотіли перейти

на російське православ'я — В. Л.) знайшли смерть у концентраційних таборах Сибіру». Про відзначення Берестейського єднання дуже обширно писав Ватиканський офіціоз «Оссерваторе Романо», а також «Авеніре», «Іль Мессаджеро» (8, 9 липня, обидва часописи друкуються в Римі), «Ді Юніверс» (6 липня), католицький тижневик з Лондону (8 липня) та інші. «Оссерваторе Романо», мабуть, одинокий часопис у світі, що писав про ці події і публікував промови Папи італійською та українською мовами.

П'ятниця 5 липня, год 14.00.

Преосвященний Владика Іван Хома, прокуратор Блаженнішого Патріярха Мирослава Івана Кардинала Любачівського в Римі, запросив на обід до Українського Католицького Університету ім. Папи Климента всіх українських Владик, гостей з України та діаспори, в тому числі посла України в Італії Анатолія Орла та його першого секретаря. Подаю список Преосвящених Владик, які прибули до Риму і брали участь в усіх важливих подіях: Блаженніший Патріярх Мирослав Іван; Високопреосвященні митрополити Степан Сулик, Михайло Бздель, Іван Мартиняк; Преосвященні Владики: архієпископ Мирослав Марусин, Секретар Східньої Конгрегації; Софрон Дмитерко, Іван Семедій, Павло Василик, Юліян Вороновський, Михайло Сабрига, Василій Лостен, Петро Стасюк, Корнелій Пасічний, Степан Сорока, Іриней Білик, Михайло Колтун, Юліян Ѓбур, Василь Медвіт, Софрон Мудрий, Іван Хома, Любомир Гузар, Славомір Мікловш, Михайло Кучмяк, Мігель Микитцей, Інокент Лотоцький, Володимир Паска, Михайло Вівчар, Роман Даниляк, Северин Якимишин. Інші Владики через поважний вік не прибули до Риму.

Після обду у своєму слові Владика Іван Хома повідомив, що Апостольська Столиця проголосить у скорому майбутньому блаженними 13 Підляських мучеників на чолі зі Слугою Божим Вінцентом Левонюком, яких у минулому столітті розстріляли російські солдати за те, що вони не хотіли покинути своєї греко-католицької віри і перейти на російське православ'я.

О год. 17.00 перед собором св. Софії, побудованого св. п. Патріярхом Йосифом, зібралися українці з цілого світу, щоб разом зі своїми Владиками і священиками взяти участь у спільній молитві, в подячному Молебні до Пресвятої Богородиці. Перед собором споряджено престіл і о год. 17.30 Преосвященні Владики і священики відслужили Молебен. Дуже гарно співав хор «Благовіст» зі Львова під керівництвом Володимира Головка. У молитовному єднанні та в духовному піднесенні всі заспівали «Боже Великий Єдиний, нам Україну храни». Ті, хто перший раз був у Римі, не могли знайти слів похвали для чудового собору св. Софії. Для прочан перший день почався з відвідин головних базилік Риму, а закінчився в українській церкві зі золотими куполами, як італійці називають прокатедру св. Софії в Римі.

Год. 19.00.

З нагоди приїзду до Риму Владик посол України в Італії Анатолій Орел запросив їх і гостей з України до своєї резиденції, яка знаходиться у найкращій ділянці

Риму «Паріолі». Гостем посла був також Кардинал Акіле Сільвестріні, префект Східньої Конгрегації для Східніх і Орієнтальних Церков, а з України — мер Львова Василь Куйбіда; перший заступник голови Культурного відділу Львівської державної обласної адміністрації Зиновія Мазурик; Петро Зозуляк; Олег Мандюк, член Львівського міського виконкому; Ярослав Лемик, голова Комісії з питань культури Львівського міськвиконкому; проф. Богословської академії Київського Патріархату Дмитро Степовик; проф. Іван Паславський зі Львова; маестро Сергій Бурко, диригент камерної оркестри «Віртуози Львова» та автор цих рядків. Під кінець прийомного вечора Високопреосвященний Владика Михайло Бздель подякував послові та його дружині за прийняття.

Субота 6 липня.

Вже від години 15.30 на майдані перед собором св. Петра почали збиратися прочани, хористи з України і діаспори, щоб взяти участь у Молебні до Пресвятої Богородиці, який відслужив Папа Іван-Павло II з Владиками УГКЦ о год. 18.00. Тисячі вірних зібралися у Григоріянській каплиці, де над вітарем є старовинна ікона Богоматері Неустанної Помочі. Каплиця знаходиться недалеко від місця, де спочивають тлінні останки Святого Йосафата. Духовні особи, священники, монахині, спеціальні гості й вірні, розкішні вбрання папських церемонієрів, кольорові уніформи папської гвардії, пурпурові вбрання кардиналів, червоні кольори єпископів, — усе це створило атмосферу великої краси, якогось спокою і великої людської гідності.

Декілька хвилин по год. 18.00 з'явилася процесія з хрестом напереді, за яким ішли два українські дякони зі Львова, 170 українських священників з цілого світу, 26 Преосвящених Владик, Блаженніший Патріарх Мирослав Іван Кардинал Любачівський, а відразу за ним Папа Іван-Павло II... Усі ввійшли до каплиці і зайняли свої місця. Три Владики зайняли місце біля вітаря. Хор «Благовіст» зі Львова, який співав Молебень, стояв по правій стороні вітаря. Українські монахині різних чинів були по лівій стороні каплиці. Гості з України та діаспори, включно з послом України в Італії Анатолієм Орлом та працівниками Посольства стояли між хором і священниками. Біля українських Владик можна було бачити Його Еміненцію кардинала Акіле Сільвестріні, Едварда І. Кассіді, Вірджілля Ное, Юзефа Глемпа, Францішка Махарського, Генрика Гульбіновича і багато архієпископів і єпископів.

На початку Молебня Блаженніший Патріарх Мирослав Іван звернувся до присутніх українською та італійською мовами. Подаю скорочено його слово:

«Святіший Отче, Еміненції, Ексцеленції, Всечесні Отці, дорогі брати і сестри у Христі ... Ми прийшли нині до базиліки св. Петра, щоб разом з Папою Римським віддати шану нашій Богородиці, Пречистій Діві Марії та мошам нашого Владика мученика Йосафата і разом молитися за єдність цілої Христової Церкви, а спеціально Української. Об'єднані духовно зі своїми братами і сестрами в Україні і Білорусії та по всіх частинах світу, зближимося до Найсвятішої Богоматері нашої Оранти і Незнищимої Стіни, яку так широко ісповідує наш народ. Просімо, щоб усі Її духовні діти знайшли у Її Материнській любові згублену єдність і які зуміють

бути інструментом Духа Святого Вселенської Церкви для Християнської єдності. З цієї нагоди звертаємося до Святійшого Отця Папи Івана-Павла II, щоб він провадив нас у цій молитві-молебні і зміцнив наш дух своїм Апостольським Благословенням. Благослови, Святіший Отче, нашу Церкву і наш народ».

Папа Іван-Павло II разом з Владиками і дияконами відслужив українською мовою Молебен до Пресвятої Богородиці. Гарно виданий українською і італійською мовами молитовник підготував ієромонах Гліб-Лончина, а Ватиканська типографія видрукувала. На обгортці поміщено ікону Жировицької Богоматері, яка знаходиться в українській церкві святих Сергія і Вакха у Римі. Під час Молебня Папа звернувся до присутніх українською та італійською мовами. Подаю уривки з цього слова:

«Сьогодні в той час, коли дякуємо Божому Провидінню за Його діяння, не перестаємо молитися, щоб спасенний неспокій, який тоді приніс цінні, хоч і часткові плоди, продовжував діяти у теперішньому поколінні християн. Ми не можемо заспокоюватись до того часу, аж поки поділи, які існують протягом стількох століть, не поступляться місцем єдності всіх охрещених, тій єдності, за яку Христос беззастанно молився: Отче, вчини, щоб „Усі були одно“ (Ів. 17, 21). Ми не повинні переставати надіятися, що молитва нашого Спасителя і Вчителя принесе рясні плоди. Ми не повинні залишати надії, що останні роки другого тисячоріччя зможуть принести нові зближення, дозволяючи таким чином увійти у третє тисячоріччя якщо не повністю з'єднаними, то, принаймні, не так роз'єднаними, як перед тим. За це молимося до Святого Духа. Заносимо молитви до Марії, Матері єдності, Апостолів Петра і Павла, Андрія, Кирила і святих та мучеників, які протягом цих чотирьох століть задля єдності не жаліли зусиль, жертв і навіть власного життя. В особливий спосіб благаймо заступництва святого Владика Йосафата, апостола і мученика єдності, тлінні останки якого спочивають у цій Ватиканській базиліці, і які після закінчення Богослуження ми вшануємо. У цьому дусі співаймо слова величання, які ми чули у сьогоднішній Євангелії „Величає душа моя Господа ... бо він зглянувся на покору слугині своєї ... ублажатимуть мене всі роди.

Велике бо вчинив мені Всемогутній, і святе його ім'я“ (Лк. 1, 46-49). Амінь».

Перед закінченням Молебня Папа вручив новому Архiepіскопові Перемишля, Високопреосвященному митрополитові Іванові Мартиняку палій, традиційний знак єдності між Архiepіскопами-Митрополитами та Римським Архiepіреєм. Перед прийняттям палії Владика виголосив по-українськи «Вірую». Італійські часописи підкреслювали дуже гарний спів під час Молебня, старовинну обрядову красу і духовну глибину цієї релігійної відправи. Так писав Маріо Понзі в «Оссерваторе Романо» 8 липня.

Після закінчення Молебня гості з України піднесли Папі подарунки з України. Мер Львова Василь Куйбіда та голова Комісії з питань культури Львівського міськвиконкому Ярослав Лемик подарували Папі від м. Львова мистецький твір, що зображує голову Ісуса Христа. Твір цікавий тим, що витиснений на шкірі львівським художником Ігором Копчиком, який відновив у Львові це стародавнє українське мистецтво. Член Львівського міськвиконкому Олег Мандюк вручив Святійшому Отцеві від імені відсутнього голови Львівської Обласної

ради Миколи Гориня (який в останній хвилині мусів відмовитися від поїздки до Риму) портрет Патріярха Йосифа. Портрет виконаний пастеллю львівським художником Євгеном Безніском. Приймаючи портрет, Папа сказав, що Патріярх Йосиф був великою людиною. Іван Гречко, голова Львівського клубу Української Греко-Католицької Інтелігенції, вручив образ св. Юрія Переможця, а також образи Верховного Апостола Петра. Ці образи намалював на склі львівський художник Тарас Лозинський. Вони виконані в гуцульському стилі. Диригент хору «Євшан» (одного з львівських хорів) Богдан Генгало також подарував Папі картину релігійного змісту, а проф. Дмитро Степовик, проф. Іван Паславський, маестро Сергій Бурко та інші особисто вітали з Папою. У дуже теплій, можна б сказати, родинній атмосфері закінчилася ця перша зустріч зі Святішим Отцем у соборі св. Петра. Отець д-р Іван Дацько, секретар Блаженнішого, представляв Папі гостей.

В «Оссерваторе Романо» від 8-9 липня Маріо Понзі писав: «Така релігійна відправа характерна Східній Церкві, представники якої в особах українських Владик, священників, монахинь і вірних зібралися довкола Святішого Отця, щоб перед гробом князя Апостолів св. Петра у молитві заспівати вдячність Пресвятій Богородиці за повну єдність Української Церкви з Апостольським Престолом».

Неділя 7 липня, Базилика св. Петра.

За годину до початку св. Літургії о год. 9.00, що була відправлена у візантійсько-українському обряді, всі були на своїх місцях. Найбільший собор світу був наповнений тисячами вірних різних національностей. Навіть посли, акредитовані при Апостольському Престолі, а було їх понад 60, за півгодини до початку всі були на своїх місцях.

На кожному кріслі у соборі був молитовник Божественної Літургії, що з нього Папа Іван-Павло II з єпископами і пресвітерами УГКЦ служив св. Літургію українською мовою. Цей молитовник італійською та українською мовами підготував ієромонах студит о. Гліб-Лончина. Молитовник проілюстрований іконами з Українського Національного музею у Львові. Працівник музею д-р. Олег Сидор вибрав 8 українських ікон XIV-XVII століть. Під кожною іконою українською, італійською та англійською мовами є пояснення про походження кожної з них. Це велике признание для української школи іконопису та Українського національного музею. Молитовник у зразковому з технічного боку виконанні видрукувала Ватиканська типографія. Автор цих рядків був також причетний до цього задуму.

О дев'ятій годині ранку з бічної каплиці вирушила процесія до головного вівтаря собору, над яким возноситься маєстатичний baldachin роботи світової слави скульптора Джованні Льоренцо Берніні (1598-1680). Блаженнішого Мирослава Івана привезли на спеціальному кріслі. Біля головного вівтаря стали біля кардиналів, багато архієпископів, інших духовних і світських достойників. На кінці процесії ішов Папа, а біля нього з однієї сторони о. монсеньйор П'єро Маріні, який відповідає за всі релігійні церемонії, у яких Папа бере участь, а з другої сторони о. Гліб-Лончина, який відповідав за перебіг св. Літургії і Молебня

з українського боку. Незважаючи на недугу ніг, Блаженніший Мирослав Іван все ж таки зумів вистояти при престолі. Італійська преса відмітила, що Святійший Отець, який служив поруч із Блаженнішим та іншими митрополитами, старався час від часу підтримувати Главу нашої Церкви. Диякони почали цю історичну подячну Літургію. «Буди ім'я Господнє...», — рознеслося по базиліці об'єднаним хором з 230 голосами. Щасливі ті люди, що їм судилося бути свідками цієї Божественної Літургії. Хором диригували Зиновій Демцюх та Олег Цигилик, а хором «Благовіст» — Володимир Головка. Перший виступив українською та італійською мовами Блаженніший Патріарх Мирослав Іван. Він привітав Святішого Отця, кардиналів, архієпископів, єпископів, послів, священників, монахинь, а спеціально всіх вірних, особливо тих, які перший раз у своєму житті прибули з України. У своєму слові український Кардинал подякував Богові за ласку, що можемо спільно помолитися у соборі св. Петра так, як у 1988 році, який був поворотним моментом в історії нашої Церкви. Це було стимулом для виходу нашої Церкви з катакомб після десятиліть переслідування. Це перший раз, що так багато прочан прибули з України до Вічного Міста, щоб разом помолитися за єдність християнських Церков. Початок цьому зробили наші Владики у 1596 р. Блаженніший Мирослав Іван додав, що якби не велика фінансова криза, то з України було б набагато більше прочан (разом з членами хору та оркестри їх було біля 1000 — В. Л.). Це саме підкреслила італійська преса. Ватиканська телевізія і радіо записали повністю Службу Божу та Молебень на відео і аудіо та передадуть ці записи Преосвященному Владиці Василеві Медвітю, Головному секретареві Ювілейного Комітету УГКЦ. Ці записи буде можна продемонструвати тим людям в Україні, які не могли приїхати до Риму.

Після св. Євангелія промовив Папа по-українськи та по-італійськи. Спочатку українською мовою. Ось деякі думки, висловлені Святішим Отцем:

«Ми зібралися нині, щоб подякувати Богові. Не перестаємо надіятися, що, маючи єдність, нехай частинну, вона зможе безпосередньо спричинитися, підтримати і відживити пропозиції єдності, про яку говорить II Ватиканський Собор ... Відзначити 400-річчя Берестейського єднання — це неначе переступити історичний поріг ... „Господь віків“ дав натхнення діючим особам тієї події, що сталася чотири століття тому, яку ми називаємо Берестейською Унією. Незважаючи на історичні обмеження, пов'язані з нею, у цій події дійсно мова йшла про «унітатіс редінтеграцію» — відновлення єдності. Вашим предкам, дорогі Брати і Сестри, йшлося про те, щоб відновити ту єдність, брак якої вони відчували. І дійсно, вони добре знали, що єдність віруючих — це Христовий дар і Його виразне бажання. Вони знали, що Він заплатив за неї Своєю кров'ю і своїми стражданнями на хресті і знали, що цю єдність Він зробив знаком Свого посланництва: „щоб світ увірував, Отче, що Ти мене послав“ (Ів. 17, 21) ... У цьому полягає основна причина, яка чотири століття тому привела до цієї щасливої події».

Треба з приємністю відзначити добру українську вимову Святішого Отця. Три години тривала Літургія. Наприкінці хор проспівав багатоліття Папі Іванові Павлові II, Блаженнішому Главі нашої Церкви, Владикам, вірним і українському народові. Надзвичайне пережиття, духовне піднесення, сльози радості в очах присутніх...

Об'єднані хори після концерту в залі Павла VI. Стоять у першому ряді: від ліва – соліст-баритон Корнель Сятецький, Ярослав Базів – диригент, маестро Володимир Луців – координатор, посол України в Італії Анатолій Орел, Сергій Бурко – диригент камерної оркестри «Віртуози», солістка – сопрано Олександра Ленишин, Папа Іван Павло II, Жанна Зваричук – диригент катедрального хору собору Воскресіння Христового в Івано-Франківську, Богдан Дерев'янка – диригент хору «Мрія», Богдан Генгало – диригент хору «Євшан», Зиновій Демуюх – диригент хору «Антей» і Олег Цигилик – диригент хору «Гомін».

Формується процесія, яка прямує до бічної каплиці. Чути «Хай живе Папа! Віва Папа!», рясні оплески, скрізь видно у масі людей вишивані сорочки, блюзки. Десятки українських Владик у золотих барвистих мітрах і багатих Владичих ризах доповнювали цю величаву подію, що відбулася у соборі св. Петра для прославлення Триєдиного Бога та для того, щоб пригадати світові про Українську Церкву, український народ, Україну.

Година 12.30: Майдан перед собором св. Петра.

Традиційно кожної неділі о год. 12.00 Папа говорить до прочан з вікна своєї резиденції. При цій нагоді відмовляє молитву — і це зветься «Ангел Господній». Та оскільки наша Літургія тривала три години, то Святіший Отець показався у вікні щойно о год. 12.30. На майдані чекали десятки тисяч людей. Звертаючись до українців, Папа сказав:

«Слава Ісусу Христу! Невимовно радію, що можу вітати у Вічному Місті прочан, які прибули з України та українських поселень на святкування 400-річчя Берестейської Унії. Хай Вас Бог благословить усіма своїми ласками. Слава Ісусу Христу!».

А звертаючись до всіх людей, Папа промовив італійською мовою:

«Найдорожчі брати і сестри! Вчора і нині у базиліці св. Петра ми згадали в Богослуженнях 400-річчя Берестейської Унії, події церковної, яка у 1596 році поклала початок відновленню єдності з однією частиною Церкви на тих теренах та Апостольською Столицею. У цьому дусі продовжую розважання, початі минулого тижня, про духовні церковні багатства, що становлять спільний доробок Церкви Сходу і Заходу. Я хотів особливо підкреслити Великі Синоди у Нісееї, Константинополі, Ефесо і Кальчедонії, які проходили на Сході у часи, коли Церква була одна, і повна єдність була поміж Східними Патріярхами і Римом. Вони пригадують нам про незнищенність Вселенської Церкви».

Як завжди, на кінець «Ангела Господнього» Папа уділив своє апостольське благословення. У багатьох українських прочан великі переживання витискали сльози в очах. Кожен по-своєму переживав ці хвилини молитви, радості і сліз.

Неділя, год. 18.00.

«Під знаком віри, духовності і культури!», — під таким заголовком Джанфранко Греко описує в «Оссерваторе Романо» від 8 липня концерт української духовної пісні та музики у величавій залі Павла VI у Ватикані. Концерт відбувся у присутності Папи та кардиналів, між якими були Анджельо Судано, державний секретар Ватикану; Акіле Сильвестріні, префект Східної Конгрегації для Східних і Орієнтальних Церков; Антоніо Інноченті та багато архієпископів і єпископів. Присутній був також посол України в Італії Анатолій Орел, працівники Посольства та мер Львова (Василь Куйбіда — В. Л.).

Концерт почався привітальним словом, що його виголосив італійською та українською мовами Преосвященний Владика Іван Хома, що довго був секретарем Кардинала і Архієпископа Йосифа Сліпого, а тепер є прокуратором у Римі УГКЦ». Далі журналіст пише, що у цій величавій залі біля сцени висіло велике

декоративне полотно білої і золотої барви, на якій видніли контури базилики св. Петра, св. Софії Київської та св. Юра у Львові (декорація 8 х 4 метри була зроблена головним декоратором Львівської опери Тадеєм Риндзаком та його братом Михайлом — В. Л.). Причетними до цього задуму були також Петро Зозуляк зі Львова та автор цих рядків.

Владика Іван Хома так розпочав своє слово, привітавши визначних високих духовних і світських осіб:

«Ми зібралися тут на концерті духовної музики з нагоди нашої національної прощі до Риму, щоб відзначити 400-річчя Берестейського єднання. В духовній музиці народу висловлюються найглибші духовні сантименти його душі. Духовною музикою у якийсь спосіб входимо в ангельський світ, де Бог є прославлений во віки. Цей концерт має також характер екуменічний, бо виконували тут твори були скомпоновані у різних районах України, православними і католицькими композиторами. Вони представляють духовну і культурну спадщину українського народу з цієї прекрасної залі на цілий світ і зіграють усі серця радістю і невгнutoю надією на світле майбутнє».

Кожний твір присутні (їх було понад 3000) нагороджували рясними і тривалими оплесками. На кінець концерту виконано «Боже Великий Єдиний... Миколи Лисенка. Камерна оркестра «Віртуози Львова» супроводила хор. Після цього Владика Іван Хома побажав Папі многих літ, а хор могутньо проспівав «Сотвори, Господи, многая і благая літа».

У своїм довшому дописі Джанфранко Греко пише: «Понад 200 голосів, складали 6 хорів: «Антей» (диригент Зиновій Демцюх), «Боян» (дир. Ярослав Базів), «Гомін» (дир. Олег Цигилик), «Євшан» (дир. Богдан Генгало), «Мрія» (дир. Богдан Деревянко) — усі зі Львова; хор кафедрального собору Воскресіння Христового з Івано-Франківська (дир. Жанна Зваричук), а також камерна оркестра «Віртуози Львова» (дир. Сергій Бурко) виконали твори М. Березовського, А. Веделя, Д. Бортнянського, М. Вербицького, К. Стеценка, М. Леонтовича, М. Лисенка, А. Гнатишина; камерна оркестра — А. Вівальді, Д. Бортнянського, М. Скорика, І. Соневицького та інших». Свій огляд про концерт журналіст закінчив словами: «У Ватиканській залі Павла VI прозвучала музика-молитва одинадцяти композиторів, які записали трьохсотлітню історію музики (1700, 1800, 1900), і яка далі є привабливою — мистецькою і духовною ... Багато італійців і представників інших народів були свідками цього духовного музичного й артистичного свята української культури у Вічному Місті». Один кардинал заявив: «Як можна було десятиліттями тримати в ізоляції від західного світу таку чудову пісню і музику?». Чужинці приходили і питали, де можна купити компакт-диски або касетки цих пісень чи музики.

Папа Іван Павло II підійшов до виконавців. Привітався з усіма диригентами та солістами. Попросив, на велику радість усім, зробити спільну фотографію. Дуже милим фактом було ще те, що ніхто не сподівався участі Святішого Отця на концерті, тому його присутність надала цій імпрезі урочистості і ще більш святочного настрою.

Посол України в Італії Анатолій Орел, мер Львова та багато інших дякували виконавцям за велику музичну насолоду. На прохання особистого секретаря Папи о. Дзівіча хор виконав ще дві пісні, коли, прощаючись із аудиторією, Святіший Отець залишав цю надзвичайну залу, де вже могутньо прозвучала українська пісня у 1988 і 1996 роках. Тут залишено наш духовний знак, бо українська пісня — це частина української душі, що так гідно представила себе у Римі.

Понеділок, 8 липня.

Історична виставка документів у Ватикані (Сикстинський сальон, Ватиканський музей), год. 17.30. Ватиканське радіо і преса повідомляли про цю виставку, що вона має велике значення, бо ілюструє два факти. Перше, що стосунки між Київським єпископатом і Апостольською Столицею існували перед 1500 роком і практично ніколи не переривалися, навіть після поділу між Сходом і Заходом. Є документи з 1073, 1200, 1400 років, які вказують, що між Римом і Україною завжди були тісні стосунки. Булла Флорентійського Собору (Унія між Грецькою і Латинською Церквами) — це своєрідна теологічна база і мораль Берестейської Унії. Флорентійська Унія стала великим прикладом для Східних Владик, тому вони продовжували змагатися за те, щоб дійшло до унії між Київською Церквою і Апостольською Столицею, що і сталося у 1595–1596 роках.

Виставку цих важливих історичних документів (вони зберігаються у Ватиканських архівах), які висвітлюють стосунки між Київською державою, Київською Церквою та Апостольським Престолом протягом століть, відкрив Кардинал Акіле Сільвестріні, префект Східної Конгрегації для Східних та Орієнтальних Церков. Ось що з цього приводу він сказав у інтерв'ю Ватиканському радіо:

«Надзвичайно рідкісна виставка. На мою думку, великого інформативного значення, бо багато людей нічого про це не знають. Знають про цю Церкву, яка була переслідувана, особливо в останні 50 років, але не знають цілої історії, історії інтенсивної справи, яка ніколи не переривалася. Знання цієї історії допоможе відкинути деякі пересуди, як, наприклад, те, що уніятизм, як його називають, був справою якоюсь дивною, нелегальною чи майже свого роду розривом з православ'ям. Ні! Це було прагнення відновити католицьку єдність, не виключаючи православ'я. Нині можна продовжити ці кроки, і, виходячи з релігійної свободи, проголошеною разом з незалежністю України, можна буде продовжити конструктивний діалог з Православною Церквою».

На відкритті цієї виставки мав слово також посол України в Італії Анатолій Орел. Майже всі Владики УГКЦ і багато світських достойників були присутні на цьому важливому вечорі. Що ця виставка історичних документів відбулася у час відзначень 400-річчя Берестейського єднання, треба великою мірою завдячувати Преосвященному Владиці Іванові Хомі та о. Порфірієві Безручному, ЧСВВ.

Понеділок 8 липня, год. 21.00.

Концерт української духовної музики на майдані св. Ігнатія. Треба завдячувати Міжнародній асоціації любителів духовної музики, її президентові д-рові Гансові Алберту Кортіаль та президентові римського туристичного бюро д-рові

Бруно Пятеллі, що прекрасний бароковий майдан св. Ігнатія у центрі Риму, поруч із чудовою церквою св. Ігнатія, перетворено у справжній Римський сальон чи, радше, сцену під відкритим небом. Ця Асоціація співпрацює з Папським інститутом духовної музики. Вона існує понад 25 років і щороку під час літа влаштовує концерти для римських шанувальників духовної музики і для міжнародної публіки, яка мільйонами приїжджає до вічного міста. Натуральна акустика сприяє виступам, а довкілля біля майдану створює чарівно-романтичну атмосферу. Церковні сходи і споруджена перед нею платформа заступають сцену. Красу майдану треба завдячувати архітекторові Філіппо Рагудзіні, який побудував довкола церкви будинки у 1727-1728 роках. Тут українська хорова і музична культура знайшла своє заслужене місце. Таня Шуфлін з Риму заповідала по-італійському програму концерту.

В суботу, 7 липня тут виступила симфонічна оркестра з Бремену, Німеччина; у неділю — американський хор із Кентакі; через тиждень — хор із Індіанаполісу, США; у п'ятницю 30 липня — камерний хор із С-Петербургу, Росія, і т. д.

У такій обстановці з розвішаними по римських церквах кольорових афішах, роздаваних по місту летючках при дуже гарно, як було сказано, виданих програмках, — у такій атмосфері виступив тут об'єднаний хор та оркестра «Віртуози Львова». Концерт відкрив президент Асоціації міжнародної духовної музики д-р Алберт Кортіяль. Зразу після виступу д-ра Кортіяля майдан наповнився звуками «Вірую» Андрія Гнатишина з баритоновим сольо Корнила Сятецького, а далі — «Святий Боже» Михайла Вербицького, «Богородице Діво» Андрія Гнатишина із солісткою (сопрано) Олександрою Ленишин. Після кожної точки можна було чути «браво! Коме соно браві! (які вони добрі!), біс!» і т. п. Репертуар був подібний до недільного концерту. А «Віртуози Львова» додатково включили твір Станіслава Людкевича «Старовинна пісня», а на «біс» виконали А. Моцарта «Айне кляйне Нахтмузік». Довгі і рясні оплески супроводжували виконавців. Маєстатично перед білою фасадом церкви, освітленим майданом прозвучав твір-молитва «Боже Великий Єдиний, нам Україну храни...». Не один українець був гордий у цю хвилину. Всі хористи елегантно одягнені, диригенти у фраках, солісти у дійсно чудових суконках і вбраннях доповнювали картину. Усе це творило одну гармонію, одну естетичну єдність. Треба від щирого серця поздоровити всіх виконавців, що так гідно представили у Римі українську духовну хорову та музичну культуру.

Після закінчення концерту виконавці зібралися в церкві, де від імені Глави УГКЦ Блаженнішого Мирослава Івана о. д-р Іван Дацько подякував їм за успішне виконання свого завдання у Римі та від Блаженнішого Патріярха і від себе побажав дальших успіхів та щасливої дороги. Автор цих рядків подякував диригентам, солістам, усім хористам та музикантам за довгомісячну співпрацю, привітав з успішним виконанням цієї важливої місії, бо інакше це важко назвати. «Щасливі Ви і щасливі Львів та Івано-Франківськ, що можуть похвалитися такими прекрасними мистцями. Честь Вам і слава!» На кінець Петро Зозуляк, працівник Культурного відділу Львівської обласної державної адміністрації (який, до речі, активно допомагав у Римі авторів цих рядків), подякував усім виконавцям за

успішне виконання завдання у Римі на славу української хорової і музичної культури. На обличчях артистів було видно велику втому, але одночасно і радість та вдовolenня зі своєї участі у цих історичних подіях, і, як каже стара римська приповідка: «Прийшли, побачили, здобули!»

Дійсно, Рим на чотири дні здобули українці — воїми молитвами за єдність української і взагалі християнської Церкви, своїми співами-молитвами, виставкою історичних документів, спілкуваннями з відомими у світі людьми, виступами у преси, радіо, телевізійними передачами, репортажами світовими мовами про Українську Церкву, українську культуру, які на порозі 2000 року прагнуть з усіма народами світу жити у злагоді й мирі.

«Українські дні» у Римі та їх відлуння, треба вірити, допоможуть нам на дорозі до єдності Української Церкви, як це у своєму слові під час Літургії у базиліці св. Петра перед Святішим Отцем і перед світом заявив Блаженніший Мирослав Іван.

Додаток.

Для повнішої уяви про підготовку і перебіг цих святкувань подаю додаткові інформації.

Чотиримісячні проби об'єднаного хору закінчилися концертним виступом хору і «Віртуозів Львова» 25 червня 1996 року у Львівському оперному театрі. Театр був заповнений. Програма концерту була подібна до тієї, що її виконано в Римі. Організаторами були УГКЦ та Управління культури Львівської обласної державної адміністрації. Преосвященний Владика Василь Медвіт відкрив і закінчив цей успішний концерт, що відбувся напередодні поїздки до Риму.

У Львові видруковано українською та італійською мовами програму Римських відзначень. Статтю про Унію видруковано трьома мовами. Є там статистика становища УГКЦ в Україні, список Владик, програма святкувань, фотографії та біографічні дані про хори й оркестру, а також біографічні дані про композиторів, твори яких виконувалися. На доброму папері ця ювілейна програмка має 20 сторінок розміром А4. За тиждень до Римських відзначень було розвішано в римських церквах, за попередньою згодою церковних чинників, сотні афіш італійською мовою з програмою Берестейських відзначень. Про ці афіші, як і про багато іншого, подбав віце-ректор Колегії св. Йосафата в Римі о. Марко Скірка.

Камерна оркестра «Віртуози Львова» записала для Ватиканського радіо програму української духовної і клясичної музики. Відтепер дискотека Ватиканського радіо збагатилася цими записами, а українська музична культура тим, що цю музику буде слухати світ. У цьому задумі авторів цих рядків дуже допомогла Таня Шуфлін, працівниця Української служби Ватиканського радіо. У Львові велику працю провела з прочанами Ірена Федак, секретар Владики Василя Медвітя, голови Ювілейного комітету Синоду УГКЦ, та цілий ряд інших осіб. Тут варто додати, що коли Преосвященний Владика Василь Медвіт відповідав за всі організаційні справи, то Преосвященний Владика Михаїл Гринчишин своїми дописами до преси та виступами по радіо також допоміг у підготовці Берестейських відзначень.

Також треба згадати, що на концерті в понеділок увечері на майдані св. Ігнатія був присутній монсеньйор Пабло Коліно, який висловив авторів цих рядків своє захоплення концертом. Монсеньйор Коліно — уродженець Іспанії, закінчив філософію і теологію в Лятеранському університеті у Римі. Він також закінчив студії композиції духовної музики. Є каноніком і диригентом хорової капелі базиліки св. Петра, академіком і директором музичних курсів хорового мистецтва при Академії римської філармонії та Академії Тібєртіна, президент Світового конгресу хорових маестрів, член Артистично-культуральної комісії Ватикану для 2000 року.

Автор цих рядків домовлявся з монсеньйором Коліно про концерт на площі св. Ігнатія, бо він також є артистичним директором Міжнародної асоціації шанувальників духовної музики, а також просив його допомогти українському хорові взяти участь у художній програмі, що її Апостольська Столиця готує на 2000 рік. Судячи з його захоплення співом об'єднаного хору зі Львова й Івано-Франківська, треба вірити, що так і станеться.

Також варто згадати, що група прочан з Великої Британії, в тому числі й члени ОБВУ під проводом пор. Петра Кіщука, у понеділок зранку відвідали військовий цвинтар на Монте Кассіно, де поховано багато українців, які служили в польській армії генерала Андерса. Мер Львова Василь Куйбіда також поїхав з групою і сталося так, що в одній з могил він найшов свого вуйка, про долю якого ніхто в родині нічого не знав. Він поклав квіти на могилу родича. Отець митрат Іван Музичка і ще два священики відправили Панахиду за спокій душ похованих там українців.

На кінець годиться відмітити, що поїздка хорів та прочан до Риму була б неможливою, якби не допомога Синоду УГКЦ. Планувалося, коли мова про виконавців, що вони допоможуть гідно і величаво закінчити відзначення Берестейської Унії у Львові у жовтні. І це буде відбуватися в дусі екуменізму, як сказав Владика Любомир Гузар, а не як вияв будь-якого тріумфалізму. Вдячні хористи, музики, диригенти і солісти обіцяли докласти всіх зусиль, щоб Львівські відзначення були такими ж успішними, як Римські, чи й навіть кращими.

«Вчора на Великій Вечірні ми співали: „Днесь благодать Святого Духа нас зібрала“, і сьогодні, під дією благодаті того Святого Духа, ми представляємо Владик Івана і Любомира всьому світу... З тієї радісної нагоди вважаємо нашим обов'язком згадати архиєрея Стефана Чміля, який того самого дня, у тих самих обставинах з рук святої пам'яті Патріярха Йосифа отримав разом з Владиками Іваном і Любомиром єпископську хіротонію. Відійшов він від нас передчасно у вічність ще у січні 1978 року».

*Проповідь Блаженнішого Мирослава Івана
в Преображенській церкві у Львові 7.4.1996, розд. 5 і 6.*

*Віктор СМЕЛЬЯНОВ,
завідуючий відділом Ніжинського
історично-краєзнавчого музею*

МУЧЕНИКИ ЗА ВІРУ

Справа Ніжинських священиків

Страшний голод обрушився на Україну. Люди їли один одного. Вимирали цілі села, а в містах – вулиці. У Ніжині загинуло понад 1.000 осіб. Священики у цей час були разом із своїми прихожанами. Вони намагалися допомогти їм Божим словом. Ось що писав настоятель Василівської церкви Микола Миколайович Фомін у листі до своєї сестри: «Холодний подих смерті ми уже відчуваємо і підняття її руки бачимо. По селах страхіття і жах. На базарі нічого немає». Він, як чесна людина, не міг примиритися з тим, що коїлося і відкрито заявляв селянам: «Якщо б усі люди піднялися, і всі рахом вимагали від влестей волі; вона (влада) не має права над нами знущатись, у вільній республіці не повинно бути насилля і закріпачення селян».

Навколо отця Миколи об'єдналися однодумці, які не боялися говорити в очі правду. Шостак: «У кого не вистачає хліба, необхідно зібратися, піти у сільраду і заявити, що наш хліб забрали, давайте нам його, де хочете, там і беріть». Примак також закликав селян: «...Коли увесь народ не дасть хліба, особливо жита і пшениці, тільки тоді влада переміниться, а поки будуть давати – толку не буде, всіх загонять у кріпакі».

ДПУ намагалось завербувати М. М. Фоміна, зробити його своїм таємним агентом, а коли не вийшло, арештувало його і його товаришів. На допиті священик заявив: «Якщо в минулому році по селах були тільки незадоволення, нарікання і погрози, то тепер уже й цього немає, а все перетворилося в несамовитий страх і жах». Після недового слідства М. М. Фоміна і його товаришів відправили на трирічне заслання.

Вертіївський священик Григорій Миколайович Якимович теж не примирився з тим, що церкву в селі закрили, і правив Службу Божу на приватних квартирах, хотів разом з іншими віруючими добитися справедливості. В 1934 році отець Григорій організував акцію протесту проти закриття храму. Тридцять осіб прийшли у сільраду з вимогою: відкрийте церкву! Написали заяву, зібрали підписи. У заяві вказали: «Наша церква з дозволу місцевої влади і без дозволу релігійної громади 9 вересня 1933 року зайнята під зерносховище. Уже пройшов рік і сім місяців, а нам церкву не віддають до теперішнього часу. Наша сільрада зробила незаконну справу, а бувший голова сільради Костенко, по відношенню до церкви і релігійної громади допустив кримінальний злочин. Просимо центральний відділ культів при ВЦВК розглянути нашу справу, зробити розпорядження про відкриття нашої церкви». Чекісти на заяву zareагували блискавично: священика заарештували і відкрили на нього кримінальну справу.

Через два роки в Ніжині почався «церковний» терор: чекісти сфабрикували справу про так звану «контрреволюційну групу церковників у Троїцькому і Василівському храмах». Віруючий М. Ф. Давидов не витримував нелюдських допитів і змовниками назвав майже всіх священиків міста, в тому числі М. М. Фоміна та Г. М. Якимовича, якого недавно випустили з тюрми. Всіх їх звинуватили

у «нелегальних зборищах і антирадянській пропаганді». Подібні «зізнання» під час тортур «вирвали» й у Г. М. Іваніці. 7 жовтня 1937 року він засвідчив: «Підтверджую, що священники і віруючі, які відвідували нашу квартиру, під виглядом молінь займалися антирадянською пропагандою». І назвав при цьому священників, і тих, що вже вмерли, і тих, що вже були заслані на Сибір. Згадав і Георгія Спаського. Це вже потім чекісти розібралися, що той помер ще у 1921 році. Проти М. М. Фоміна засвідчив і Захарій Блюдо: «Цей Фомін систематично проводив агітацію, направлену проти радянської влади і колгоспів».

Сам М. М. Фомін на допитах тримався мужньо. Заперечував усі звинувачення, вимагав очних ставок зі свідками. Траплялося так, що після очної ставки зі «злочинцем» людина, яку силою змусили «свідчити» на суді, від своїх показань відмовлялася. Так трапилося із Г. М. Іваніцею та Боженовим.

Згодом Георгій Іваніца заявив слідчому таке: «...Від своїх свідчень за 1937 рік відмовляюся з тої причини, що на той час я був у поганому стані і з мене вимагали зізнання. Я, бажаючи покінчити зі слідством, вирішив дати неправильні свідчення і згодом, на суді, думав відмовитись від них».

Побачивши М. М. Фоміна, Боженов сказав: «Ці зізнання з мене вимогли примусово». Слідчий Радченко погрожував: «Ось якби з вами так поводитись у 1932 році, і ви б поскаржилися прокуророві, то я б відповідав, а тепер нам надано право знищувати ворогів народу. З 1932 по 1937 рік ми винищили одну партію. З 1937 по 1942 рік знищимо і другу, залишимо тільки тих, хто однією ногою стоїть у могилі, а якщо не подохнуть до 1942 року, – знищимо. А тебе більше допитувати не будемо, покопаєш канал років вісім...»

Після річного ув'язнення М. М. Фоміна відправили на 8 років у колонію. У 1939 році він знову домагається справедливості. Не можна сьогодні без трепету і хвилювання читати його заяву: «Мені 68 років, я глухий, майже сліпий і беззубий, страждаю наховою грижею, прошу зжалитися наді мною, звільнити від дальшого покарання, щоб я міг свій життєвий шлях закінчити чесною людиною, якою я був усе життя і яким залишусь до домовини. Сподіваюся, правда і справедливість переможуть».

Але кати залишилися вірними собі. Ось резолюція на заяві (від 16 жовтня 1940 року): «Переглядом даної справи встановлено, що контрреволюційна діяльність М. М. Фоміна за наявними матеріалами у справі цілковито доведена». Мир правохів мучеників за віру!

Не менш трагічно склалася і доля Г. М. Якимовича. Він, як і М. М. Фомін, мужньо тримався на допитах. Хотів довести, що вини на ньому нема, але йому згадали усе: 1932 і 1934 роки і дали 10 років таборів. У 1940 році він звернувся з листом до самого Берії: «При підписуванні акту допиту у мене відібрали окуляри і мене запевнили, що там написана правда. Дайте мені можливість останні роки життя (а йому було уже 63, – Авт.) провести з рідними і близькими, тим більше, що я не винуватий».

Це був голос волаючого в пустелі. Священик Г. М. Якимович загинув у таборі і про нього забули. І тільки в 1989 році його посмертно реабілітували.

Цей скорботний шлях пройшло багато священників з Ніжинщини. Згадаймо їх добрим словом. ■

Ольга ВИТОШИНСЬКА

ДОБРОЗИЧЛИВА КРИТИКА НАШИХ ЦЕРКОВ

Деякий час перебував у Парижі проф. Дмитро Степовик. Цим скористалася Бібліотека ім. С. Петлюри, щоб запросити його на доповідь 4 червня 1995 р.

Директор Бібліотеки інж. Василь Михальчук сказав кілька слів про шановного доповідача, як професора університету, православного діяча, члена «Просвіти» тощо і передав слово йому.

Проф. Д. Степовик підкреслив добрі сторінки обидвох наших Церков – Православної і Греко-Католицької, але довше зупинився на їхніх помилках. Греко-Католицька Церква не піддалася Москві й діяла підпільно, зберегла українську мову та всі цінності, зокрема музей митрополита Андрея Шептицького, якого особливо шанує за його розуміння і збереження мистецьких пам'яток, зокрема ікон.

Помилка цієї Церкви, – вважає доповідач, – у тому, що вона обмежилася Галичиною, тоді коли її місце було б у Києві, де й був би осідок Патріярха. Цю помилку використали римо-католики, які в Україні вживають українську мову, чим і притягають людей до своєї Церкви.

Православна Церква, до якої належить доповідач, зробила помилку відразу ж після проголошення незалежності, бо не відібрала собі всіх церков і монастирів тоді, коли це було можливе. А тепер у нашій Печерській Лаврі засіли москалі, які на звук української мови просто скаженіють. (Таку історію розповіла в українській пресі одна прочанка). Крім того, триває тиха боротьба між двома Церквами – Київського та Московського Патріярхату. Проте доповідач вірить, що при Божій допомозі, незважаючи на підтримку УПЦ МП Москвою, все ж таки перемагає в Україні Українська Православна Церква Київського Патріярхату.

І врешті, страшна болячка у цій ситуації – різні секти із Заходу, які поширюють свою макулатуру московською мовою в Україні, приманюючи людей ще й грішми та всілякими дарунками. Це нагадує старе прислів'я: «Бійся данайців, навіть коли вони дари приносять!».

Після доповіді відбулася дискусія. Всі присутні із захопленням слухали добре виголошену доповідь – прекрасною і чистою українською мовою. ■

ПЕРЕМИШЛЬСЬКО-ВАРШАВСЬКА ЄПАРХІЯ УГКЦ

На початку червня 1996 року Апостольська столиця встановила Перемишльсько-Варшавську Митрополію для наладнання справ УГКЦ в Польщі, митрополитом якої став архієпископ Іван Мартиняк. Тоді ж утворено нову Вроцлавсько-Гданську Єпархію, номінатом на єпископа якої став о. митрат Теодор Майкович. ■

*Козак Іван БАРВІНЕЦЬ***ЛЕТІТЬ, ВІТРИ**

Летіть, вітри, на буйних крилах,
Розносьте славу навкруги,
Летіть в міста і рідні села,
Летіть у степ і на луги.

В бурхливі села при дорозі,
Де звук несеться боротьби,
Летіть туди, де ще в знеможі
Катам схиляються раби.

Летіть ви скрізь по чистім полю,
Під синє небо – височінь,
Хай знають всі, що ми за волю,
За кращу долю поколінь!

Летіть, вітри, розносьте славу,
Яку в змаганні ми несе.
За Українську Державу
Нестримним походом ідем!

Не зломлять віри нам кайдани
Й могили свіжі по полях,
Бо волі дух на це змагання
Й Героїв чин – нам стелить шлях.

До зброї кличте всіх – до бою!
В ряди незламної УПА,
Що помсти меч над головою
Катам повісила вона.

Володимир ТЕРЛЕЦЬКИЙ

АРЕШТ

Ведуть мене, з обох сторін
Два хвацькі ляйтенанти.
Крокує люд напереді,
Я – в ролі арештанта.

Крокуєм мовчки, путь одна,
Квартал, за поворотом –
Зловісний дім, за ним тюрма,
Поверх з колючим дротом.

Каскад думок незримих рій
Вплітається в лавину.
Травневий день, останній мій
В таку лиху годину...

КІНЦЕВИЙ ЕТАП

Телятник-поїзд враз застряг в дорозі,
Відкрились двері: «вихаді скарей»!
І в'язні з нар вискакують в знемозі,
Кругом сніги, на проводах іней.

Суворі лица конвоїрів з псами.
Нас обступила згряя тих вовків.
Ідуть услід у спину нам з штиками,
Щоб вистрілити вміть на поготів.

А далі вишки в вись насторожились,
Колючий дріт нам обрїй заслонив,
І сірі хмари низько опустились,
І вітер наші груди остудив.

Жахливий вид, аж кров холоне в жилах,
Коли приходиш в цей кромішній ад.
По пояс в снігу вже іти не в силах,
О цеж і є цей большевицький лад.

ЧОРНИЙ ПОТІК

Будь славен, Чорний Потік, назавжди!
З тобою разом молодість пройшла.
Не в'янує до тої ще пори,
Криштально-чиста, як твоя вода.

Твій таємничий шум вчуваю я,
Невгомний перелив в скелястий вир,
Немов срібляста тканина, спускається струя
Між скелями біжить, поміж вершини гір.

Ти символом одвічної краси
Будеш завжди у пам'яті моїй,
Безсмерттям днів і патосом весни,
Відродженням утрачених надій.

Біля підніжжя верховин
В імлі засніженого ранку
Скрипів старий підгірський млин,
Спадали зорі на світанку.

Я ніччю йшов. На полотні
Далекосніжному видніли
Сліди лише мої одні.
На сході небо багряніло.

Ця путь таємна і дивна.
Не знаю, де мене кине
Химерна доля навісна,
І слід по мені марно згине.

Та враз відкинув ці слова,
Міцною, певною ходою
Проходжу шлях Добротова.
І вже на мості над рікою.

Дивлюсь на Прут, а в далині
Доріжка в'ється в гущавину.
Шумлять смереки молоді,
Туман окутав верховину.

Я далі йшов стежиною все вгору,
Між скель струмочок стиха дзюркотів.

Не відчував я втоми в ранню пору.
Здавалось, навіть спати не хотів.

Здавалось дивом, де в цій гушавині
Якусь оселю можна віднайти,
Коли навкруг ліси і гори сині,
Яких за день ніяк не перейти.

Та ось в тумані в далі показалися
Потока Чорного розкидані хатки.
З-поміж кущів ізрідка виглядали,
Немов малі казкові острівки.

І тут свободою наскрізь війнуло,
Де неступала ще чужа нога.
Де «визволителів» і сліду ще не було,
Де влада не советська, а своя.

Де Чорний Потік і Білі Ослави,
Нижній Березів і вдалі Космач,
Де не страшні були для нас облави,
Де їли смачно бурчаний калач
І гусянкою спрагло запивали.

Де вбогий люд діливсь усім, чим міг,
Багатий духом у своїй гордині.
На ослін в хаті я мерщій заліг,
І радий був такий щасливий днині.

Чарівний край, моя земля
Знедолена, всіма забута.
Правителями із Кремля
Віками гноблена, закута,
О, Україно ти моя!

Мене привели по зв'язку
В незнану хату серед ночі.
Здалось, прийшов на толоку,
Почувши голоси дівочі.

Вони обов'язок несли.
Когось приводили з дороги,
Інших у даль кудись вели,
Не обійтись без допомоги.

І я чекав на зв'язкову,
Яка мене в Космач поведе.
Туди уперше я іду.
Через годину, кажуть, буде.

Чекаючи, я споглядав
На одну з них, струнку, високу.
Очей від неї не спускав,
Її лиш бачив одиноку.

Гуртом у темряві пройшлись
Стежиною у даль крутою.
І думав я, чи ще колись
На мить зустрінуся з тобою?

В ту ніч пішов я на Космач.
Ти в Чорному Потоці
Їстимеш бурчаний калач
І пити гусяницю.

Немало протекло води
Із Чорного Потоку.
Іде, невідомо куди
Блукає одинока
Моя подруга дорога.
Зійди хоч на хвилину,
Моя ти зіронька ясна.
Я думкою полину
До гір, зелених полонин
І там тугу розважу.
Понесусь з вітром вперегін,
Про все тобі розкажу...

Ішла весна. Навпів зелені луки
Смоктали вогкий, почорнілий сніг.
А я, засмучений від довгої розлуки,
Ніяк розради віднайти не міг.
Мов грому блискавка в погідну днину,
На постой, де я перебував,
Явилась ти, до кого серцем линув,
Кого так довго, довго я чекав.

Чи пам'ятаєш Рибне?
Світанок на зорі.
На гілці пташка стрибне,
Відгукнеться в ярі.

У лісі на ряднині
Русалки дві лежать.
Радіють літній днині,
Нехай іще посплять.

В селі неначе тихо.
Димок простерся ввись,
Людей минуло лихо,
Мій друже, подивись:

Пастух іде босенький,
Що нового в селі?
Всміхається маленький,
Розказує мені...

Недовго нам тоді з тобою
Судилось разом бути.
На Підпечари із «мітлою»
Наскочив ворог лютий.

Лиха нас доля розлучила
На довгі, довгі роки.
По таборах в Інті водила.
О, який світ жорстокий.

І там ми зрідка зустрічались
Між дротами двійними.
Скоріше з зони ти звільнилась,
А я лишивсь за ними.

Удвох давно ми повернулись
Каліками на волю.
У шахті ти ноги позбулась,
А я душі спокою...

Добірка табірних віршів Володимира Терлецького, довголітнього політ'язня сталінських таборів (1948-1957 р.), закарбованих в пам'яті на далекій півночі Мінлагу (Інта, Комі АССР), учасника визвольної боротьби на Прикарпатті в 1943-1945 роках.

Микола СКЕЛЯ-СТУДЕЦЬКИЙ

СМЕРТЬ ГЕРОЯ

Ідем на працю під конвоем
В концтаборівій заперті,
Колишні воїни-герої,
Бійці УПА – серця святі.

Бушлати зеківські, вушанки.
Обличчя сірі, як зола.
І так щоднини, так щоранку
В неволі стежка пролягла.

Та раптом вигук: – Всі до бою! –
І вийшов наперед герой,
І кинутися на конвоя
Хотів, та... вистрілив конвой.

Бригада наче оніміла,
Мов заворожена була,
Ступити й кроку не зуміла,
Так і завмерла, як ішла.

– Ложись на землю! – З автомата
Катівська черга пронеслась.
Вже не зустріне сина мати,
Лиш проклене совіцьку владь.

Нащо він діяв самовільно?
Чом не порадився ні з ким?
Щоб знали всі, щоб діять спільно,
Упав нізачо побратим.

Чи пригадав бої минулі
В його Карпатах дорогих?
А чи хотів, щоб знов почули
Про нього хижі вороги?

Хто знає. Важко вже гадати.
Одне лиш знаємо: упав.
Кипіла кров у нім солдата,
Героя, воїна УПА.

А ввечері, коли до зони
Прийшли ми по тяжким труді,
Зарослі, наче Робінзони,
Його побачили тоді.

Лежав на кузові машини,
Лицем до неба, горілиць.
– Ах, де ти, де ти, рідний сину? –
Слізьми лиш очі облились.

Загинув смертю безневинних
В неволі, у чужій землі,
За волю бився України,
Аж тут лише за неї ліг.

В ПАЩІ УДАВА, АБО ТЮРМА НАРОДІВ

В ГУЛазі казали: на волі
Той самий ГУЛаг, лиш без дроту,
Та сама довкола сваволя,
Та сама підлота.

А я в молодечій уяві
Гадав, що не так воно, може,
Бо довго не жив у державі,
Що ж, Бог допоможе.

Гадав, що ГУЛаг – це щось інше,
Не може ж такого скрізь бути.
Що я друкуватиму вірші
І вийду у люди.

Бо дуже зіскупивсь за краєм,
Вподобившись до бедуїна,
І світ видававсь мені раєм,
Якщо повернусь в Україну.

А вийшло не так, як гадалось,
Бо правду мені говорили:
Так пташка, що в небі літала,
У клітці нараз опинилась.

Так кролик у пашу удава
Іде в гіпнотичному трансі,
Удав той – советська держава,
Де люди всі – в'язні і бранці.

ДИПТИХ

1

Я не прижився в Україні,
 Ще й досі чуюсь емігрантом,
 Думками лину на чужину,
 До демократії гаранта.
 Бо в Україні знов сваволя,
 Комуністична знов зараза,
 Там яничарам повна воля –
 Найбільша з-поміж всіх образа
 Народу нашому за зраду
 Своєї нації й держави,
 Що з Переяславської ради
 Іще борні тримає лави.
 А ви її, негідні діти,
 Перевертні ледачі,
 Постійно зводите зі світу,
 Нехай кона і плаче.

2

Гей, с... сину, схаменися!
 Довкола себе подивись,
 На те гніздо, де народився,
 Звідкіль ти вилетів колись, –
 Чи дороге воно для тебе?
 Чи можеш ти віддати комусь
 Чужому те гніздо і небо,
 Колишню Київську Русь?
 О, ні, не зможеш, знай, не зможеш,
 Бо закричать твій сад і дім.
 А віддаси – то кара Божа
 Впаде на тебе в домі тім.

НАВІКИ ЗГИНЕСЬ

Наш ідеал – Вкраїна незалежна,
 Держава – як усі держави, –
 Віддати треба їм належне,
 А тут – мов цвях іржавий

Заліз у душу, і воспрянуть
Вкраїні нашій не дає
Бо тиче прапор свій багрянний,
Бо сіті гемонські снує
Знов большевицький спрут колишній,
Щоб задушить до волі змаг,
Щоб край Шевченка, Стуса, Вишні
Знов кинути в ГУЛаг.
О, ні, не вийде вже, не вдасться,
Як не крути, як не верти,
Таки найде на тебе трясця
Й навіки згинеш ти.

ІЩЕ РОЗКВІТНЕШ

О, часе грізний, суворий часе,
Що ти пророчиш? Які гримаси
Ще принесеш нам в хату святую,
Чи Україну нам порятуєш?
На суд Великий, Всесвітньо-світній
Чи поведеш ти убивць новітніх
Її свободи, що пробудилась,
Яку убити знов заходились
Свої ж недолуди і посіпаки,
Оскаженілі, немов собаки?..
Гей, Нострадамуса слово пророче? –
«Вони загинуть – ці поторочі,
Перефарбовані, перелицьовані,
Будеш, Вкраїно, як намальована,
Воспрянеш духом і квітом гожим
Іще розквітнеш, як тая рожа.

1995

УКРАЇНА...

Здалеку-здалеку, крізь чужі світи,
Я дивлюсь: на сході не зоря сія,
В боротьбі і славі то зростаєш ти –
Радосте моя!
Матінко моя!

Леонід Полтава, «Баляди», ст. 6, Париж, 1952

*Княгиня Ольга
(новый пам'ятник)*

Фото В. Павлюка

Наука, дослідди

Людмила КОНОТОП,
Доцент, канд. філ. наук,
д-р філософії

ПРОБЛЕМА ЖИТТЯ ТА СМЕРТИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

(мітологічні та середньовічні інтерпретації)

(Продовження, 10)

Розділ V. Ідея Бога-Світу-Людини в Старо-Українській Культурі

Серед різноманітних проблем, які виникають в процесі формування християнського світобачення, сприйняття комплексу ідей Бог-Світ-Людина (як єдиного цілого) посідає особливе місце. Перш за все, цей комплекс ідей є сенсоутворюючим ґрунтом всієї парадигми середньовіччя. По-друге, без розглядання цієї проблеми неможливо зрозуміти проблеми життя і смерті, їх зміст у середньовіччі.

Ідея Бога є, безперечно, головною ідеєю, вищою істиною, навколо якої для людини середньовіччя групувалися її уявлення та думки, із якою співвідносились усі культурні цінності спільноти та досягнення яких надавало людині можливості для реалізації її власного життя.

Це положення є дуже важливим для розглядання ідеї Бога як головної домінанти в розумінні людиною проблем буття Світу і буття людини (як субстанціональних утворень).

«Шестоднев» Іоанна Екзарха Болгарського і «Повість минулих літ» розповідають про процес створення Богом Світу: «З самого початку, в перший день сотворив Бог небо і землю. У другий день сотворив Він твердь небесну, що єсть посеред води. Сього ж дня розділилися води: половина їх зійшла на твердь, а половина їх – під твердь. У третій день сотворив Він море, ріки, джерела і сімена. У четвертий день – сонце, місяць і зорі, і прикрасив Бог небо... У п'ятий день, сотворив Бог китів, і гадів, і риб, і птиць пернатих, і звірів, і скотів, і гадів земних. У шостий же день сотворив Бог людину»¹.

Бог як творець виступає як відокремлення сутності від існування, небо і земля – як матеріальні субстанції, які поєднують сутність та існування. Одним з найважливіших моментів у розгляді онтології творення є той факт, що саме небо і земля були створені напочатку, тобто, вони є первинною формою реалізації всіх можливостей творення. Початковість творення – це актуалізація всього обсягу потенцій Бога. Напочатку – означає, що не в часі, тому що початок не є частиною часу, він поза часом. Так виникає співвідношення часу і вічності. Час не існував як складений з моментів, не сприймався однорідним, якби не був вічністю, яка простягається в бутті і конститує ніщо. Таким вступ акцентує увагу

¹ «Розповідь філософа». «Літопис Руський», Київ, 1989, ст. 52-53.

на важливості акту творення, який не є творенням начал онтологічного процесу, а уявляє з себе акт, який робить зміст живим, який розгортає духовний зміст.

Бог як Абсолют виступає у вигляді двох центрів – вічного і тварного. Тварний (матеріальний) Світ як форма Абсолюту, в якому розгортається зміст самого Бога. Через творіння ми маємо можливості пізнати Його, Творця, на що вказував ще Василь Великий. Він підкреслював, що «творіння – це пізнання Його благодати та сутности». Бог – першоджерело Буття, і Світ у процесі свого становлення проходить довгий шлях, реалізуючи Премудрість Божу в Світі. Премудрість Божа – це ґрунт Буття Світу, його ентелехія, вона знаходиться в потенції, яку Світ повинен сам у собі актуалізувати. Бог створив Світ за шість днів, але зміст існування Світу полягає в його становленні. Саме в цьому моменті і виникає час, час, який розуміється як становлення Буття. І якщо в мітології «ніщо», з якого був створений Світ, розуміється як першоматерія, а ідеї Старого Завіту наголошуються на тому, що Бог кладе свій образ до ґрунту Буття, то пам'ятки староукраїнської культури створюють такий образ Світу, який є відображенням гармонії, добра, краси та істини Бога. У своєму початку все існуюче наповнено Богом, тому Світ і є добрим, гармонійним, досконалим. Володимир Мономах, звертаючись до Бога, славить Його за Творіння. «Велик Ти еси, Господи, і дивні діла Твої, і ніяк розум людський не може осягнути чудеса твої...» (Псалом ХСУ, 5, 7 і ХСІ, 6, 7)... Бо хто не восхвалить і не прославляє силу Твою і Твої великі чудеса і блага, вчинені на сім світі! Як небо створено, або сонце, як, або місяць як, або зорі як, і тьма, і світ? І земля на водах покладена, Господи, Твоїм промислом! Звірі різноманітні, і птиці, і риби прикрашено Твоїм промислом, Господи! І сьому чуду ми дивуємося: як із землі сотворив Ти людину, як різноманітні образи людських лиць!»².

Не тільки людина, а будь-яка річ одержує свій образ від Бога, з вічності. В цьому зміст онтологічної єдності Світу: все небесне має відображення в земному, вони об'єднуються Духом, створюючи єдиний образ Буття. І цей образ Буття має значення і для духовного, і для тілесного буття – це повнота творіння Божого, насиченість Його Духом.

Створюючи Світ, Бог підкорив усі речі єдиному закону Божої Премудрости, Софії. Ця насиченість Світу Духом, Мудростю не означає того, що через річ можна сприйняти сутність Божої Премудрости. Світ – це таємниця, це «Книга Буття», це так званий «речовий символізм», коли кожна річ (об'єкт) виступає і як річ, і як символ. Цей подвійний образ речі відноситься до мітологічної мудрости, коли існує (і в такому розумінні вона переходить до середньовіччя) особлива система розгадування символіки числа, кольору каміння, рослин, зірок, тварин. Так, у «Повісті минулих літ» меч виступає як символ зміни у відносинах між підкореними (полянами) й переможцями (хазарами). Іларіон у «Слові про закон і благодать» та «Сповіданні віри» підкреслює те, що пізнання проходить шлях крізь дійсність (крізь існуюче) до світу трансцендентного, тому й істиною є, на його думку, не тільки історичні факти, але і фантастичні.

² Володимир Мономах. «Поучення». Ст. 466.

Істина, з одного боку, викладена, з іншого боку – має трансцендентний характер, тому і не існує можливість виразити її безпосередньо. «Зображення» (річ) – це знак, який тільки «нагадує» значення, пізнання, – це ототожнення нової інформації зі старою, вже засвоєною. Загальне – це об'єкт пізнання, а не конкретне.

Але свідомість середньовічної людини була спрямована і на конкретне (у розумінні Іларіона, «кризь» нього. Тому й не дивно, що найбільш загальні ідеї передаються через конкретний вираз. Наприклад, іконографія зображує душу Марії як дитину в пелюшках).

Світобудова, яка розглядається як цілісна замкнена система, починається з другого дня творення, коли відбувається трансформація якостей початкових сутностей у процесі часової будови Світу.

Води Бог розділяє твердо: «...половина їх зійшла на твердь, а половина їх – під твердь»³. Подібне розуміння ми зустрічаємо в багатьох авторів, які вважали, що земля існує на водах, над землею – повітря, далі – безодня води, розподілена твердо, або «жебрацьким небом». Твердь («жебрацьке небо») розуміється як кордон між першим і другим поверхами будови. У цьому зв'язку потрібно підкреслити те, що модель Світу як будівлі повністю відповідає космологічним уявленням стародавніх слов'ян, у структурі світобудови яких посеред якісно різноманітних сфер простору життєдіяльності розуміння Світу як будівлі, дому, посідає особливе місце. Функціонуючи в мітології, а потім у середньовічній слов'янській культурі дім виступає як організуючий початок, який має якості середнього об'єкту і є природною точкою відклику. Дім має саме такі функції, як і священне дерево. Всі традиційні культури виявляють дім як «образ Всесвіту».

Космологічна схема Світу, космосу як дому – це ґрунт для дальшого розвитку універсальних поглядів на Світ у культурі стародавніх слов'ян, яка функціонує ще довгий час на багатьох рівнях, зокрема, на фольклорному рівні. Світ у розумінні «дім» – це підпорядкований простір, у якому живе людина, яка усвідомлює цей порядок, і спільнота. Зміст виразу «Премудрість створила собі храм», інтерпретації якого були дуже поширені в культурі Київської Русі-України, виявляється в розумінні спільноти, яка насичується Духом, живе за законами Мудрости Божої. На розповсюдження виразу Святого Письма впливали твори Іоанна Дамаскина, Іоанна Златоустого та Псевдо-Діонісія Ареопігита. Світ як «дім» – це розуміння його цілісності, досконалості, добра, краси, які є відображенням творчої сили Бога. Світ не є явним, зрозумілим, він символізує собою зміст Божої Премудрости. Образ Світу – це концентрований вираз ідей Бога, прояв Його задуму. Людське життя у ставленні до Світу розглядається як вміння відгадати символи, знаки, зрозуміти його таємничий зміст. Все, що оточує людину, має свою мету, свій порядок у Всесвіті, існуючи в образі, має власну ідею і ця ідея має своє власне тлумачення.

Важливим аспектом у формуванні космологічних поглядів слов'ян має розробка питань часу та простору. Четвертий день творення – це день, коли з'явля-

³ «Розповідь філософа». «Літопис Руський», Київ, 1989, ст. 52.

ються сонце, місяць, зорі, які характеризують ритм існування Світу. Вони мають значення показників в орієнтації у Світі, вони вказують на явища, які відбуваються на землі.

Ще старогрецька філософія, зокрема Платон («Тимей») розглядав Всесвіт як живу істоту, яка має душу, все розуміє. В «Законах» Платон розвинув концепцію живого, розумного, божого космосу. Морально досконала душа, або декілька таких душ, керують рухом неба. Платон тут бачив дві можливості: традиційний погляд – Сонце, Місяць та інші небесні тіла – це боги, другий погляд – єдиний космічний Бог керує ними. Сам Платон додержувався другої точки зору («Тимей»). Положення про те, що космос має душу, ми зустрічаємо в «Спогадах про Сократа» Ксенофана. Ідеї «Спогадів» співпадають з уривками у «Федоні», в якому Платон приписує Сократові положення про те, що Всесвіт розвивається за законами розуму.

Подібного погляду на розвиток Всесвіту додержувались і пітагорейці. Вони вважали, що небесні тіла рухаються по колі, всі рухи на небі є гармонійними і їх можна представити як числа.

У староіранській мітології з'являється Бог Зерван Акарана – безмежний час. Простір і Час (Тхваша та Зерван) розглядаються як сили Бога. Топос і Хронос, Місце і Час – це пара відповідає термінам «Тхваша» і «Зерван».

Взагалі, описування небесних тіл з їх кількісними характеристиками, виникнення календарної системи – це не тільки розуміння часу та простору в певній культурі, але й розуміння буття людини в Світі. Ми зустрічаємось з кількісними характеристиками планет і в староукраїнській культурі. Наприклад, «Шестоднев» Іоанна Екзарха Болгарського детально описує рух Сонця і розташування багатьох інших планет. В цілому, за своїм змістом цей твір нагадує подібні природничі погляди періоду пізньої античності. Всі небесні тіла – це позначка Божої волі. Наприклад, затемнення перед походом князя Ігоря у «Слові про Ігорів похід».

Час теж розуміється як позначка, як прояв Божої Волі – зміна дня і ночі, літа і зими, весни й осені. Тому, час виступає в значенні ритму, повторювання життєдіяльності природи та людини. Особливе значення час мав у землеробській культурі українського народу. Він формував певне, «олюднене» ставлення до всього існуючого. Час рухався від минулого, через сучасне, до майбутнього («Ізборник 1073 р.»). Час рухався від виникнення до зникнення, від народження до смерті. Це було розумінням ідеї становлення всього Суцього.

В українській культурі доби Київської Русі-України існували дві концепції часу – циклічна та лінійна, що свідчить про подвійність поглядів у християнській космології.

Слід зробити наголос на тому аспекті, що староукраїнська ментальність виробляє не тільки певне бачення Світу, а в більшій мірі, виробляє концепцію ставлення людини до Світу, розуміння того, як повинна людина жити в ньому. Про це свідчать приклади життя святих, інших людей, тобто розробка суто дидактичного матеріалу. Тому, весь Всесвіт у картині християнського світобачення – це «школа навчання», в якій кожне явище або істота сприймаються як носії повчального змісту.

Менталітет доби Київської Русі-України, формуючись на ґрунті християнського світосприйняття, спирається на ідею про повноту, духовну насиченість

творіння, яка, у свою чергу, ґрунтується на розумінні часу та простору в зв'язку з ідеєю ієрархії Буття. Виникнення на цьому ґрунті ідеї становлення та взаємозв'язку всього існуючого розповсюджується на розуміння Світу та Людини.

Образ людини – це центральна характеристика світобудови, тому що людина є головною істотою у Світі після Бога, саме їй Бог підкорив усе існуюче.

Таке розуміння місця людини відрізняється від античного розуміння людини насамперед у тому пляні, що людина не відчуває себе моментом Космосу, вона не стоїть беззахисною перед величною картиною Всесвіту, а знаходиться понад ним, виступаючи як володар космосу. Тобто, сенс світобудови, Світу взагалі, виявляється тільки у зв'язку з образом людини. Світ без людини – не ніщо, він розгортає свій зміст у зв'язку з життям людини, яка поєднує два світи – вищий та нижчий, яка в сталенні до Світу виявляє і свій власний змісл. Існування людини в Світі – це існування двох «натур»: божеської та людської. З моменту сотворення людина постає персоною світобудови, її буття як цілості – мікркосму, і надає можливість для пізнання Світу – макрокосму.

Така форма бачення світобудови виявляє можливість пізнання людиною свого власного змісту через пізнання процесу творення Світу. В значній мірі – це ідентифікація свого образу, свого змісту з системою світобудови. Премудрість Божа створила цей Світ, тому пізнаючи Світ, Божу Премудрість, людина створює і свій власний світ.

Апокрифічний текст про створення Богом Адама з «природного матеріалу» – це трансформація античного вчення про стихії як ґрунтовні, рівнозначні структури початку буття. Вчення про стихії переходить з природничих уявлень про структуру Світу на образ людини в зв'язку з розумінням природи людини як непостійної, що і відрізняє християнство від античності. Розум людини, її душа, її тіло знаходяться в стані постійного коливання у зв'язку з пристрастями самої людини. Тому й життя людини розуміється як становлення в аспекті її моральності і духовності. Це становлення відбувається на ґрунті підкорення тому початкові, який привносить порядок і згоду в людське життя. Культура доби Київської Руси-України не наполягає (і в цьому ми бачимо принципову відмінність від західного християнства цього періоду) на гріховності тіла («Киево-Печерський Патерик»), а стверджує можливість людини керуватися у своєму житті духом, духовністю.

Бог любить «чада свої» («Повість минулих літ»), любить і душу, і тіло людини, але тіло повинно підкорятися тому, що існує тільки в людині – її душі. В староруській культурі тіло – етично нейтральне, тільки душа людини робить його або гріховним, або безгріховним.

Образ Бога, який виявляє себе в образі Світу, існує в людині, відображаючись в його душевно-тілесній організації. Тіло людини належить до тварного Світу, а душа людини – це її духовний початок в тілі, який поєднує її з життям всього Світу.

Вчення про два начала в людині приводить до використання вчення про душу в античній філософії (Платон і Арістотель), у якому розрізняються дух і душа. Дух є первинним, вічним, душа – гине разом з тілом. Наприклад, такий твір як «Толкова Палєя» розрізняє «душу тварини», яка від землі та води, від душі

людини, яка є нематеріальною за своїм походженням, тому їй властива головна сила – розум. Саме розум і поєднує душу та тіло. Ця відмінність – людської душі від душі тварини закладена Богом. Ця відмінність вже існувала в старогрецькій культурі, в якій розуміння «вдачі», «норову» людини виводиться з поняття «тваринне». Душа тварини – це кров, те, що «від землі та води», вона безмовна. Душа людини – жива, безсмертна, вічна, вона – натхнення Бога. Людські душі не однакові, їх різноманітність визначається мірою світла. Це світло людина реалізує у своєму житті, звертаючись до Бога у своїх думках, у своїх діях. Про це свідчить і староукраїнський живопис та ікони, на яких святі завжди були зображені з німбом навколо голови, тобто як осяяні світлом Бога.

Ідея про те, що люди є нерівними в духовному пляні, буде пізніше розвинута Г. Сковородою, який порівнює Бога з колодязем, що по-різному наповнює різні посудини, тобто серця різних людей.

Різниця в характерах і діях людей залежить від влади душі, себто від того, як душа керує тілом. Тому, коли в пам'ятках староукраїнської культури згадується «душа тварини» стосовно характеристики людини, то йдеться про людську душу, але, яка залежить повністю від тіла. Розум уважався головним у поєднанні душі та тіла людини тому, що саме він надає простір для бачення Світу, він обмежує гріховні думки.

Бог впливає на людину через її душу, тому Бог і цінує в людині розум і свободу волі як реальні можливості кожної людини для здійснення її суто людських проявів, для виявлення її як моральної істоти. Це розуміється в сенсі благодаті, тобто розуміння повноти творення у сприйнятті просторо-часової насиченості Всесвіту.

В такому аспекті правдиве, справжнє життя людини виступає як форма реалізації нею образу Світу, знаходження в ньому свого місця завдяки усвідомленню повноти та духовної насиченості Світу, як також завдяки усвідомленню законів Буття, що пронизують людське життя.

Людина в пам'ятках староукраїнської культури («Повість минулих літ», «Слово про закон і благодать Іларіона», «Сінайський Патерик», «Киево-Печерський Патерик» та багатьох інших) розглядається як поєднання фізичного і духовного початків, тобто як цілісність. Увага зосереджується на людському тілі, як це, до речі, відбувається у багатьох мітологічних сюжетах. При цьому тіло розглядається як одуховлена плоть, тому протилежним по відношенню до душі виступає не тіло, а плоть («Киево-Печерський Патерик»). Так виникає уявлення про людину, яка є пов'язаною з природою, ідея «гротескного тіла» (М. Бахтін), що відображує не тільки цю приналежність людини до природи, але й єдність зі спільнотою, яка визначає порядок і норми її діяльності. При цьому «надфізіологічна культура» (тобто уявлення про зовнішній світ) виявляється теж аспектом людського життя – тілом як «малим світом». Це перенесення, космологізація людського тіла поєднується з аналогічними процесами в природі та історії. Так, наприклад «Ізборник 1073 р.» та «Ізборник 1076 р.» переносять стани людини на історію (народження, дитинство, юнацькі роки, молодість, зрілість, старість та смерть). Людське тіло розглядається як тіло, що містить у собі космічні стихії, а ставлення людини до природи розуміється як продовження свого «Я» – все це, типові риси середньовічної культури.

Поруч з тенденцією розуміння плоти як підпорядкованої душі, в староукраїнській культурі існувала й інша лінія. Свій вираз вона знайшла в ідеї шанування людської плоти Климентом Смолятичем: «Премудрість є божество, а храм людство, яко во храм вселилася плоть...»⁴.

Людське життя розуміється як поєднання душі та тіла, фізичного та духовного, смерть – як їх роз'єднання. Тому й проблема воскресення розуміється як поєднання знову душі та тіла, а потім – або кара, або благо, або рай, або пекло. Рай та пекло розуміються як страждання або блага тілесні. Виникає питання: чому йдеться саме про тілесні страждання? Тому, що це кара Божа за негармонійне життя в тілі, за невміння дотримуватися міри в поєднанні тілесного та духовного. Як Світ був створений за законами Гармонії, Істини, Блага та Краси, за законом Міри, так і людина після гріхопадіня повинна керуватися у своєму житті почуттям міри. Це почуття міри виявляється і в словах людини, в її діях і думках. Так, наприклад, у «Ізборнику 1073 р.» «говорити» та «творити» – це майже тотожні поняття. Слово – це вираз ідей творіння, різноманітних знань про Буття, це – перша форма виникнення образу. Слово поєднується зі Світом як цілісною структурою ментальності людини. Слово Боже спрямоване до людини, сама сутність людини визначається словом, яке є Сином Бога.

Тому не випадковим є те, що Г. Сковорода, а пізніше П. Юркевич стільки уваги приділяли саме значенню слова в людському житті, у становленні людини як індивідуальності. За думкою Г. Сковороди, слово, мова взагалі – це світло людської душі, воно висвітлює думки людини, робить зрозумілим для інших людей її серце⁵. Цю думку Г. Сковороди розвинув П. Юркевич, який підкреслюючи значення мови, вважав її джерелом, що відкриває глибоку людську душу, людське серце, відкриває духовне життя кожної людини. Людина живе серцем і відкриває його в своїй мові, в своїх думках та діях⁶.

Проблема людського життя та смерті в староукраїнській культурі розглядається в поєднанні з проблемою образу Світу, його зміслу. Дійсно, змісл людського життя це відтворення власного зміслу, який поєднується з таємницею Всесвіту, зі зміслом самого Світу. Багато творів, що були створені в період Київської Русі-України – це енциклопедія знань. Деякі з них написані були за аналогією з візантійськими творами, деякі поєднують положення раннього християнства з філософією неоплатонізму і використовують велику кількість енциклопедичних збірок періоду пізньої античності. Оригінальні твори староукраїнської культури – це джерело для розуміння формування структури світобачення, яке ґрунтується на християнській образно-символічній, комсомологічній схемі. Саме дослідження структури світобачення цього періоду приводить нас до ієрархічно-діахронічного образу Світу, який є базисним компонентом середньовічного світосприйняття.

⁴ «Послание, написанное Климентом митрополитом...» «Памятники литературы древней Руси». Сборник текстов. М., 1980, ст. 284.

⁵ Г. Сковорода. «Разговор, который называется алфавит...» Г. С. Сковорода. Соч. В. II тт., Киев, 1973, т. II, ст. 435.

⁶ П. Д. Юркевич. «Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия». П. Д. Юркевич. «Философские произведения». М., 1990, ст. 69-103.

Особливо важливим для розуміння формування структури світобачення є містико-символічна концепція світотворення, яка викладена в багатьох пам'ятках староукраїнської культури. В «Повісті минулих літ» питання про Буття всього Світу пов'язане з вибором віри. Це початок «мислення про мислення», бажання зрозуміти, що уявляє з себе Світ, у якому живе людина, це й бажання зрозуміти місце людини в Світі та її ставлення до нього.

Це те питання, яке виникає уже в часи Арістотеля і в його розумінні переходить до європейської традиції у вигляді розв'язання проблеми «сущого». Завдяки неоплатонізму таке розуміння проблеми розповсюджувалося як у середньовічній філософії взагалі, так і в староукраїнській філософії, зокрема. «Ізборник 1073 р.» безпосередньо пов'язує розуміння того, що є суще з викладом цього питання, з його розв'язкою в «Метафізиці» та «Органоні» Арістотеля, а також, «Вступом до «Категорій» Арістотеля» неоплатоніка Порфірія.

Суще – це те, що існує. Сущє розподіляється на «суть», «сутність» та «випадковість». «Сутність» – це те, що, по-перше, існує само по собі і не потребує ніяких інших підстав для власного існування, а по-друге, це те, що створює загальне в різних речах. «Випадкове» – це те, що існує не в собі, а в іншому. Це те, що може відбутися, або – ні. Це різний спосіб існування – «сутности» і «випадковости» – «існування в собі» та «існування в іншому».

В «Ізборнику 1073 р.» сутність проявляє себе на рівні існування («природности»), тобто, існування в тому образі, який і створює сутність. Це є дуже важливим для нас – розуміння проблеми «сущого», тому що розуміння людського життя як можливості реалізації (або не реалізації) «сутности» розглядається як суто індивідуальні якості та вчинки конкретної людини, спосіб її ставлення до Сущого взагалі.

Проблема сущого, ієрархія Буття, а в цьому зв'язку і проблема можливостей людини існує в пам'ятках староукраїнської культури у двох варіантах. Перший – це ствердження неспроможності людини досягти кінцевої мети свого життя – пізнання Бога та божеського в творіннях світу. Це традиція, яка викладена, наприклад, у «Ізборнику 1073 р.». Другий шлях – це символічно-космологічний спосіб мислення, який розглядає Світ і явища природи та події людського життя – як систему таємниць, символів, образів, що характеризують вищі реальності, які проявляють себе в земному житті тільки як образи. Тільки в іншому світі ці образи знаходяться у своєму чистому вигляді. Земне буття тільки нагадує людині про невидимий світ, про вищий змісл. Весь світ сприймається як збірка інформації, яку заклад до нього Бог і яка в цьому вигляді може бути сприйнята й усвідомлена людиною. Але, для цього є необхідним вміння символічного читання, тому що за фактичним змістом («існуючого») існує можливість виявити символічне, втаємничене, знак вічного, духовного, Божого.

Особливу цінність для розуміння людського життя, а також для розуміння подальшого розвитку української філософії, набуває концепція світотворення, що викладена в «Шестидневі» Іоанна екзарха Болгарського, «Толковій Палей», «Повісті минулих літ» та інших пам'ятках. Традиція розглядання днів творіння Світу бере свій початок від «Гомілій на Шестоднев» («Гексамерон») єпископа Кесарії Каппадокійської Василя Великого (329-379 рр.). Він у своєму творі ство-

рює наочний образ світу, який узгоджується з концепціями пізньої античності і в той же час поєднується з текстами Біблії. Цей наочний образ світу подається і як філософський, і як конкретний, який надає інтелектуальне задоволення і в той же час є повчальним прикладом. Василь Великий, як і багато інших мислителів його часу, блискуче поєднує філософську прозу, методи неоплатоніків, логіку Арістотеля, психологізм та красномовність античної риторики.

Василь Великий описує Світ як Храм, який Бог сотворив для людини. Ця споруда, центром якої є купол з його досконалим і вічно продовжуваним колом. Оболонка цієї споруди дуже легка, прозора, вона як дим. Земля – це шар, який знаходиться в іншому шарі – небесній сфері. Доцільність світотворення – це результат діяльності Бога, його Премудрости, яка створила пропорціональність, гармонію, єдність всього існуючого, це – Буття в його єдності. ■

Юрій СЕМЕНКО

ПОВТОРНЕ ЗАСУДЖЕННЯ ОБВИНУВАЧЕНИХ У ПРОЦЕСІ СВУ 1930 р.

Нотатки читача про «Набої для розстрілу»

Злочинні наміри і спроби німецьких нацистів стерти жидів з лиця землі тепер визначаються як голокост-*Holocaust* (з грецької мови) – пригноблення, руйнування, нищення. В людській мові ще нема слова, яке б відображало безоглядне і жорстоке нищення українського народу будівниками комунізму. Страхітливості цього злочинства збільшується тим, що його dokonували над народом, над нами на нашій прабатьківській українській землі з активною участю наших українських комуністів. За роки їхньої влади кількість уярмленого ними українського народу не збільшилася, а росіян стало втричі більше. Вони і тепер панують в Україні. І серед емігрантів відчутна їхня сила.

Свого часу великого розголосу набула «таємна» подорож В. Шульгіна до СРСР, що, як згодом виявилось, була організована ГПУ. На батьківщині він зустрічався з однодумцями й укладав з ними пляни спільних дій. В. Шульгин – не шукач пригод і не дилетант у політиці. Ця характеристика не означає нашої прихильності до нього, на яку він не заслуговує через своє войовниче україножерство як редактор російського націоналістичного часопису «Кієвлянин». У березні 1917 р. він вів від імени Державної Думи переговори з царем Ніколаєм II про зречення від престолу. Діяч білогвардійського руху, про який видав кілька друкованих праць, у 1944 р. опинився в орбіті советського війська в Югославії.

Чи «Набої для розстрілу» доставлені на Захід не тими ж протоптаними стежками, якими відбувалася мандрівка Шульгіна до СРСР у 1926 році?

«Набої для розстрілу» – це потворне і повторне засудження обвинувачених у процесі СВУ 1930 року. Хвороблива ненависть до них, патологічна ворожість

до рушіїв українського національного демократичного руху, діячів Української Народньої Республіки висловлена в стилі советських фейлетонів. У «Набоях» наводяться виняткові висловлювання советських офіційних осіб (захисників, прокурорів) установ, преси, цензурованої компартією, яка мала за мету оскаржених знищити спершу словом, а згодом у катівнях своїх в'язниць. Підсудні змальовані як люди щонайменше нікчемні, боягузливі, ниці, варті лише зневаги, осудження і засудження.

Навіть якщо хтось після психічних мук на допитах не витримав, виявив «легкодухість» на процесі та, за самозвинуваченням – напевно вимушеним! – подавав набої, як смакуючи безупинно повторюють глумильники з підсудних, для свого знищення, то чи в тому винні катовані? Адже єдиними злочинними винуватцями є ті, які давали наказ на виготовлення набоїв для розстрілу не переможених іншими засобами. За «логікою» творців «Набоїв», мільйони знищених голодом 1933 р. українських селян самі заморили себе?.. Отже, виходить, що винні ніби винищені хлібороби, а не їхні кати-комуністи?!

«Набої» написані мовою тюремників. Це жаргон слідчих КГБ на допиті своєї жертви, засіб вислову думок і почуття продовжувачів справи «прозріливого ЧК», вихвалюваного свого часу М. Хвильовим. Навіть прокльони, лайки Андрія, героя розповіді Г. Снегірьова «І чого оце я ляпаю?»¹. У випадку його, як він говорить, озвіріння, звучать менш брутально, значно лагідніше, ніж спрямоване на адресу підсудних у процесі СВУ.

Видавці «Набоїв» настирливо, безперестанку повторюють свою власну вигадку, що ніякої Спілки Визволення України не існувало, а підсудні на процесі СВУ в Харкові 1930 р. були знаряддям влади, і навіть С. Єфремов «став її поплічником у найчорнішому, ганебному, нелюдському...» (148). Оскільки природа, як відомо, порожнечі не визнає, то єдиними, хто відстоював права і свободу України, були, виходить, українські т. зв. націонал-комуністи. В цьому їхні послідовники переконують емігрантів на чужині та чужинців, покликаючись на прислане з Української ССР!.. Це не новина! Російські реакціонери в минулому також твердили, що ніякої України чи українського народу, який прагне збудувати свою хату, а в ній свою правду і силу, і волю, нема. Україна – то, мовляв, німецька інтрига для ослаблення Росії. Сучасні українофоби та русофіли Заходу знайшли собі тих, хто твердить, що ніякого СВУ, жодного організованого руху українських демократів в Україні не було, що СВУ – то твориво ГПУ...

Творці «Набоїв» та їхні редактори продовжують лінію давніх ворогів СВУ, які активно виступали на чужині проти організації підсоветських українців в антикомуністичній демократичній партії. На другому з'їзді СЗСУ в Новому Ульмі 26.3.1950 р. В. Доленко, якого не раз згадували на процесі СВУ в Харкові, говорив, що Спілка Визволення України охопила всю республіканську інтелігенцію, а також селянство.

¹ Документальне оповідання з роздумами «І чого оце я ляпаю?» надруковане в книзі «Набої для розстрілу та інші твори» Гелія (Євгена) Снегірьова, Нью-Йорк – Торонто, 1983, стор. 270-305. Цитуючи далі, подаємо сторінки цього видання.

В 1923 р. «Шістка» була перетворена в Українську Мужичу (Селянську) Партію з демократичною програмою, яку в «Правді» (18.6.1927 р.) розкритикував советський історик проф. М. Покровський. У квітні 1926 р. в Харкові відбулася конференція членів комітету Селянської Партії з С. Єфремовим, на якій було ухвалено перенести політичний центр до старої столиці України – Києва, і розпочати політичну діяльність загальнонаціонального масштабу.

«До речі, так постала Спілка Визволення України, яка замінила собою Братство Української Державности. Дехто ладен думати, що СВУ – це большевицький блеф, придуманий для знищення українських національних кадрів. Таке тлумачення історичних подій характерне для наших політичних Пульхерій Іванівних і Афанасіїв Івановичів, – підкреслив В. Доленко. – СВУ з червня 1926 р. по вересень 1929 р. охопила усю так звану петлюрівську, республіканську інтелігенцію по всій Великій Україні, а також і селянство, що за часів НЕП-у сильно економічно укріпилося, а за час з 1917 р., тобто за час Української Національної Революції і війни, а потім і окупації здорово виросло в своїй національній і політичній свідомості. Може бути правдою, що большевики, перелякавшись цього великого національного руху, який виник у всіх ділянках – в освіті, мистецтві, кооперації, Церкві і побудований великою свідомістю та активністю селянства і селянської молоді, що організувалася в СУМ для боротьби, вирішили дати цьому національному рухові бій, для чого підмінували провокаційно політичний рух, очолений СВУ, військовим сектором, ніби керованим емісарами з-за кордону»².

Отже, вже в перші роки виходу українців на еміграцію провадилася шептана пропаганда проти СВУ. Вороги СВУ в Україні не могли, звичайно, переконувати В. Доленка, кубанського козака М. Матуса, що вони не були причетні до СВУ, не були її членами.

«Хто ж є ті, що виступають проти СВУ?», – запитував В. Наддніпрянець півтора десятиліття після поданого вище виступу В. Доленка. У збірнику «СВУ-СУМ» він дав відповідь:

«Різні, нечисленні, але дуже активні уламки тих змінюючихся-приспосовуючихся, ворогів СВУ ще з 20-их років в Україні, серед яких є позапартійні, але тоді «колопартійні» советські активісти, колишні редактори советських часописів, які тоді засуджували визвольну боротьбу проти Москви, бо прагнули і вірили „в нашу УССР“. Для них і тоді скрипники і любченки були політичними зразками, з якими вони тісно співпрацювали. В советському дононицькому журналі «Критика», що появлявся українською мовою в Харкові, та в інших советських виданнях у ті роки можна знайти статті, де ці редактори і літературні критики оспівували примусову звіринну колективізацію українського селянства і вітали „ліквідацію куркуля як кляси“, або з піною в роті паплюжили з марксовсько-московських позицій прояви „українського буржуазного націоналізму“ в літературних творах українських підсоветських письменників»³.

² Збірник «Пам'яті В. Доленка», Мюнхен – 1975, стор. 249.

³ «СВУ-СУМ», Нью-Йорк – Мюнхен, 1964, стор. 16.

Видатні з дитинства письменники і противники СВУ

Двох з таких ворогів СВУ належать до редакційної колегії «Набоїв»: В. Гришко і Г. Костюк. Супротивники останнього поширили нещодавно фотографію, надруковану в редактованому Г. Костюком збірнику «Слово» (ч. 2/1964, Нью-Йорк), на якій він увічнений у колі письменницької знаті УССР, що відпочивала 1933 р. на чорноморському побережжі Кавказу. На еміграції він був першим генеральним секретарем ЦК УРДП. В США зайнявся виданням творів М. Хвилювого, відкидаючи все, що компромітувало б цього «володаря дум» українських т. зв. націонал-комуністів. Як і переважна більшість вихованців комсомолу і компартії, він нетерпимий до інакшесдумаючих. Сказане ним уважає за незаперечну мудрість. Його опоненти, зрозуміла річ, недоумки. Один приклад: «У моїй передмові (історик і літератор я! – Ю. С.) сказано набагато докладніше і точніше». Його опонент – «бідний чоловік. Йому каламуть потрібна, щоб і тут якось таки випнути і себе!»⁴. В советських умовах після подібних обвинувачень таких авторитетів, як Г. Костюк, їхні супротивники потрапляли туди, звідки не було вороття. Зарозумілість цього хизувальника та злоба вислову дають підстави думати, що вони і тут, у вільних умовах чужини, ладні застосовувати методи своїх комуністичних учителів у поборенні і винищенні супротивників...

В. Гришко перевершив свого вчителя навіть в УРДП, яке обрало його своїм почесним головою!

«В жовтні 1929 р., маючи за собою лише 15 років життя, опинився в ув'язненні і я» за «розповсюдження писаних від руки листівок». «Нашу справу ГПУ намагалося «оформити» як частину «справи СВУ-СУМ». Однак «пришити» нас до «справи СВУ-СУМ» слідчим ГПУ не вдалося». В 1930-33 рр. працював на ХТЗ, де «пощастило «загубити» своє «минуле» й «походження»». Там «потрапив у тодішній потік масової комсомолізації». Завдяки «моїм літературно-творчим здібностям», прийняли до Інституту журналістики, а згодом – до Харківського університету. Тоді ж «загубивши» своє «минуле» й «походження», 1931 р. надрукував велику повість «Один з таких», а навесні 1933 р. – книгу «Стик». На еміграції пристав до найсильніших – бандерівців. «Моя праця в пресі ОУНб була досить активною і плідною». Потім перемандрував до УРДП. «Врешті 5-й з'їзд УРДП обрав мене Головою УРДП».

Наші короткі підкреслення в цитатах В. Гришка про себе⁵ унаочнюють скромність уже з дитинства визначного письменника, якого навіть «слідчим ГПУ не вдалося» затягнути до своїх сіток. Творці «Набоїв» глузують (176), що 16-річний М. Павлушков був ладен у думках, а при потребі і діями допомогти наступові Ю. Тютюнника в 1921 р., а 17-річним (173), як стерджував у заключному слові на процесі СВУ, «провадив антирадянську роботу і перетворився на запеклого ворога революції. Потім заснував і керував СУМ-ом». Це вони таврують як «Інстинкт лідерства» М. Павлушкова. Певна річ, подібні обвинувачення проти молодшого, 15-річного В. Гришка – безпідставні. Повчальною є сприт-

⁴ Г. Костюк. «Пресові диверсії», «Нові дні», 10/79.

⁵ «З моєї біографії», «Нові дні» 1/1980, стор. 17-21.

ність кадрів КП і комсомолу замінити свої сліди на еміграції, «щасливо загублювати своє минуле і походження».

Г. Снегірьов у листі до президента США, висловлюючи «Настрої і надії багатьох людей», просив запитати під час зустрічі генерального секретаря ЦК КПСС: «Чи ви колись перестанете брехати?». Він благав: «Вимагайте правди!» (312-318). Це стосується до всіх людей світу, також, зрозуміло, і до українських політичних емігрантів. Свідоме поширення неправди веде до не менш жакликих, злочинних наслідків, ніж атомові війна.

Чому В. Гришко «соромливо» проминає перше слово офіційної назви свого навчального закладу – Комуністичного інституту журналістики? Щоб ще раз «загубити своє минуле»? Після проголошення т. зв. Сталінської конституції (1936) для вступу до того КІЖ треба було мати рекомендацію щонайменше Райкому комсомолу. На початку 1930 років умови прийому до КІЖ були ще суворіші:

«Рішенням ЦК ВКП(б) з 11.XI.1930 на КІЖ покладена підготовка по-більшовицькому загартованих кадрів для редакцій крайових і обласних газет, – нагадує „Большая Советская Энциклопедия“. – Для вступу до КІЖ потрібен не менше ніж п'ятирічний партійний і п'ятирічний виробничий стаж»⁶.

Шлях до середньої, технічної або вищої школи за урядування народнього комісара освіти УССР М. Скрипника для дітей нетрудового (нетрудового, – за советською термінологією) походження був закритий. У селах існували лише ШКМ – школи колгоспної молоді з семирічною програмою навчання. Для вступу в технікум чи на робфак у місті вимагали посвідку з місця народження, від Сільради, де сиділи комнезамівці та компартійний актив. Справді, лише надзвичайні обставини і творчі здібності могли сприяти щасливому загубленню свого минулого і свого походження від тих, хто посилав виховувати комуністичних журналістів... Які то обставини? Що то за здібності?

За даними вже цитованої «БСЕ», в 1930 роках в усіх КІЖ ССРСР навчалось 600 осіб – менше, ніж було членів ЦК республіканських КП. В Україні був лише один КІЖ – у Харкові. Хто повірить байкам про те, що советським слідчим органам тяжко було знайти загублене минуле своїх громадян, значно тяжче, ніж американським еміграційним установам, які відмовляли у видачі в'їзних віз навіть тим, хто вимушено був членом советської профспілки і не приховував того, а пропускали активістів КП і комсомолу, вихованців закритого для звичайної студіюючої молоді, привілейованого Комуністичного інституту журналістики? В. Гришкові «пощастило «загубити» своє «минуле» й «походження» тому, що він – учасник колективізації («За марксо-ленінську критику», 10/33), цього останнього щабля модерного закріпачення українського селянства і голоду 1933 р., автор комуністичного змісту повістей проти куркулів...

В селі Михайлівці на Криворіжжі жив культурний (до викопаної ним криниці по воду їздили селяни з сусідніх сіл нашої засушливої місцевості) і досить заможний господар Лісовин. Але він не користувався найманою працею і обхо-

⁶ «БСЕ», Москва, 1932, т. XXV, стор. 618.

дився силою своїх п'ятьох синів. Та це не врятувало його від розкуркулення і вивезення за межі України. Один син утік з Півночі Росії, працював на Дніпробуді і був нагороджений орденом. Коли активісти натрапили у списках нагороджених, які друкувалися в усіх газетах, на прізвище свого односельця, його позбавили ордену, заарештували і відправили до в'язниці... Йому не пощастило загубити своє минуле й походження.

У час моєї праці в редакції «Українських Вістей» (Новий Ульм) там іноді «підробляв» як коректор С. Гавриленко. Він розповідав, що коли «Правда» опублікувала фото його дипломного виступу за диригентським пултом оркестри студентів Київської музичної консерваторії, активісти з рідного села «викрили сина ворога народу» – С. Гавриленка звільнили зі щойно отриманої посади заступника диригента Київського оперного театру, і він поїхав на Донбас працювати в школі викладачем співу.

Два згадані українці не належали до, як це говориться в ССРСР, бійців ідеологічного фронту, які завжди підлягали особливо суворій перевірці підпорядкованих компартії органів.

Для чого ж тепер «губить» своє минуле і походження В. Гришко, говорячи принабливі, але явно вигадані небилиці про себе для мало обізнаних із советською дійсністю?..

Віковичним нещастям нашого народу було те, що розбагатілі його працею переходили до рівних їм сусідів, а ті, хто здобував розумове багатство в школах коштом своїх співвітчизників, той віддавав свої знання ствердженню чужих і ворожих ідей. Здійснюване ними насильство і неправда, дезінформація, взаємовихвалення або й самовихвалення йдуть постійно вкупі. Ось зовсім недавно один співредагований В. Гришком журнал назвав його у своїй передовиці «Каменярем». Дотепер ми мали одного Великого Кобзаря – Тараса Шевченка, й одного Великого Каменяра – Івана Франка. В журналі ЦК УРДП «Наші позиції» (3/1952, стор. 12), коли їх редагував Іван Барчук, який згодом повернувся на «родіну», під дуже розумним висловом тодішнього генерального секретаря ЦК УРДП І. Багрянного було поміщено цитату з Т. Шевченка. І. Багрянний, сам іноді хворо самозакоханий у власну велич, відчув свою мізерність супроти «глиняної фігури», як він назвав Великого Кобзаря у вірші «Канів», і наказав замазати своє прізвище на ще не розісланих журналах. Теперішній же почесний голова УРДП мабуть уважає, що величання його Каменярем дасть йому підставу сказати, з властивою підсоветській знаті безцеремонністю і зухвалістю, Великому Каменяреві: «Посунься трохи!». Хоча в них лише одне спільне – українська мова, якої еміграційний політик не знає досконало. Цей визначний письменник з дитинства (підлітком, за його словами, написав дві повісті, зрозуміло, комуністичного змісту) свої писання в ОУНР, від якої він відійшов до УРДП, де своїми поглядами і нетерпимістю відштовхнув від неї цілі крайові комітети, називає плідними... Плідними бувають корови. Про плідність – корисність, плодотворність – власної діяльності можуть говорити, здається, лише ті, хто не розуміє значення цього слова, всезнайки, вожді... «Врешті 5-й з'їзд УРДП обрав мене Головою УРДП», – пише В. Гришко про себе. «Врешті» – то значить:

кінець-кінцем, із запізненням. Виходить, його мусіли вже давно обрати на голову УРДП, раніше, аніж відбувся 5 з'їзд?!

Вся передмова В. Гришка до «Набоїв» зіткана червоними нитками за вже давно усталеною ним схемою: вихвалювання своїх однодумців і себе, ганьблення, іноді хитромудро приховано, антикомуністичних діячів українського національно-державницького руху.

Та про це далі.

Зробимо ще один відступ перед «Набоями».

Витончену майстерність розкладницької, підривної діяльності КГБ проти еміграції ілюструє книжка першої дружини А. Солженіцина – Н. Решетовська «В споре со временем» («В суперечці з часом»), видана «Агентством печати Новости», 1975, в СССР.

До розповіді про перше кохання, щирі відносини між студентами і т. д. вкраплено твердження про хворобливу вражливість майбутнього лавреата Нобелівської премії. У своїх творах він від героїв вимагав тих якостей, яких сам ніколи не мав, – твердять знеславлювачі А. Солженіцина, замовчуючи, що всі вожді комуністичного руху і в приватному житті, і в моралі, і в своїй міжнародній діяльності були запереченням тих гасел, за допомогою яких пробіралися до влади, а згодом зміцнювали її. Але на цю тему советським авторам говорити не вільно. Їм дозволено ідеальних героїв творів А. Солженіцина протиставляти авторові. В житті він був скупим, скнарою – не купував книжок, які можна дістати в бібліотеці. В концтаборі націлювався на теплі канцелярські посади. Був мстивим. Антисемітом – в дитинстві образив свого співучня жида. Мав намір одночасно жити з двома жінками. Визискував свою дружину як переписувачку. Відмовлявся, ставши знаменитістю, давати поради молодим письменникам, які зверталися до нього, хоч сам набридав свого часу консультантам редакцій. І т. д., і т. п.

Коли А. Солженіцин і має ті приписувані йому або ще й гірші риси – адже він виріс у комуністичному суспільстві, що сформувало його – то балачки про них є лише спробою відвести увагу від головного, критикованого ним, і аж ніяк не хибністю його думки. Якщо б А. Солженіцин не критикував, а вихваляв советську дійсність, як це робила маса писак в колишньому СССР і поза його межами, то ніхто приписуваних йому якостей не згадував би...

І якби пробудителі України, рушії українського національного відродження, академік С. Єфремов і його однодумці, відмовилися від виборення волі українському народові в його незалежній українській народоправній державі та погодилися з комунізмом, стали виконавцями його ідей, служачами північного ворожого сусіда-варвара, то ніхто не влаштовував би їм процесів, не винищував би їх, і не глузували б із замучених їхні кати зі своїми підручними в Україні і на еміграції.

Не можна, звичайно, твердити, що всі розділи «Лірично-публіцистичної розвідки, "Набої для розстрілу (Ненько моя, ненько...)» написані не Г. Снегірьовим. У частині з них відчувається його особисте глибоке горе, нещастя, трагізм советських людей, яких КП робить знаряддям виконання своїх кривавих цілей, перетворює їх на донощиків проти найближчих, найдорожчих їм осіб, навіть батьків.

Опера «СВУ» – музика ГПУ

Така основна тема творців «Набоїв». Причиною їх написання нібито було «не-спокійне сумління сина трагічно причетної до цієї справи матері», – завуальовано говорить редактор В. Гришко⁷ про підготовку загального повстання 1921 р. в Україні, стверджує, «що більшовики були докладно поінформовані про цілу справу. Як потім виявилось, навіть у самому штабі Ю. Тютюнника були большевицькі агенти, як, наприклад, підполк. Снігірів, сотн. Заярний та інші, що були відповідальними співробітниками Тютюнника. Снігірів керував оперативним відділом у повстанському штабі» (том III, стор. 101.).

У «Набоях» згадується дід Гелія Снегірьова і подається (100) його фото, але промовчується, чи це той, «що був відповідальним співробітником Тютюнника». До речі, загони армії УНР Ю. Тютюнника, які в 1921 р. наближалися до Києва, автори «Набоїв», надрукованих у «Нових днях», називають бандами. Редактори окремого видання «Набоїв» «зм'якшили» це, як і деякі інші вислови творців згаданої книжки, взявши слово «банди» в лапки. Г. Снегірьов спершу вживає натяків: «Носила в собі мама трагедію» – «вона вчинила зраду» (66), а потім наводить слова свого дядька, брата матері, советського письменника Вадима Собка:

«Наталя написала листа до ЦК комсомолу. Так, так, про все написала. Можеш назвати це доносом. Вона вважала за потрібне донести! На ворогів! На ворогів соціалістичного ладу – і своїх. І цей лист її до ЦК комсомолу, щоб ти знав, Гелюшко, став тим головним і основним документом, який викрив криваву змову і дав до рук ДПУ найважливіший матеріал» (87-88).

Вороги СВУ на чужині силують емігрантів повірити, що ніякої української антикомуністичної організації, яка б виступала за УНР проти маріонеткового уряду УССР, не було. Навіщо ж тоді писати донос на неіснуюче, а потім ще мучитися з приводу «вчиненої зради»?

Хто ж пропагує теорію неіснування СВУ на Батьківщині? Друкувати «Набоїв» розпочав «Континент». Цей, як говорять видавці «Набоїв», «російський журнал виходить за редакцією колишніх советських російських письменників» (321). Продовжувати справу російського журналу серед української еміграції вzialiся ті, кому СВУ стояло кісткою вперек горла ще як вони були советськими активістами, безпартійними большевиками і «комсомолізованими» в Україні. Основним «доказовим» джерелом для пропагованих ними вигадок служить советська преса, видавана і цензурована компартією. Про її основні пресові органи народ говорить, що у «Правді» нема вістей, а в «Ізвестіях» – правди. Та вихованці КІЖ мають іншу думку, хоча про маніпуляції комуністичної пропаганди написано вже багато. Вже понад чверть сторіччя тому були опубліковані приклади приписування підсудним того, чого вони не говорили. В. Наддипрянець, зокрема, подає:

У передмові до «Стенографічного звіту судового процесу» під назвою «Спілка Визволення України», що був виданий 1931 р. в Харкові у видавництві «Пролет-

⁷ І. Мазепа у своїй капітальній праці «Україна в огні і бурі революції (1917-1921).

тар», український комуніст Панас Любченко, який грав на процесі роллю «громадського обвинувача», писав, що СБУ хотіла «продати» Україну полякам і німцям, а для «підкріплення» своїх тверджень він приписав підсудному проф. Дурдуківському такі слова: «Ми гадали поділити Україну на Правобережну й Лівобережну. Правобережну віддати полякам, Лівобережну – німцям». Але цих слів проф. Дурдуківського ми в стенографічному «звіті» не зустрічаємо, натомість читаємо якраз протилежне. На запитання П. Любченка: «Чи СБУ ставила завдання боротися за визволення Галичини й узагалі Західньої України з-під Польщі?» С. Єфремов відповів: «зрозуміло, ставила... Чехівський ставив питання про те, що розуміє свободу України як визволення всіх частин, – це було в програмі, – всіх частин української території, етнічної території, куди входять Підляшшя, Волинь, Галичина».

Якщо «громадські обвинувачувачі» з українських націонал-комуністів так вільно поводитися з аргументацією супроти підсудних, то не важко уявити, що журналісти совєтської преси не менш свавільно приписували оскарженням самобичування, самообвинувачення, самопринижувальні вислови на процесі, які вони не мали жодної можливості виправити, спростувати чи взагалі якоюсь мірою реагувати. А саме на такому писанні основують свої найнеохайніші вигадки націонал-комуністичні вороги народоправної України про СБУ як витвір ГПУ. Навіщо ж тоді треба було писати донос на організацію, якої не існувало в дійсності? А коли та СБУ вигадана ГПУ для винищення української національної еліти, то чому ж тоді якісь особі мучитися з приводу доносу, який, так би мовити, був безпредметним? ГПУ протягом усієї своєї кривавої діяльності, незалежно від часто змінюваної своєї назви, винищувало українських патріотів без суду і слідства, не роздумуючи над тим, що колись скаже історія. ГПУ ніколи не потребувало спеціальних процесів для легалізації свого терору. Адже УАПЦ знищили без показового процесу! Чи може й УАПЦ не було? Чи може й УАПЦ – вигадка ГПУ? Відомо, що УАПЦ – це також Спілка Визволення України в церковній галузі. Вона ставила за свою мету визволення українських християн від московського православ'я. Також «Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод» по суті являла собою СБУ, хоч вона й нараховувала лише «понад два десятки осіб» (476) – на лаві підсудних процесу СБУ сиділо 45 чоловік! – бо ставила за свою мету справу визволення України від порушення законності компартією та підлеглими їй інституціями, КГБ, наприклад⁸.

І якщо комуністи, які зробили свою кар'єру служінням Москві в літературі, совєтській пропаганді, а згодом стали активними учасниками правозахисного руху, боротьби за людські і національні права українців, то чому ж ті, хто з материним молоком увібрав у себе Україну, Шевченкове «караюсь, мучуся, але не каюсь», мусіли б на схилі свого віку стати на коліна перед північним варваром та їхніми прислужниками українського походження? Адже саме в час їхнього панування в УССР влаштували процес СБУ.

Такою ж, як і покликування на совєтську пресу, безличністю ворогів СБУ є їхнє посилення на померлих. Найграмотніше висловив це один із них у «Нових

⁸ Збірник «СБУ-СУМ», Нью-Йорк – Мюнхен, 1964, стор. 12.

днях» (1/1981, стор. 34): Або треба прийняти, буцімто в усіх випадках існували таємні організації (їх тоді переважно називали «центрами»), в тому числі й СВУ, або визнати все це махінацією советської влади для омани громадської opinio, як в СРСР, так і за кордоном.

З трьох підсудних, що вийшли на волю – Туркало, Ганцов, Матушевський – усі свідчать, що ніякої такої організації не існувало. Додайте до того свідчення згаданих на процесі «закордонних діячів СВУ» Чикаленка та Феденка. І будемо мати рахунок 5:0.

У наведених творцями «Набоїв» розмовах – хто може їх перевірити чи ствердити?! – з В. Ганцовим і Ф. Матушевським нема їхнього виразного «свідчення, що ніякої такої організації не існувало».

Автори «Набоїв» ніби стримували опублікування свого творива, щоб не накликати біди на Б. Матушевського. Після його смерті можна, звичайно, покликуватися на нього і «підтверджувати» власні роздуми його «свідченнями». Але він, властиво, нічого певного й не сказав проти СВУ. Покликування на нього – одна з багатьох неправд ворогів СВУ. Чомусь за В. Ганцова вони не хочуть боятися. Мовознавець світової слави «одержав у справі СВУ 8 років, а просидів загалом 21 рік» (135). Шукаючи аргументів проти нелюбого С. Єфремова, творці «Набоїв» запитують В. Ганцова: «Навіщо знадобилося НС. Єфремову ствердно відповісти на перепитування прокурора й захисника, чи знав Ганцов про СВУ, чи був членом СВУ. Він посміхнувся, збентежено потиснув плечима, відвів світлі свої очі: «Не знаю, не можу сказати... У нас з Сергієм Олександровичем завжди були чудові взаємини Він мене любив...» (135).

В. Ганцов у час наукового відрядження зустрічався в Берліні за дорученням СВУ з членами уряду УНР. На провокативний запит, як бачимо, В. Ганцов дав відповідь, що сповнена ніжною пошани до свого приятеля Сергія Єфремова. Де тут свідчення В. Ганцова, що «ніякої СВУ не існувало»? Покликування на В. Ганцова – одна з багатьох неправд ворогів народоправної України. Творці та редактори «Набоїв», які безперестанку обливали С. Єфремова брудом з помийниць комуністичної пропагандивної кухні, нелюдські прокльони і зливу ненависти спрямували б на адресу винуватця можливого їхнього ув'язнення. В. Ганцов після перебування майже чверть сторіччя в концтаборах країни диктатури пролетаріату заміряно говорить про свого однодумця, з яким у нього «завжди були чудові взаємини»... ■

«Свою революційну боротьбу за Українську Державу ми тісно пов'язуємо з визвольною боротьбою, яку вели в Україні БУД, СВУ, УВО. У своїй сучасній боротьбі стоїмо на засадах, на яких був оснований акт 30 червня 1941 р., вважаючи його історично правним, революційним та політичною маніфестацією волі всього українського народу жити власним державним життям».

*З Постанов Другої Конференції ОУН,
Квітень 1942. Гляди БУП ч. 1/1955, ст. 61.*

*Зиновія СЛУЖИНСЬКА,
доцент медінституту*

ЧОМУ ДОСЛІДЖЕННЯ «ДЕРЕВА РОДУ» СПРИЙМАЄТЬСЯ СКЕПТИЧНО?

Аналіза родоводів дає нам цінну інформацію про наших прашурів, як вони розселилися, в яких містах чи селах вступали в шлюб, скільки дітей народжували, яка була освіта, які посади займали, чим хворіли, в якому віці вмирали. Це інформація для різних галузей науки – соціології, демографії, генеографії, медицини, а коли врахувати їх родинні здібності та обдарування в різних родинх Крушельницьких, Лисенків, Тобілевичів, Старицьких, Колесс, Старосольських, Білінських, Барвінських, Шухевичів, то можна говорити про багатство генофонду серед нащадків роду. Дуже часто в родоводах відсутні згадки про тих, які прожили 9 місяців чи 3-5 років. Ще частіше не згадуються «невдалі» діти, які надмірно захоплювалися чаркою або не могли освоїти таблички множення. Але в інтересах науки всі повинні бути включені в дерево роду, бо якраз винятки підтверджують закономірності, іншими словами: «бережіть дурнів – показник інтелекту нації». Для психолога і соціолога дуже важливо знати кількість ренегатів, відступників для прогнозування відносин у суспільстві. Досліди, що проводились у країнах Європи й Америки для визначення «альтруїзму і жорстокості» показали, що $\frac{1}{3}$ є альтруїстами $\frac{1}{3}$ жорстокими. Це, очевидно, норма для стабільної популяції, а якщо співвідношення зміняться, то значить, що збільшується кількість шлюбів між жорстокими. А чому збільшується кількість жорстоких? Які причини того, де корінь зла? На те знову ж таки дасть відповідь аналіза дерева роду.

По-перше, селянство Східної України не може скласти дерева роду. Три голодомори (1922, 1933, 1946-47 рр.) стерли генетичну пам'ять. Гинули найпрацьовитіші, найдобріші, наймилосердніші. Гинув потенціал нації! Ті, хто може скласти дерево роду, воліють його не складати, бо про «подвиги» предків можна говорити лише пошепки.

По-друге, дерева роду мешканців міст обмежуються «тато, мама і я». Це переважно маргінесована, часто люмпенізована верства, яка не тямить свого коріння. Воно їй не потрібне. Вихідці з села, вони всмоктали все негативне, що принесла цивілізація (жаргон, бездуховність, пристрасть до алкоголю і наркотиків, паразитування, духовні лінощі, байдужість тощо). Ця верства не творить культури, але деморалізує.

По-третє, родоводи інтелігенції обірвані (Хоткевич, Скрипник, Хвильовий, Черняхівський, Курбас та сотні інших). Були наукова і мистецька еліта, була шляхта, що десятиліттями замовчувалося, навіть заперечувалося.

Знищення еліти почалося 9 квітня 1930 року, коли на лаві підсудних у процесі СВУ опинилися 45 видатних учених і письменників. 45 родин зруйновано під гаслом «Кого не поставимо на коліна – перестріляємо». Після судового процесу створилась атмосфера підозри і недовіри. Ще 700 видатних особистостей ареш-

тували. На коліна поставити не вдалося – розстріляли. Після цього ще 30 тисяч інтелігентів привчали до життя на колінах у тюрмах.

Вживали ті, для яких така поза була природньою. І через чотири-п'ять поколінь усі звикли цілувати руку свого мучителя (вислів Добрянського).

Отак стоїмо на колінах донині – не тому, що змінилися гени, а тому, що відбір протягом багатьох поколінь ішов у сторону плекання рабів. Хто не хотів ним стати – розстріл, тюрма, психушка.

Тип поведінки людини не був селективно неутральним, тому й вживали і давали нащадків далеко не найцінніші особистості.

І через це ще й сьогодні до генеалогії відносяться скептично, бо вона, як дзеркало, відбиває «добрих, ласкавих і злих» (В. Симоненко). А злим ніхто не хоче бути.

Генеалогія – джерело інформації про геноцид, не тільки про тих, хто гинув, але й тих, хто його здійснював; про вплив генофонду внаслідок еміграції, про масивну не контрольовану імміграцію далеко не найвартісніших особистостей.

Генеалогія – підтвердження визвольних змагань України і в 1918 р., і в роки Другої світової війни, під час якої кожна родина зазнала людських жертв, генеалогія – підтвердження того, що УПА є виявом усенароднього опору українців проти німецької і большевицької окупації, доказ того, що весь народ піднявся проти кривдника і ще 10 років після війни не здавався. Генеалогія – це звинувачувальний акт проти всіх окупантів, що топтали Україну. ■

ГОЛОВНИЙ ЛІКАР ШПИТАЛЮ ЧУГА В 1919 р. – МИКОЛА СИСАК

«Ми знімаємо людей шарами», – сказав генеральний секретар ЦК КП(б)У Лазар Каганович. Одним з таких шарів була інтелігенція з Галичини, яка в роки державотворення України на заклик М. Грушевського, М. Скрипника і С. Єфремова переїхала в Східню Україну і зайняла урядові посади. Патріотичний порив галичан закінчився трагедією...

Шістдесят років тому, 5 жовтня 1935 року, в помешканні доцента Київського медичного інституту, завідувача патологоанатомічним відділами в ортопедичному і туберкульозному інститутах Миколи Сисака відбувся повторний обшук. У списку вилучених речей під першим числом записали: «Фігура бронзова з фашистською свастикою, вибитою на грудях». Микола Сисак любив колекціонувати антикварні речі, серед них була й статуетка Будди. Любив книжки, мав багату бібліотеку, де була зібрана література всіх народів, а також твори українських письменників Винниченка, Хвильового, Зерова, Косинки, Осьмачки, – всі вони також були вилучені при обшуку як контрреволюційні.

А ще крім того Микола Сисак любив Україну, бо в такий неспокійний час переїхав працювати до Києва на запрошення наркома здоров'я України. До другої половини 1924 р. мешкав у Празі, працював у німецькому патологоанатомічному інституті й у тропічному інституті в Гамбурзі. І там ніхто не проводив обшуків і не саджав за ґрати, не вважав стугую Будди контрреволюцією.

23 травня 1935 року М. Сисака арештували за те, що нібито він «входив до складу української націоналістичної контрреволюційної організації, що поклала собі за мету боротьбу з советською владою аж до терору».

То було четверте ув'язнення: перше в 1927 р., друге в 1930 р. – відсидів півтора місяця, третє – 1933 р. – сидів від 15 березня до 20 травня, четверте було найдовшим. 15 грудня 1935 р. Особлива нарада при НКВД СРСР засудила його до 3 років таборів, незважаючи на те, що Микола Сисак мужньо тримався і під час допитів відкидав усі звинувачення в «контрреволюції» і «терористичних намірах».

Діяльність М. Сисака багатогранна: лікар, інфекціоніст, висококваліфікований патологоанатом, викладач, громадський діяч, учасник місії Червоного Хреста, автор наукових популярних розвідок, що друкувалися в київському часописі «Життя і революція».

Народився Микола Сисак 5 жовтня 1890 р. в с. Джурин (Тернопільщина) в селянській сім'ї. В 1909 р. закінчив гімназію в Станиславові, а в 1915 р. медичний факультет Віденського університету. Згодом працював у Відні в клініці внутрішніх хвороб, у 1918-1919 р. завідував інфекційним відділом у таборі у Гмінді, був полковим лікарем в австрійському війську, а з 1919 р. – співпрацівник бактеріологічного інституту у Відні.

Цього ж року в складі місії міжнародного Червоного Хреста виїхав в Україну для боротьби з тифом. Був головним лікарем шпиталю Червоної Української Галицької Армії (ЧУГА), в яку влилося понад 1800 вояків УГА. Микола Сисак невтомно рятував хворих від смерті. Пошесть настільки розповсюдилася, що кожен десятий вояк загинув від тифу. В 1920 р. працював асистентом при кафедрі мікробіології Київського медичного інституту, в 1921 р. повернувся за кордон, де працював у німецькому патологоанатомічному інституті у Празі, там створив Комітет допомоги українським науковим працівникам. В УССР вислав літературу, одяг, гроші.

В 1924 р. знову приїхав в Україну як висококваліфікований фахівець, викладач, науковий працівник, автор науково-популярних статей.

Відвідував літературні сальони тогочасних літераторів, а київські письменники (в другій половині 1920 – на початку 1930 років) не обминали гостинного помешкання Миколи Сисака на вул. Софійській ч. 4. Дружба з Косинкою-Стрільцем, який був ув'язнений 4 листопада 1934 р. і за 6 тижнів страчений (17 грудня), розцінювалася ГПУ як зв'язок з терористом, а дарчий напис на книжці Тодося Осьмачки – як доказ «антисовєтських і націоналістичних розмов». Усі звинувачення ГПУ Микола Сисак відкидав, заперечував участь в українській націоналістичній групі, та вирок був заздалегідь передбачений. Постанова Особливого засідання в Москві 15 грудня 1935 р. присудила 3 роки виправних таборів. Кару відбував у Севжелдорлагу, звільнений 7 січня 1939 р. і переїхав у Казань, де працював асистентом медичного інституту. Завідував патологоанатомічним відділом у психіатричній та інфекційній лікарнях. Кандидатську дисертацію захистив у 1944 р., закінчив докторську, нагороджений нагородом охорони здоров'я Татарстану за успішну боротьбу з епідеміями, просив зняти судимість. Автор 56 наукових праць, кандидат медичних наук. Звертався до міністерства державної безпеки СРСР у 1943 р. – відмовили. 14 грудня 1946 р. написав до першого заступника Голови ради Міністрів УССР О. Корнійчука прохання про реабілі-

тацію. 27 вересня 1947 р. Особлива нарада при МГБ СРСР розглянула клопотання М. Сисака і відмовила йому у скасуванні судимости. У заяві до О. Корнійчука Микола Сисак описує розмову з К. Танчаківським (засудженим на 5 років таборів), який заявив на очній ставці 9 жовтня 1935 р. слідчим, що Сисак і він належали до «контрреволюційної організації». На запитання Миколи Сисака, чому так свідчив, К. Танчаківський відповідав, що йому за те обіцяли керівництво катедрою хемії. М. Сисак згадує, що йому також пропонували на вибір катедру або білих ведмедів, проте він відповів, що краще білі ведмеді, ніж брехня. М. Сисак робить висновок у своїй заяві, що органи НКВД в Києві примушували людей говорити неправду, створюючи мітичні організації, яких несправді не було.

Сьогодні вже не є таємницею злочинні дії ГПУ, НКВД, КГБ, які служили знаряддям знищення національної наукової еліти. Під серп цієї машини попадали найпрацьовитіші, найталановитіші, найбільш віддані ідеї Української держави. Микола Сисак – жертва страхітливої репресивної машини, в якій злочинці судили праведних. Парадокс, що коштував Україні за 70 років існування большевицької влади понад 22 мільйони життів. ■

Федір ПОГРЕБЕННИК

«СИНИ» СТЕФАНИКА – НАШІ СИНИ

Пам'яті діда Михайла Строїча – учасника визвольних змагань
1918-1919 років, який 1942 р. втратив сина, члена ОУН,
розстріляного фашистами в Чорткові

Новелі Стефаника «Марія», «Сини» і «Дід Гриць» становлять національний триптих, у якому письменник найповніше виявив своє визвольно-суверенне прагнення, найяскравіше розкрив патріотичний нерв своєї творчості, який змушені були приглушувати у своїх працях одні дослідники, препарували, пере-кручували – інші.

У той офіційний стереотип українського радянського літературознавства, що формувався на одне десятиліття, починаючи від вульгарного соціолога В. Коряка і закінчуючи працями пізнішого часу, Стефаників національно-патріотичний триптих ніяк не вкладався. Тому ці твори довго витлумачувалися однобоко, власне спотворено. Письменниковим персонажам-героям інкримінувалися різні гріхи, їх обличчя не проявлялися, а, навпаки, затемнювалися. Більше того, новела «Марія» досі в жодному з радянських видань не опублікована повністю. Охоронці партійних ідеологічних постулатів боялися, щоб Стефаникове рішуче осудження розбійницької імперської політики царату в ставленні до України читачі не перенесли на пізнішу дійсність. Пригадується, з яким боєм пише автор «Марії» про руйнування царською владою могил, висипаних у Галичині 1914 р. на честь Шевченка: «Ми їм ту могилу не зараз забудемо». А через кілька десятиліть на західно-українських землях розкопували, руйнували могили Січових Стрільців, учасників визвольних змагань за волю України інші «визволителі».

Опоетизовані Стефаникові національні герої, склавши свої молоді голови за визволення народу, були страшними для тих, хто хотів зробити наш народ безпам'ятним і після смерті.

Українська література в особі своїх кращих письменників віддала глибоку данину шани тим вірним синам України, які пішли за покликом серця в бій «За Україну, за її волю, за честь, за славу, за народ». Згадаймо новелю «Туга» Марка Черемшини, вірші й оповідання про героїчно-трагічну долю Січового Стрілецтва, написані кров'ю серця Богданом Лепким, Романом Купчинським, Юрієм Шкрумеляком, Миколою Матіївим-Мельником, молодим Мирославом Ірчаном та багатьма іншими.

Докладаються зусилля, щоб і цей період національно-визвольної боротьби нашого народу, і творчість письменників, які відобразили його в літературі, чесно і правдиво показати у своїх наукових працях, у художніх полотнах. Можемо, нарешті, й про Стефаникові патріотичні новелі сказати сушу правду.

Нещодавно газета «Голос України» опублікувала мою студію про новелю «Марія». Роздуми над новелою «Сини» – це продовження розпочатого нового осмислення творчості Стефаніка.

Коли читаю новелю «Сини», перед очима постає геніяльна мармурова скульптура родоських мистців «Лаокоон». Дві гадюки, послані Атеною, душать батька і двох його синів. Трагедія приречених відбита у поставі кожного з них, у виразі їхніх облич із силою античного мистецтва.

У новелі «Сини» автор теж змальовує трагедію батька і його двох синів, але ця трагедія має цілком іншу основу. І батька, і синів об'єднує одна велика патріотична ідея – служіння Україні, якій батько віддає своїх синів, залишаючись на старість самотнім і нещасним.

Як і будь-яке порівняння, аналогія між Стефаниковими «Синами» і групою «Лаокоон» може не в усьому переконлива, але щодо мистецького зображення мук і страждань батька античний персонаж у своїй трагедійності перегукується з образом Стефаникового Максима, який під пером новеліста з простого хлібороба виростає у найвідповідальніший момент свого життя – коли треба благословити синів на визвольну боротьбу або залишити їх біля плуга – у свідомого патріота.

Деякі фактологічні дані. Новеля написана влітку 1922 р. в Русові, вперше надрукована в донцовському «Літературно-Науковому Вістнику», має присвяту Левкові Бачинському. Русів, як і інші покутські села, пережив патріотичне піднесення, зумовлене утворенням українських військових частин – Січового Стрілецтва. Тут, у рідному селі письменника, у 1920 роки жило багато Марій і Максимів, які втратили своїх синів. У мемуарному нарисі «Під враженням вистави „Землі“» В. Стефанік писав: «„Сини“ написані для наших жовнірів, які повернули з визвольної боротьби, а Максим дійсно лишився сам, чи лише він один...» Є підстави вважати, що були реальні русівські прототипи і Максима, і його синів. Новеля Стефаніка з'явилася саме в «Літературно-Науковому Вістнику», який у 1920-30 роки серед українських журналів, об'єднуючи найкращіших письменників, критиків і публіцистів, був послідовним поборником суверенності України. Недарма советські офіційні чинники з кінця 1920 років за всіляку ціну прагнули відірвати В. Стефаніка від цього видання, навіть надсилення з Харкова визначеної урядом літературної пенсії ставили у пряму залежність від співпраці чи

неспівпраці з «ЛНВ». Так само присвята твору Левкові Бачинському природня і закономірна. Разом зі своїм другом письменник належав до активних діячів української Радикальної Партії, брав участь у діяльності Західньо-Української Народньої Республіки, виробляв історичний документ – Деклярацію про злуку двох українських держав у єдину Українську Народню Республіку.

Скажемо, що написання згаданих творів Стефаника саме на початку 1920 років, тобто по живих слідах історичних подій, і їхня ідейна наснага – возвеличення синів України – борців за її волю і незалежність, біль і туга за розвіяними ілюзіями свободи, трагедія батьків, які втратили у визвольній боротьбі своїх синів, – усі ці моменти органічно поєднані в новелях «Марія», «Сини», «Дід Гриць».

Марія, головний персонаж однойменної новелі, першою благословила своїх синів на священну справу; Максим, головний персонаж новелі «Сини», пішов, не вагаючись, услід за нею.

Образом старого Максима Стефаник, з одного боку, продовжив галерію образів селян-хліборобів, які все життя тримали чепіги в руках, орали землю, щоб прогодувати сім'ю, залишити спадок своїм дітям. Вся їхня сутність зводилася до тяжкої праці на землі, для землі, яка давала основний смисл життя селянинові. З другого боку, образ Максима (як і образ Марії), зберігаючи свої традиційні прикмети селянина-хлібороба, увібрав у себе риси нової – національно-визвольної доби, яка вносила кардинальні зміни у спосіб мислення селян-хліборобів. Не лише своя земля ставала їм дорогою, але й уся українська земля, яку вони готові були обороняти і самі, і своїх синів посилати захищати рідну землю.

У центрі твору – трагедія самотнього батька, який втратив синів – Січових Стрільців. Героїчно-патріотичний мотив новелі розкривається в ретроспективному світлі, як спогад про найвищу кульмінаційну точку у розвитку ідеї твору. Йдеться про картину відходу синів на війну, про високе усвідомлення ними свого обов'язку перед Україною. Причому ця сцена змальована надзвичайно просто, але ідейно й емоційно дуже проникливо; Стефаник у своїй оповіді використав такий прийом, як внутрішній монолог-діалог батька і синів. Фрагмент новелі, який у концепції твору несе основне смислове навантаження, подається на тлі драматичної сцени, коли батько з розпуки «рвав з голови сиве волосся та кидав на землю», звертаючись до нього з такими болюче страдними словами: «Сиве волоссе, пали землю, я не годен тебе двигати».

Сиве волосся – як страшні вериги на плечах батька, сиве волосся – як розпалені дроти, що палять голову. Який же по-стефаниківськи сильний образ!

І от до решти обезсилений батько приляг до землі, лежав довго мовчки, а «потім лагідно розказував». Ота земля, за яку поклали свої голови сини Максима. Як мати, заспокоїла його, повернула думки до моменту прощання з синами, коли виявилася повна духовна єдність простого хлібороба-селянина і його молодих синів-патріотів. Ось ця сцена:

«Послідній раз прийшов Андрій: він був у мене вчений. „Тату, каже, тепер ідемо за Україну“. „За яку Україну?“ А він підіймає шаблев груду землі та і каже: „Оце Україна, а тут, – і справив шаблев у груди, – отут її кров, землю нашу ідем від ворога відбирати. Дайте мені, каже, білу сорочку, дайте чистої води, аби-м обмився та й бувайте здорові!“ Як та його шабля блиснула та й мене засліпила. Сину, кажу, та є ще менший від тебе Іван, бери і его на це діло; він дужий, най

вас обох закопаю у цю нашу землю, аби воріг з цього коріння її не віторгав у свій бік. „Добре, каже, тату, підемо оба“».

Цей внутрішній монолог, ретроспективно переданий крізь призму пережитого батьком, пережитого мужньо, по-спартанськи. Найкраще засвідчує ту еволюцію, яку проходять Стефаникові герої-селяни: вони вже усвідомлюють, що землю треба боронити від ворога (йдеться про загарбання російськими військами під час Першої світової війни частини Галичини), вони вже жертвують своїми синами, щоб не допустити до поневолення України. Як полиск плуга підсилював у селянина потяг до хліборобської праці, так блиск шаблі викликав визвольні асоціації в його душі, не просто осліпив його, а осіяв. На цій хвилі народжується оте високопатріотичне звернення до старшого сина: «Та є ще в мене менший від тебе Іван, бери і его на це діло».

Можемо тільки здогадуватися, що творилося в душі батька-хлібороба, який залишився без синів. Письменник залишає поза сферою змалювання внутрішній світ старого Максима (маю на увазі сцену прощання з синами), ніби даючи змогу читачам самим доповнити зображене.

Стефаникові сини – це сини-патріоти, які відчули вагу історичного моменту, необхідність стати в ряди Українських Січових Стрільців, щоб у їхніх лавах виступити на боротьбу з віковичним ворогом нашого народу – Росією.

Ця боротьба мала визвольний характер, вона була спрямована проти тієї великої й грізної сили, що 1914 р. йшла в Галичину, несла нашому народові руїну і смерть. У цій війні була й своя страшна трагедія – дуже значна частина російською армії складалася з українців, яких було кинуте на галицький фронт. Брат змушений був воювати з братом.

Ретроспективно в новелі виринають ще кілька емоційно-психологічних картин: як світлий промінь на похмурому небі, з'являється образ меншого Максимового сина, як він полем бігав за Божим птахом – жайворонком, як вони разом вигравали – Іванко на сопілці, а жайворонок – на небесних струнах, простягнутих від землі до неба. Подана крізь призму роздумів-спогадів картина весни, виписана з великою художньою силою, поетичністю, делікатністю, вносить у драматично-напружений монолог Максима могутній трагічний акорд. «Твій спів (спів жайворонка – Ф. П.) і Іванова сопілка ішли низом, а поверх вас сонце, і всі ви сипали Божий глас. І надо мною, і над блискучими плугами, і над всім миром веселим. І крізь сонце Бог, як крізь залите сито, обсилав нас ясностев, і вся земля, і всі люди відблискували золотом. Так-то сонце розчінило весну на землі, як у великім кориті...».

От справді Стефаниківська апотеоза весні, хліборобській праці, от справді високе мистецтво так художньо прозоро і так по-мистецьки яскраво змальовувати красу природи! Тільки Стефаник міг викрешувати зі співу жайворонка навесні, з голосу простої селянської сопілки таку могутню музику Бетовена.

Вся новеля, за винятком кількох ретроспективних сцен, що воскрешають минулі події, такі живі й болючі в пам'яті батька – його кривава скарга на свою гірку долю, його болючий біль за синами, його розмова з самим собою і з найвищим суддею – Богом.

У наступній інтродуктивній частині одним різким акордом звучить трагедія старого батька. Люди з сусідніх з Максимом піль кидають про нього фразу: «...втратив обох синів і від тогди все кричить, і на полі, і в селі».

Оцей крик – це страшний біль душі, це до кінця не висловлений жаль до людей і до Бога. Спочатку жаль, що проходять літа, гаснуть сили. Максим так означає формулу старости: «Як ноги починаються коло коний, а в данці подаються, то такі ноги, най не кажу, що варт. Ліз діду, на піч, пора вже прийшла». Це сумна філософія: і логіка селянського життя-буття.

Друга сцена інтер'єрного характеру: піч у хаті старого діда – студена, облуплена, образи на стінах – почорніли, «а світі дивлються на пусту хату, як голодні пси». Страшна хата-пустка, а колись, ще як жила Максимова жінка, як жили його сини, господиня «обтикала їх барвінком та васильком та голуби перед ними (святими образами – Ф. П.) золотила, аби ласкаві були, аби хата ясна була, аби діти росли...». Хата втратила свій колишній образ, почорніла, святі стали «донічого світці», бо «синів нема, стару закорпав в землю».

Ходячи за молодими кінями з одного кінця ниви в другий, старий Максим веде селянський, болючий, як рани на мозолях і душі, діалог. Спочатку з кінями. Один з них, звідчочий, добрий, ласкавий до Максима: «Він чорними очима за мнов водит, він мене мелує; він своїм гривов обтирає дідові слози», – каже Максим. Другий, Босак, розбійник, поганий, серця не має, кусає господаря: «... Якби прийшов до мене святий Юрій, – каже Максим, – то, бігме подарував бимті, аби с ним ішов змій розбивати; робити землю ти не здатний, бо в тобі спокою нема».

Розмова з кінями переходить у русло хліборобської праці. Коли борони розпушували землю, груда розсипалася, а ноги Максимові відчувати м'якість, його серце також м'якло, радувалося. Письменник в авторській ремарці кількома штрихами малює той природний стан душі селянина, коли він відчуває своє найвище поклонання – обробляти землю, вирощувати хліб: «Максимові ноги чули під собою м'якість, ту м'якість, яка дуже рідко гостить у душі мужика; земля дає йому ту м'якість, і за те він її так любить. І як він викидав жменею зерно, то приповідав: колисочку я вам постелив мнєконьку, ростіть до неба».

Так крізь напружено драматичні монологи і діалоги у творі виринають лірично забарвлені образи, що прославляють хліборобську працю, людську доброту. Але праця хлібороба – тяжка, виснажлива, полита потом і кров'ю. Стефаник змальовує кілька таких сцен і образів, що реально розкривають, художньо унаочнюють згадану вище сентенцію. Пригадуйте оту «довгу нитку червоної крові», що тяглася за ногами Максима. З пораненої ноги тече кров, а старий селянин продовжує працювати. Роздумує: «Ти, небого ниво, малий спасибі будеш мати з цієї старої крові, бо стара кров, як старий гній, ніч не родить; мені утрата, а тобі ніякого зиску».

Сів обідати, вимивав рану горілкою, гриз черствий хліб і далі вів з самим собою розмову:

«Це хліб? Ним лиш коня жидівського чисати, бо на добрім коні шкіру зідре...

– Зуби здрігаються від цього макуха!»

Такий був черствий, хліб отой.

Коли над головою Максима, високо в небі, задзвенів жайвір, благословляючи його святу працю, той жайвір, що завжди радував серце селянина своїм весня-

ним співом, він не вносив розради в душу хлібороба, змученого своєю тяжкою долею. Добра селянська душа не може перенести земної і небесної благости, бо в ній ятриться незагоєна рана. Чи можна допустити, щоб у нормальному стані селянин звернувся до Божої птиці-жайворонка з такими різкими словами:

«Мой, мовчи, не гавкай над мойов головами, кому взевси співати? Оцему обертому та обгризеному дідові?».

Наступні, вже м'якше висловлені скарги Максима, розкривають причину його невдоволення.

«Лети собі гет до неба, скажи своєму Богови, що най не посилає мені дурну птаху з співом, бо як він такий потужний, най мені пішле моїх синів. Бо із-за Ёго волі я лишився сам на всій землі. Най твій Бог співанками мене не чулит, забирайся!

І він кинув грудкою землі в жайворонка, та жайворонка ще краще почав співати над його головою і не хотів летіти до Бога».

Так знову вириваються, як тіні з того світу, Максимові сини, звучить біль і скарга, звернені до самого Бога, який не годен повернути батькові синів.

У новелі маємо кілька сцен-образів, що є апотеозами батьківської любови до синів. Здається, в жодному з інших творів української літератури з такою художньо-емоційною силою не розкрито трагедії батьків, які втратили на визвольній війні своїх синів. В одній з таких сцен богомільний хлібороб кидає болючий докір-скаргу всесильному Богові, який безсилий повернути батькові його синів:

«Ех, сини мої, сини мої, де ваші голови покладені? Не землю всю, але душу би-м продав, аби-м кровавими ногами зайшов до вашого гробу. Господи, брешут золоті книги по церквах, що Ти мав Сина, брешут, то-с мав. Ти свого воскресив, кажут. А я Тобі не кажу: воскресі їх, я Тобі кажу: покажи гроба, най я лежу коло них. Ти видиш цілий світ, але над моїми гробами Ти отемнів.

Най Тобі оця сина боня так потріскає, як моє серце!...» Цей відчайдушний крик душі, цей самозрозумілий протест проти неба деякі дослідники намагалися витлумачити прямолінійно, однобічно – як свідому богоборчу позицію Максима. Але дарма було б шукати в цих болючих скаргах старого селянина атеїстичних концепцій. Селянин визнає, що Бог «видить цілий світ», а лише отемнів над могилами його синів, тобто безсильний вказати йому місце, де поховані його Андрій та Іван. Гнів, навіть прокляття Максима, звернене до неба, прориваються у найбільш напружений момент його психологічного переживання-відчаю. Зрештою, в новелі є ще одна сцена, що вносить рівновагу в суперечку Максима з Богом. Це знаменитий, заключний акорд новелі – молитва Максима до того ж Бога, в якій простий селянин свою жертву в ім'я України ставить вище від жертви Матері Божої. Змучений цілоденною тяжкою працею, ще раз переживши у своїх спогадах-роздумах сам з собою прощання з синами, раптово смерть дружини, суперечку з Богом, Максим, убравши, як колись його сини, йдучи на війну, білу сорочку, прикляк у хаті до землі і молився – сотвореною його зраненим серцем молитвою.

«А ти, Мати Божа, будь мойов Газдинев; ти з своїм Сином посередині, а коло тебе Андрій та Іван по боках... Ти дала Сина одного, а я двох».

Так знову в прикінцевому акорді, що виростає у величний образ-символ, звучить невтошима Максимова драма, який утратив двох синів, і значущість його жертви, що переважає жертву самого Бога.

Новеля Стефаника «Сини», що є складовою частиною національно-патріотичного триптиху («Сини» – «Марія» – «Дід Гриць») – нетлінний пам'ятник борцям за волю України, реквієм світлій пам'яті тих, хто поклав свої голови на полі бою; це втілена у слові невимовна туга батьків і матерів, які у період національно-визвольного пориву нашого народу втратили найбільший скарб – своїх синів.

Змальовані в згаданих новелях Стефаника сини – це вірні сини народу, які своїм життєвим подвигом, мов смолоскипами, освітлюють нам шлях у сьогоднішній боротьбі за волю і суверенність України. ■

Софія НАУМОВИЧ

ТРАГЕДІЯ РОДИНИ КРУШЕЛЬНИЦЬКИХ

Небагато з нас пам'ятає цю трагедію, яка сколихнула всіх без винятку українців Західної України в 1930 роках як їхніх прихильників чи однодумців, так і противників з національного табору за їхнє советофільство. Тим більше, що ця трагедія трапилася з ними не в часах «українізації» 20-их років б. ст., але якраз тоді, коли Москва почала наступ на українську культуру й господарку, зокрема на політику, а родина Крушельницьких, всупереч фактам, повірила «на слово москалеві» і виїхала зі Львова до Києва. Це була теж єхидна затія Москви, яка під час «українізації» підтримувала советофільські видання Антона Крушельницького, – «Нові шляхи», «Вікна» та інші, а коли «мурин зробив своє» – вирішила з ними покінчити, запросивши цю родину педагогів, літераторів і поетів з їхніми дружинами і дітьми до Києва.

Розчарування цією хоч «радянською», але Україною, яку вони застали в Києві, примусило їх критично поставитися до Москви, а це, мабуть не без провокацій, стало приводом до розгрому всієї родини Крушельницьких у 1932-1934 рр. шляхом заслання і розстрілів.

Пам'ять про цю трагедію поволі забувалася б, якби не внучка Антона Крушельницького та донька Івана і Галі з Левицьких – Лариса Крушельницька, яка надрукувала в журналі «Дзвін» (чч: 3, 4, 5, за 1990 р. свої і чужі спогади п. н. «Рубають ліс...»). Цю вістку привіз зі Львова о. митрат д-р Іван Музичка, який познайомився з Авторкою у бібліотеці ім. Василя Стефаника, де вона займає пост директорки. Її спомини такі цікаві і зворушливі, що їх читається як роман. До того ж ці спогади підкріплені деякими джерелами та світлинами членів родини Крушельницьких. Їх варто б повністю передрукувати в діаспорній пресі, а це може викликати ще й відгуки небагатьох сучасників цих подій. У спогадах наświetлені взаємини Крушельницьких з членами УНДО, приналежність Тараса Крушельницького до УВО, знайомство Івана Крушельницького з німецьким поетом Гуго фон Гофмансталем, та багато інших цікавих епізодів.

Для майбутньої мартирології України – це ще одна деталь. ■

Золочівський замок-тюрма

КАПЛИЦЯ-ПАМ'ЯТНИК ГЕРОЯМ УКРАЇНИ В ЗОЛОЧЕВІ

У «Визвольному Шляху» за 1995 рік (чч. 2, 3, 4 і 5) надруковано довшу працю Олени Задорожної, Мирослави Бабінської і Надії Гупало про важкий злочин большевицької Москви і її каральних органів на переломі червня-липня 1941 року в Золочівському замку-тюрмі, в якій замордовано біля 650 (деякі джерела подають 721) українських політичних в'язнів із Золочівщини, Поморянщини та декількох з Брідщини.

Коли ми друкували цей матеріал і фотознімки частинки замордованих в'язнів, у певних культурно-громадських кругах Золочівщини велися розмови щодо воздвиження каплиці на місці злочину – біля стіни Золочівського замку-тюрми, яка стане пам'ятником полеглим і закатованим Борцям за Українську Державність і символом Незалежності народу та шана новим поколінням.

«За організацію будівництва Каплички-Пам'ятника, – пише в часописі Золочівщини «Народне Слово» Ярослав Яблонський (8.7.1995 р), – взялися працівники Львівської картинної галерії з директором Борисом Григоровичем Возницьким... А благословив це будівництво каплички колишній директор Будинку побуту п. Б. Н. Рудник, голова Золочівської районної ради. З тих пір минуло два роки і капличка готова».

Співтрудниками цього вельми похвального діла були художники Євген і Ярема Безніски як автори проекту і виконавці мозаїки, Теодозій Бриж як автор проекту бронзового розп'яття, Євгена Безніска, наукові працівники Львівської картинної галерії Мирослава Бабінська, Тереза Джула, Тетяна Олейнікова, Надія Гупало, Лариса Рип'янчин, Ігор Августович, художник-реставратор Анна Славінська, інженер-електрик Ігор Олексів. Значну допомогу в будові каплиці-пам'ятника подали Олена Задорожна, голова осередку Золочівського «Меморіалу», художниця Нація Грішина та інші. Організатором грошової допомоги з Канади був проф. д-р Володимир Болюбаш з Торонта, уродженець Золочівщини.

Відкриття і посвячення «Голгофи Мучеників у Золочеві» відбулося у величавий спосіб у неділю 9 липня, 1995 року, коли «Тисячі людей припали на коліна». Ця коротка інформаційна довідка і репортажні зведення очевидців тієї події в Золочеві 1995 року та фотознімки друкуємо як присвята Першому Півтораріччю відкриття і посвячення Каплиці-Пам'ятника.

*Редакція «В.Ш.»**Ярослав ЯБЛОНСЬКИЙ*

«І ТИСЯЧІ ЛЮДЕЙ ПРИПАЛИ НА КОЛІНА...»

Посвячення Каплички-Пам'ятника Полеглим на Золочівському замку

Неділя. Ясний, теплий, сонячний день. На узвишші, в одному з мальовничих куточків м. Золочева розкинувся старовинний замок, оточений грубезним камінними валами з вартовими баштами. Що бачили ці сірі сумні мури і що чули вони упродовж кількох століть нам важко сказати. Найкраще можуть розповісти ті, які вже у вічному спочинку, і ця земля, що скроплена їхньою кров'ю. Наприкінці червня і на початку липня тут можна зустріти задуманих, засмучених людей з букетами квітів, які знаходять у мурах якусь виїмку, виколупану вітром чи дощем, щоб запалити там свічку. Помоляться, гірко зітхнуть, декотрі – заплачуть, і розходяться.

9 червня 1995 року, в неділю, тут було людно. Прийшли сюди на Золочівський замок парафіяни різних релігійних конфесій з хоругвами, керівники Районної та Миської влади, представники з Облaсті, діаспори, старші і зовсім юні християни Золочівщини. Вони прийшли на відкриття та посвячення каплички-пам'ятника, збудованої на честь вшанування вірних синів і дочок України, що стали жертвами сталінського терору та різних загарбників у боротьбі за свободу. А Свобода, як засвідчує історія, легко не дається. За неї гинули люди протягом багатьох століть. Відходять із земного життя покоління за поколіннями. Заростають травою їхні стежки, заростають травою могили, та не стерти зі сторінок історії героїчних баталій національних героїв, які поклали свої голови, так і не побачивши своєї держави Вільною і Незалежною. Але вони вірили в перемогу і були незборимі.

І настали дні, коли люд прокинувся ніби зі сну і заговорив по-своєму з гордо піднятою головою – Україна здобула Незалежність. Почалось відродження народніх традицій, оживають з руїн церковні храми, розправляє крила українська пісня, розвивається на вітрі рідний прапор, відкриваються шляхи до цивілізованого світу. Та хіба в таку мить можна забути тих, кого вже нема серед нас, хто загинув у боротьбі з ворогом мученицькою смертю, не зрадивши України? Ні! Повага і шана до роду людського, батька, матері, до священної своєї землі і її минулого, з добром у серці можна сподіватись і доброго майбутнього.

Людей прибуло до замку багато, як ніколи. Вся увага на капличку пам'ятник, на розп'яття Христове, виконане в бронзі, на високо художню мозаїку, зроблену нашими талановитими скульпторами, художниками, архітекторами, майстрами та народніми умільцями. Для здійснення Літургії прибуло багато священнослужителів різних конфесій. Відправу почали шановні золочівські Отці. Спокійно, поважно, один за одним, то з УПЦ, то з УГКЦ, то з Римо-Католицької Церкви, почергово, вели відправу біля каплички. Не було різниці, хто з якої конфесії. Ішла відправа вшанування пам'яті поляглих героїв за свою волю, за волю України. Молитвою до Бога звернулись всі присутні, благаючи щастя, долі кожній сім'ї і матері-Вітчизні.

Дзвінки вишліфовані голоси духовних семінаристів м. Золочева не залишили байдужими до цієї події, мабуть, жодного присутнього, хто прибув сюди. Лунав багатолюдний хор людей різних поглядів і вірувань. Лунали церковні хори і це підтвердило слова, що в районі народ дружній, єдиний, немає ніяких сварок, ні чвар коли йдеться про долю вірних синів і дочок України, коли йдеться про долю своєї держави.

Поважні отці посвятили капличку і поблагословили всіх людей на добро і щастя.

Після відправи до мікрофону підходили видатні люди, представники Районної та Обласної влади, висловлюючи свої міркування, свої побажання і щирі подяки всім тим, хто працював над спорудженням цієї каплички, чи був причетний до її будівництва.

Директор Львівської картинної галереї П. Борис Григорович Возницький, головний організатор реставрації Золочівського старовинного замку та каплички-пам'ятника, розповів присутнім про важливість збереження пам'яток історії та культури. Він висловив щиру подяку архітекторові П. Василю Каміншику; сім'ї п. Євгена Безніска, його синові; п. Яремі, його дружині, Теодозії Бриж, руками яких художньо оформлена ця капличка. Свою щиру подяку п. Б. Возниць-

кий адресував усім науковим працівникам Львівської картинної галереї та всім громадянам, які взяли участь у будівництві пам'ятки історії і культури.

З великою повагою до незламних борців за свободу України, до всіх присутніх та будівників архітектурного витвору зі словами подяки і шани виступили начальник Обласного управління культури п. Зиновій Мазурик, голова Золочівської районної ради народніх депутатів п. Богдан Павлович Рудник, поет п. Роман Лубківський, організатор будівництва, науковий працівник Львівської картинної галереї пані Мирослава Бабінська, представник Обласної Ради народніх депутатів п. Іван Гель, представник з Бельгії п. Микола Когут, командир в/ч 3007 п. Олександр Козакевич, голова Львівського «Меморіялу» п. Євген Гринів, голова осередку Золочівського «Меморіялу», п-ні Олена Задорожна, голова Львівського відділення Спілки письменників України п. Ілля Різник.

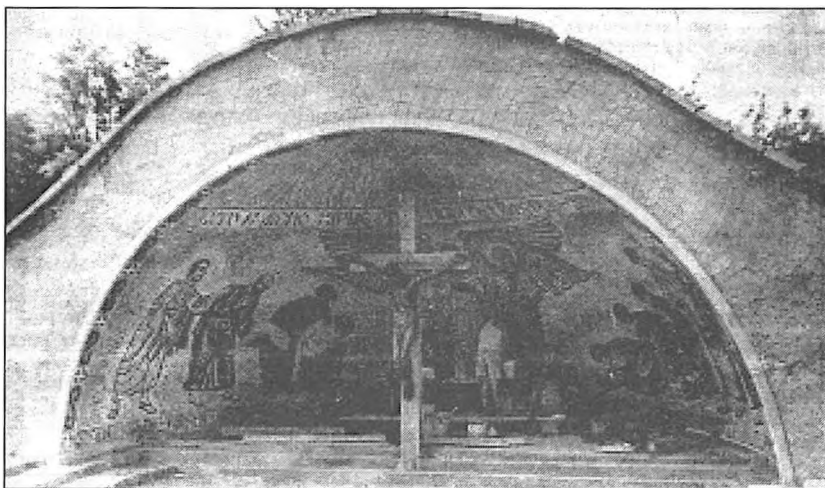
Заключним акордом урочистого церемоніялу були пісні у виконанні церковних хорів «Коли ми вмирали нам дзвони не грали», «Чуєш, брате мій» та «Боже великий, єдиний, нам Україну храни». Співали всі присутні. Співали дерева. Мовчали хіба що камінні вали.

І не знати, чи чули полегли ці теплі і щирі слова, що тут пролунали під мурами колишньої фортеці (Золочівського замку), однак чули живі, що *Свобода* легко не дається. Це був урок застереження сущим і майбутнім. Це був урок науки, яка вчить добра, любови, шани і єднання.

Після закінчення офіційної частини люди ще довго не розходилися. Підходили до каплички, запалювали свічки, клякали на коліна, молились Богу за полеглих своїх земляків і за нашу майбутню долю.

Голова Золочівської районної ради народніх депутатів п. Богдан Рудник підійшов до кожного з Отців Духовних і висловив щире подяку за їхню працю і прекрасно zorganizовану Літургію.

Цього дня люди з цікавістю оглянули замок та виставку мистецьких робіт.

Каплиця-пам'ятник замордованим в Золочівському замку

*Соборна св. Літургія
Фрагмент із посвячення
Каплиці-пам'ятника*

*При мікрофоні Борис Возницький,
директор Львівської картинної
галерії*

Маріян ГУПАЛОВСЬКИЙ

ЗГАДАЙТЕ НАС...

*Присвячую світлій пам'яті моїх вуйків Петра,
Дмитра і Василя Словіцьких, замордованих
у Золочівському замку*

Ноги скатовані, руки скалічені,
Що ж робити мені?
Дні життя мого давно вже полічені –
Смерть або муки в тюрмі.

Там, де на нарах чорно смердючих
Молодість в смутку лежить,
Там, де в устах вогнем жаром горючим
Горе незмірне бринить.

Здатись, скоритись – ні, цьому не бути,
Дарма знущається кат.
Сліз, благання Тобі не почути.
Я і в неволі солдат.

Зброю нову я візьму в свої руки,
Штик заміню на графіт.
Пісні не страшні, тюремні муки –
Пісня полине у світ
Полум'ям помсти, диханням свободи,
Кров'ю незлічених ран.

Пісня до волі покличе народи –
Згине зловісний тиран.
І на Вкраїні згадає знову
Нас, безневинно пролиту кров,
Рідную школу, рідную мову,
Дзвін стоголосий наших Церков.

Мирослава БАБІНСЬКА

Золівський замок – палац, фортеця, тюрма, музей. Нині він як символ незламності народу, свідок історії, пам'ятник героям трьох століть.

Скромна капличка під охороною сивих мурів – свідчення пам'яті й шани нових поколінь.

Прийди в цю незабутню тишу, щоб замислитися над сутністю людського життя. Перед лицем розіп'ятого Христа схили свою голову і зрони скупі слова молитви за ратника, прошитого стрілою і простого городянина, поцятого кривим ятаганом, за січового стрільця з кулею в серці і закатованого енкаведистами гімназиста чи ремісника, за вояка УПА і всіх, чий дух незримо присутній під склепінням тієї каплиці.

І тоді почувеш, зрозумієш, запам'ятаєш: тут була Голгофа, на якій розп'яли Христа. ■

ЩЕ ПРО ПРЕЗЕНТАЦІЮ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПАРЛЯМЕНТСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ

Презентація журналу «Визвольний Шлях» в Національній парламентській бібліотеці України під кінець квітня 1996 року відбулася майже п'ять місяців тому, однак під натиском надходячих для журналу важливих, а подекуди ще й часово окреслених матеріалів, ми ще не зробили всього того, що приобіцяли нашим співробітникам і читачам, коли перший раз писали про презентацію в червневому числі «В.Ш.».

Виконуючи це, ми передаємо сьогодні репортажне відзначення презентації п. Василя Заєця, надруковане в газеті «Культура і Життя» 1 травня 1996 року, декілька фотознімок М. Койфмана, а відтак і коротку історію тієї бібліотеки.

Редакція «В.Ш.»

ПРАЦІ СТЕПАНА БАНДЕРИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПАРЛЯМЕНТСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ

Пригадую, як на початку сімдесятих, працюючи в бібліотеці імені КПСС, я звернувся до однієї з працівниць:

– Хотів би познайомитися з роботами ідеологів українського націоналізму. Міг би я замовити відповідну літературу?

Не без подиву жінка запитала:

– Ви науковець? У вас є відповідний дозвіл? Ні? Тоді про що мова?

І хто б тоді міг повірити, що не мине й двох десятиліть, як все навколо зміниться.

І ось директор Національної парламентської бібліотеки України Анатолій Корнієнко вітає як дорогих гостей тих, кого колись офіційно іменували «люtimi ворогами українського народу». Представники української діаспори широко вітали колектив книгозбірні з її 130-літнім ювілеєм. Від Української Інформаційної Служби вручили дорогоцінний дарунок – книги Української видавничої спілки та річні комплекти журналу «Визвольний Шлях».

Промовисті вже самі назви книжок: двотомник «Нація на світанку» Р. Володимира, «Боротьба за українську державу під советською владою» В. Плюща, «Армія нескорених» С. Любомирського, збірник документів «Московські вбивці Бандери перед судом»... Гортаючи сторінки «Визвольного Шляху», нерідко натрапляєш на праці Степана Бандери, його однодумців, соратників. На їх читання сьогодні вже не треба спеціального дозволу...

Виступаючи на презентації з нагоди урочистої передачі книг та журналу Національній парламентській бібліотеці України, голова Української Інформаційної Служби в Лондоні Микола Матвійвський нагадав, що випускаючи у січні 1948 року перше число журналу «Визвольний Шлях», редколегія свою

головну мету вбачала у висвітленні питань національно-визвольної боротьби українського та інших народів, поневолених московським імперіялізмом. Ставши 1954 року органом революційної ОУН, «Визвольний Шлях» продовжив діяльність, що її в тридцятих роках вів журнал «Розбудова Нації», а в сорокових – «Ідея і Чин». В ідейно-політичній площині журнал провадив лінію полковника Євгена Коновальця, Степана Бандери, Ярослава Стецька, Романа Шухевича. Йдучи шляхом безкомпромісного державництва у виборі напрямків, методів та засобів, що мали довести український народ до здобуття державної незалежності, журнал всебічно підтримував головні постулати Українського Державного Правління, Української Головної Визвольної Ради, Української Повстанської Армії та Антибольшевицького Блоку Народів. З позицій християнського ідеалістичного світогляду журнал розвінчував засади марксистсько-ленінського «наукового» матеріалізму та похідної від цього концепції організації суспільного життя народів в СРСР на базі жорстокого імперського централізму, що зводило людей до ролі гвинтиків у системі так званої диктатури пролетаріату.

Кожен номер журналу ставав плодом нелегкої праці невеликої групи журналістів-професіоналів та численних авторів-дописувачів. Про їх подвижництво розповіли в бібліотеці відповідальний редактор «Визвольного Шляху» Ілля Дмитрів та голова Конгресу Українських Націоналістів Слава Стецько.

Голова Української всесвітньої координаційної ради, голова Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном Іван Драч і доктор філологічних наук, лавреат Державної премії України імені Тараса Шевченка Федір Погребенник згадали часи, коли в Україну приходило всього чотири примірники «Визвольного Шляху» – для потреб партійної верхівки та органів державної безпеки. І все-таки слово правди, долаючи всі перешкоди, доходило до людей, які його прагнули.

На дорозі до істини довічними смолоскипами сяють символи двох поколінь героїв – постаті Олени Теліги і Василя Стуса. Їх твори в майстерному виконанні народної артистки Галини Яблонської прозвучали зворушливо і заклично.

З глибин трагічних десятиліть принесла пересторогу «Баляда про ворогів» Олександра Олеся (грала й співала солістка філярмонії Галина Менкуш).

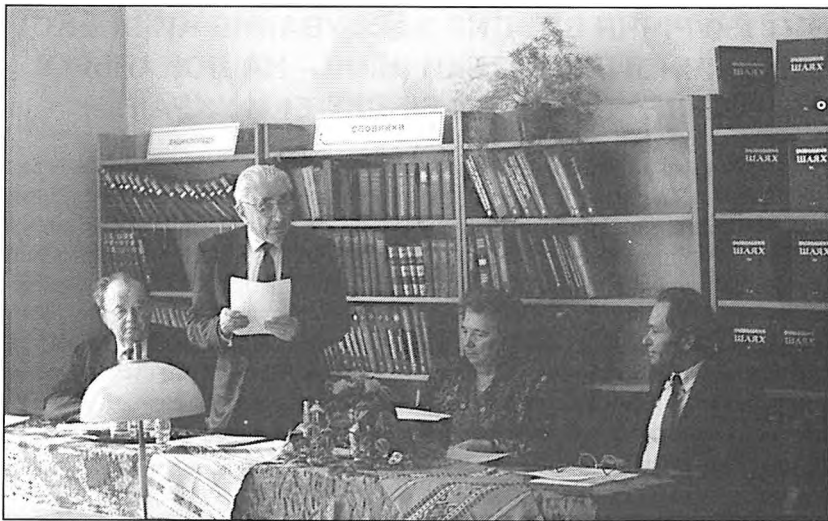
Свідченням того, що душа сучасної України не глуха до пересторог, став виступ поетеси Наталки Поклад, у зболених творах якої – і радість від того, що повалили тюрму, і острах перед новими «загровами», і гіркий докір «патріотам», для яких модним стало «жаліти народ», «трудячи» лише легені...

Визвольний шлях України ще не скоро закінчиться.

Василь Заєць

Виступ п. Миколи Матвійвського, голови Дирекції Української Інформаційної Служби. Біля нього сидять: Микола Кузів, директор Філії УІС в Києві, і гість-учасник імпрези Іван Драч, голова Української всесвітньої координаційної ради

При слові Ілля Дмитрів, відповідальний редактор журналу, по його лівій стороні п-ні мгр Слава Стецько, голова Проводів ОУН і Конгресу, і п. Анатолій Корнієнко, директор Національної парламентської бібліотеки України, а по правій – д-р Федір Погребенник, лауреат Державної Премії України ім. Тараса Шевченка і співробітник журналу.

На фотознімці п. Андрій Куцан, провідний член української громади в Німеччині, проф. д-р Григорій Васькович, мгр Омелян Коваль і проф. д-р Омелян Кушпета з Голляндії – довголітні члени Редакційної Колегії «Визвольного Шляху»

ДО 130-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ ЗАСНУВАННЯ КИЇВСЬКОЇ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ (НИНІ – НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРЛЯМЕНТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ)

Якщо простежити неупередженим поглядом історичний шлях якоїсь авторитетної громадської інституції, то впадає в око те, що він часто-густо подібний до людського: трапляються на ньому життєвості світлі й похмурі, події радісні й сумні. В цьому відношенні особливо характерною є історія Національної парламентської бібліотеки України – однієї з найстаріших і найбільших книгозбірень держави, всеукраїнської скарбниці людської мудрости, втіленої у друкованому слові. Мало які з великих бібліотек світу зазнавали таких пертурбацій, докорінних поворотів у своїй роботі, викликаних кількома змінами суспільних формацій, ідеологій, урядової політики в царині культури, як головна бібліотека України. Її 130-річна діяльність насичена багатьма подіями, що стали помітними віхами в історії розвитку національної культури.

Київ як колыска древньої й неповторної слов'янської цивілізації здавна славився своїми книгозбірнями. Досить згадати першу в Київській Русі бібліотеку Софійського собору, що налічувала близько 950 фоліантів, засновану в 1037 р. Ярославом Мудрим, середньовічне монастирське книгосховище Києво-Печерської лаври, створену в XVII ст. велику книгозбірню Києво-Могилянської колегії (згодом академії). Але внаслідок монголо-татарської навали, набігів кочівників, воєнних дій, спустошливих пожеж ці та інші бібліотеки були практично зни-

шені. Незважаючи на те, що в середині XIX ст. Київ за кількістю населення поступався лише п'яти-шести містам Російської імперії, він не мав жодної загальнодоступної бібліотеки.

Перші спроби створити таку бібліотеку було здійснено у 1830 роках, але вони закінчилися невдачею через те, що ні царському уряду, ні місцевим чиновникам так і не вдалося, попри чотирирічні намагання, підшукати кошти й приміщення для її облаштування. Лише у першій половині 1860 років царизм, заляканий великим польським повстанням, що мало національно-визвольний характер, та невпинним зростанням українського культурного й громадського руху, визнав за необхідне посилити свій культурницький вплив у Правобережній Україні шляхом тотальної русифікації всіх сторін суспільного життя. З цією метою почалася кампанія по заснуванню російськомовних шкіл, публічних бібліотек у губернських містах (Києві, Житомирі та Кам'янці-Подільському), фонди яких наказувалося комплектувати виключно виданнями російською мовою, періодикою шовіністичного спрямування.

Урочисте відкриття Київської російської публічної бібліотеки (саме таку назву мала перша загальнодоступна книгозбірня міста), що розпочалося молебнем у Софійському соборі в присутності губернатора, попечителя учбового округу, предводителя дворянства та інших можновладців, відбулося 3 березня 1866 р. Наступного дня бібліотека уперше відчинила свої двері для читачів. Кошти на її облаштування були частково виділені урядом, а решта зібрана завдяки добродійництву заможних жителів міста – відомих підприємців-цукрозаводчиків – графа О. Бобринського, І. Бродського, купців Ф. Ліббе, С. Літова, М. Горовіца, поміщика-українофіла Г. Галагана, колишнього київського цивільного губернатора І. Фундукля та ін. Основою фонду стали приватна книгозбірня В. Барщевського та пожертви киян. На момент відкриття бібліотеки фонд був дуже скромним – лише 319 книг у 667 томах та 43 комплекти періодичних видань.

Користуватися бібліотекою за цілком доступну навіть для незаможних верств населення плати могли всі бажаючі. Досить швидко бібліотека стала популярною серед освічених киян. Її охоче відвідували дрібні урядовці, студенти, військові, міщани, гімназисти, вчителі, творча інтелігенція. У відповідності з настановами царського уряду на всебічну русифікацію України фонд комплектувався лише російсько-мовними виданнями «благонамереного толка»; перевага віддавалася «академічній» (науковій, релігійній тощо) літературі.

Перші 25 років діяльності бібліотеки – це час повсякденного виживання, пошуків виходу з фінансової скрути. Владні структури, за невеликим винятком, мало піклувалися книгозбіркою. Коштів, що їх одержувала «публічна» з різних джерел, ледь-ледь вистачало на оплату приміщення, опалення, освітлення, послуг палітурника, платню бібліотекареві та його помічникові та на поточне комплектування новими виданнями у мінімальному обсязі. У пошуках більш дешевого приміщення, щоб якось звести кінці з кінцями, книгозбірня за цей час кілька разів вимушено змінювала своє місце знаходження, тулячись то на задвірках, то ледь не на горищах приватних домоволодінь.

Ситуація дещо змінилася на краще після того, як у 1891 р. бібліотека перейшла у підпорядкування міської Думи і стала називатися Київською міською публічною бібліотекою. У будинку Думи (знаходився у центрі сучасного майдану Незалежності) для неї виділили приміщення, яке було не дуже зручним для читачів і фонду – тісна читачька заля була розрахованою лише на 60 місць), напівтемна і вогка; по сусідству з бібліотекою знаходилася велика біржа київських візників. Щоправда, дещо поліпшилося фінансування книгозбірні, що дозволило довести обсяг її фондів у 1901 р. до 30,214 томів; майже третину становили пожертви жителів міста. З року в рік невпинно збільшувалась і кількість читачів (наприклад, у 1900 р. – 25,568 чол., у 1904 р. – 39,773 чол.).

З кожним роком все очевиднішою ставала необхідність будівництва для головної бібліотеки міста окремого спеціального приміщення. Зважаючи на настійливі вимоги громадськості, ігнорувати це питання Дума вже не могла, і 1909 було прийнято рішення про будівництво суто бібліотечної споруди (до речі, першої в Києві). Коштів на цю справу, як завжди, у бюджеті міста не було. Вихід знайшли у розповсюдженні серед киян 4.5-процентної облігаційної позики на загальну суму 150,000 карбованців. Загальний проект і схему внутрішнього планування споруди розробив міський архітект О. Кривошеєв, а на кращий проект головного і бічного фасадів бібліотеки було оголошено всеросійський конкурс. З 37 поданих на конкурс матеріалів журі у кінцевому підсумку придбало для будівництва проект водчого З. Кляве.

Будинок було споруджено, незважаючи на несприятливі умови, за один рік. Урочисте відкриття бібліотеки у новому приміщенні відбулося 19 листопада 1911 р. (у цьому будинку, по вул. М. Грушевського 1, бібліотека працює й досі). Її велика читачька заля справедливо вважається найкращою у місті. Популярність книгозбірні зростала з року в рік. Зокрема, у 1912 р. в ній зафіксовано 75,114 читачів (втричі більше, ніж на початку століття), 90,775 відвідувань і 256,333 вимоги на книги. В 1916 р. книжковий фонд становив близько 80,000 примірників, серед яких з'явилися, нарешті, і видання українською мовою.

Протягом 1917-1920 рр. бібліотека переживала дуже нелегкі часи. В Києві в цей період понад 10 разів змінювалася влада; книгозбірня не раз опинялася в епіцентрі бойових дій. Але попри лихоліття, відсутності опалення, світла, самовідданими зусиллями невеликого колективу працівників бібліотеку вдалося не лише зберегти від розграбування й знищення її фондів, а й продовжувати обслуговувати читачів у короткі періоди мирного життя. У 1917-1918 рр. провідні діячі Центральної Ради прийняли ряд рішень щодо заснування на базі Київської міської публічної бібліотеки Української національної бібліотеки. Були зроблені перші кроки по формуванню національної бібліотеки, навіть почалося активне комплектування «публічки» україномовними виданнями, але внаслідок гетьманського перевороту П. Скоропадського наміри не вдалося довести до кінця.

З утвердженням советської влади розпочався новий етап у діяльності бібліотеки. Її фонди істотно збільшувалися, зокрема за рахунок марксистської літератури, що активно видавалася в ті роки. Щодалі збільшувалися переходи на ідеологічне забезпечення політики Комуністичної партії. З цією ж метою 12 березня 1923 р.

книгозбірню, за пропозицією голови Київської міської ради Я. Гамарника, було перетворено в Центральну робітничу бібліотеку ім. РКП(б). Серед читачів з'явилися нові категорії – робітники, ремісники, учні фабрично-заводських училищ, нова інтелігенція, яка вийшла з трудових мас.

Бібліотека брала активну участь в численних масових кампаніях партії, різноманітних заходах, у залученні трудящих до знань, підвищенні їх кваліфікації. Завдяки своїм багатющим фондам й ентузіазмові бібліотекарів вона стала справжнім центром культурного життя не лише Києва, а й Київської області. В другій половині 20 і в 30 роки, коли спостерігався величезний потяг населення до книги й знань, наплив читачів до книгозбірні був настільки великим, що столи для них доводилося ставити навіть у коридорах і вестибюлі. Свідченням зростаючого авторитету книгозбірні стала її реорганізація у 1934 р. в Державну обласну бібліотеку ім. ВКП(б).

У 1941 р. навіть коли бої йшли вже на ближніх підступах до Києва, бібліотека продовжувала обслуговувати читачів. Незважаючи на вжиті заходи, фонди евакуувати в глибокий тил не вдалося. Фашисти вивезли до Німеччини понад 61 тисячу томів найбільш цінних наукових видань і навіть меблі, а за лічені дні до визволення від них Києва восени 1943 р., бібліотеку було повністю спалено. У вогні протягом однієї ночі загинули сотні тисяч книг, серед яких були унікальні колекції, близько семи тисяч стародруків, архіви, чудово скомплектований фонд дореволюційної періодики, що брав свій відділ ще з 1860 років.

Відновлення бібліотеки розпочалося восени 1944 р. практично з нуля. Протягом кількох років тривали відбудова приміщення, укомплектування штату, фондів, створення нового довідково-бібліографічного апарату. Велику допомогу у відновленні книгозбірні надавали сотні бібліотек, установ, організацій з різних куточків СРСР. У неймовірно тяжких умовах бібліотека поступово поверталася до повнокровного життя. З 1954 р. вона знову відчинила двері для десятків тисяч читачів у прекрасно відбудованому й умебльованому приміщенні.

У січні 1957 р. на базі Київської обласної бібліотеки ім. КПСС і Науково-методичного кабінету бібліотекознавства, що діяв при Міністерстві культури УРСР, була створена Державна республіканська бібліотека УРСР ім. КПСС. Почався новий етап її діяльності як головної (фактично – національної) бібліотеки в Україні, центру науково-методичної та бібліографічної роботи. Завдяки тому, що бібліотека, єдина в Україні, з 1952 р. почала одержувати всесоюзний обов'язковий повний примірник друкованих творів (близько 150 тис. назв щороку), її фонди найбільш повно репрезентували тогочасну літературу.

В березні 1968 р. за заслуги у розвитку бібліотечної справи та у зв'язку з 100-річчям з дня заснування бібліотека одержала високу урядову нагороду – орден Трудового Червоного Прапора.

З проголошенням Деклярації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. книгозбірня стала називатися Державною бібліотекою України, а з травня 1993 р., за постановою Верховної Ради України, вона одержала статус Національної парламентської бібліотеки України. Цей статус був підтверджений Указом Президента України «Про національні заклади культури», підписаним у жовтні 1994 р.

Нині бібліотека є державним книгосховищем повного репертуару національного друку. Вона здійснює вичерпне комплектування літературою, виданою в Україні та про неї, формує фонд україніки. Багатогалузовий, універсальний за змістом фонд налічує близько 4 млн. примірників книг, журналів, нот, мап, комплектів газет та інших документів більш як 60 мовами. Гордість бібліотеки – фонд стародруків, рідкісних та унікальних видань XVI–XX ст., що нараховує понад 20 тис. примірників і активно поповнюється. Бібліотека здійснює міжнародний обмін виданнями; серед її партнерів – більш ніж 200 установ 50 країн світу. В бібліотеці щорічно обслуговується близько 100 тис. читачів та абонентів МБА – науковців, спеціалістів народного господарства, педагогів, фахівців культури і мистецтва, студентів, підприємців, представників невинно зростаючого дипломатичного корпусу тощо, яким щороку видається понад 3 млн. примірників видань і понад 20 тис. бібліографічних довідок і консультацій. За цими показниками НПБ України входить до числа провідних бібліотек світу. Новий пріоритетний напрям її діяльності – бібліотечно-інформаційне обслуговування депутатів Верховної Ради України та Рад нижчого рівня. Після здачі в експлуатацію в 1980 р. центрального книгосховища, розрахованого на 4,5 млн. томів, та трьох нових читальних залів істотно поліпшилися умови праці читачів, зросла оперативність їх обслуговування.

Функції бібліотеки як національної є багатогранними і різноплановими. Однією з провідних є науково-дослідна діяльність. Вже понад 25 років проводяться дослідження в галузі бібліотекознавства і бібліографознавства, соціологічні опитування читачів. З метою вдосконалення діяльності з близько 30 тис. бібліотек України різного відомчого підпорядкування, бібліотека веде активну науково-методичну та координаційну роботу. Щороку вона видає близько 200 назв практичних посібників, рекомендацій, порад, бібліографічних покажчиків.

Зараз бібліотека стоїть на порозі великих структурних перетворень. Новий статус зобов'язує більш як півтисячний колектив виконати значний обсяг робіт по вдосконаленню її діяльності як головної всеукраїнської бібліотечної установи, культурного, документально-комунікативного та науково-дослідного центру, зокрема з питань автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів, входження до світового інформаційного простору. Книгозбірня приділяє велику увагу цілеспрямованій роботі по відродженню національної культури, пропаганді кращих надбань вітчизняної і світової культури, духових скарбів людства. Поступово зміцнюється її матеріально-технічна база, розширюються і поглиблюються міжнародні зв'язки.

Демократизм, загальнодоступність були й залишаються визначальними принципами книгозбірні протягом всієї 130-річної історії її існування. Двері Національної парламентської бібліотеки України завжди гостинно відчинені для читачів. Храм знань у центрі столиці України щедро ділиться з ними своїми духовними скарбами.

Література

з історії Національної Парламентської Бібліотеки України

Про бібліотеки і бібліотечну справу: «Закон України», 27 січня 1995 р. // «Бібл. вісн.» – 1995, № 2, ст. 1–5.

Про надання статусу Національної парламентської бібліотеки України Державній бібліотеці Міністерства культури України: «Постанова Верхов. Ради України», 3 травня 1993 р. // «Голос України», 1993, 21 травня, ст. 11.

Про національні заклади культури: «Указ Президента України», 11 жовтня 1994 р. // «Культура і життя», 1994, 22 жовтня.

Про Положення про національний заклад (установу) України: «Указ Президента України», 16 червня 1995 р. // Культура і життя, 1995, 5 липня.

Положення про національний заклад (установу) України // «Культура і життя», 1995, 5 липня.

* * *

«Скарбниця людського розуму» // Авт. колектив: К. М. Грибовська, Є. С. Дерман, Г. В. Каган та ін.; Редкол.: Л. І. Вовченко та ін. Ред.-вид. відділ Кн. палати УССР, 1966. 184 ст.

«Історія Національної парламентської бібліотеки України»: Моногр. ч. 1: 1866-1917 рр. // Авт. колектив: П. В. Гапченко, С. Л. Зворський, О. О. Мاستипан та ін. (вийде з друку в 1 кв. 1996 р.). ■

Фото В. Палюка

Огляди, рецензії

Ганна РЕКІТА-ПАЗУХАНИЧ,
вчителька Тячівської ЗОШ № 1

СЛАВНА ДОЧКА ВЕЛИКОГО СПІВЦЯ КАРПАТСЬКИХ ПОЛОНИН

(До 75-річчя від дня народження Зірки Гренджі-Донської)

*Я вірю, свято вірю,
що Зірка зіркою остане,
була б ганьба, великий сором,
коли б упала метеором.
Я прутик буда посадив,
і він – я вірю – не зів'яне,
а широко він розростеться,
вітрам і бурям протистане.*

Ці рядки, із відомого вірша-посвяти Василя Гренджі-Донського своїй улюбленій донечці Зірці, написані у Тячівській тюрмі в 1939 році, коли смерть щомиті сновигала над його життям. Воістину пророчими стали ці слова славного сина Карпатської України. Справді-бо! Зірка зіркою залилась. Ясною, немеркнучою, яка однаково щедро світить усім, хто хоче пізнати красу і велич творчості її Батька. Життя Зірки Гренджі-Донської – це справжній подвиг, гідний подиву і наслідування. Так скаже сьогодні кожен, кому випало щастя спілкуватися з цією незвичайною жінкою чи бодай читати про те, що вдалося їй зробити для України і своїх земляків упродовж прожитих років.

Історія, безсумнівно, ще оцінить належним чином це подвижництво. А поки що помандруємо її життєвими і творчими шляхами.

Народилася Зірна Гренджа-Донська 7 січня 1921 року. Стала, як бачимо, різдвяним подарунком для своїх батьків. Дитинство її пройшло в Ужгороді. Тут закінчила початкову школу. В 1931 році поступила до Ужгородської реальної гімназії. Була активним членом закарпатського пласту, де й охрестили її на Зірку (це прибране ім'я і по сьогодні їй більше до вподоби, ніж первісне – Аліса), приймала участь у пластових таборуваннях, прогулянках, з'їздах; була солісткою школи українських танців, членом українського хору, керованого Платоніою Росіневич-Щуровською, займалася малюванням. Уже в пору своєї ранньої юності національні почуття помітно кристалізувались у її душі. Першорядну роль зіграв у цьому її Батько, який, як згадує Зірка, «своїм ентузіазмом, високими поривами і впертим завзяттям захоплював і тягнув за собою кожного».

1938-1939 роки – то незабутні, найщасливіші роки її життя. У цей час Зірка з батьками живе в Хусті, є свідком того, як народжувалася самостійна держава – Карпатська Україна. Згадує Зірка Гренджа-Донська: «Місяці від листопада 1938 року до березня 1939 року були наповнені незабутнім натхненням і ентузіазмом самостійного життя у своїй власній українській державі. І так, хоч на короткий час, мені судилося зазнати у дійсному житті те безмежно-солодке почуття гордості, яке приносить з собою знання, що людина є паном свого власного національного життя і що має за собою свою рідну, самостійну країну. Це почуття прекрасне, глибоко зворушуюче».

Як хотілося юній Зірці, щоб щастя Карпатської України було вічним! Та не судилося. Трагічні березневі події потопили в крові всі найкращі сподівання. На очах гинуть славні сини отчого краю. Заарештовують Батька. Тільки дивом зостався він живим. Еміграція – це єдине, що могло врятувати і її, Зірку, від арешту. А тому, склавши випускні іспити у вересні 1939 року в хустській гімназії, вже на той час мадярській, вона разом з мамою переїжджає до Будапешту.

Так почалася її майже одинадцятирічна тривожна мандрівка по чужих країнах – Угорщині, Австрії, Німеччині. Скільки ж то фізичних і духовних сил потрібно було мати в собі, щоб працювати 20-24 години щоденно та ще й знайти час на закінчення курсів у торговельній школі (Будапешт), курсів вивчення німецької та англійської мов (Будапешт, Мюнхен), на відвідування філософського університету УНРРА (Мюнхен) та на удосконалення стенографії та машинопису системою «дотику» чотирма мовами, які знала досконало: українською, англійською, німецькою і угорською.

З 1948 року Зірка Гренджа-Донська працює в європейському представництві Злученого Українсько-Американського Допомогового Комітету. Скільком людям прискорила вона виїзд завдяки своїм здібностям, старанню і великому бажанню робити тільки добро! А найбільшою втіхою були для неї – це вдячні слова людей, яким вона змогла допомогти. Врешті, в 1950 році й сама Зірка разом з мамою і чоловіком Михайлом Данилюком, із яким одружилася в 1949 році, виїжджає до Америки у штат Міннесота. Завдяки професорові О. Грановському вдалося досить швидко підняти помешкання в місті Міннеаполісі і влаштуватися на роботу (в канцелярії місцевої відомчої фірми Джeneral Мілс).

Таким чином, Міннеаполіс став її сталим домом, хоч і нерідним, де мешкає по сьогодні.

Попри свою основну роботу Зірка Гренджа-Донська поступово включається в широкую громадську діяльність. Була вона довгі роки членом Українського Золотого Хреста і його секретарем, вчителькою в Рідній Школі Церкви св. Михаїла, членом Ради директорів Інтернаціонального Інституту в Міннесоті, головою Сестринства при Церкві св. Михаїла, членом Українського Хору «Дніпро» і секретарем цього хору, членом Комітету святкування 200-ліття Америки, загальним координатором участі української громади у фестивалі Націй 1961, 1973, 1976 років... А участь у численних виставках народного мистецтва, щорічних показах писання писанок, виступах в українській та американській громадах! Усього не перелічити. Доводиться тільки дивуватися, як то звичайна жінка може стільки зробити. Так, мабуть-таки, вона незвичайна...

В 1974 році раптово помирає Батько Зірки. Це була тяжка і непоправна втрата найдорожчої для неї людини, для якої відтепер присвятила вона все своє подальше життя.

У тестаменті Поет назначив Зірку доглядачем своєї літературної спадщини, і це було тим «чарівним напоєм», що влило в неї нове життя.

«Батько своєю смертю дав мені нове життя, – згадує Зірка. – Я усвідомила собі свій новий обов'язок – зберегти літературну творчість батька для української літератури та свого народу».

Одразу ж взялася до впорядкування та каталогування творів Батька. Це була тяжка і довготривала праця, яка вимагала великого напруження сил фізичних і духових, але виконувала її Зірка з великою насолодою, адже то була відтепер головна мета в її житті.

«Мене робота захоплювала, тягнула до себе магнетом, – пише Зірка. – Здавалось, Дух Батька стояв наді мною, він додавав мені сили, додавав енергії і витривалості. Він говорив до мене такими рядками, над якими працювала, я його з любов'ю слухала». Дні і ночі проводила вона за друкарською машинкою, переписуючи і впорядковуючи архівні матеріали. І то не тиждень, не місяць, а цілих п'ять років! Хіба не було це подвижництвом?! Воїстину так! Визначний наш поет Зореслав згадує:

– Пам'ятаю Зірку маленькою дівчинкою, яка шойно почала ходити до школи. Я їй казав тепер: «Ви є виїмкова жінка на світі. Я не бачив, не чув, щоб дочка так сильно старалася пам'яттю про свого батька». Вона цілі дні і ночі сидить над машинкою (ж-л «Дукля», № 1, 1992, с.128).

І так за 5 років надлюдськими зусиллями Зірка, яку зігрівала невидима сила любові до свого Батька, грандіозний архів впорядкувала, навіть більше, зробила з нього кілька фотокопій і розіслала на зберігання до п'ятих університетів Америки, Канади й Австралії, які люб'язно згодилися його прийняти.

Та все ж головне було попереду. Думка про видання творів Батька не покидала Зірку ні на мить. Хоч це було практично неможливим. Ні одне видавництво, ні одна організація, ніхто з редакторів не дав їй заохочуючої відповіді. А деякі навіть рішуче застерігали: «Пані, навіть не пробуйте. Тої роботи Ви самі ніколи не виконаєте... Це ж робота для організацій і комітетів».

І Зірка таки виконала її сама! Мабуть, то велика Господня сила, яка вберегла її живого під час бомбардувань, яка вела її неушкодженою протягом довгих одинадцяти років по невідомих світах, допомагала їй і зараз. Це тому не втратила вона духу, а зуміла перебороти всі перешкоди і в 1981 році на подив усім видала машинописом перший том творів свого незабутнього Батька...

Згадує Зірка: «Не можу Вам описати того піднесення, тої радості, того зворушення, що опанували мною після появи книжки. Я стояла перед образом Батька і зі сльозами в очах притискала ніжно книжку до грудей і повторяла півголом: «Татку, вони вже не пропадуть»...

Видано Зіркою 12 томів творів нашого великого Василя Гренджі-Донського. То результат ще 12 років напруженої, терпеливої, сконцентрованої і точної праці його дочки-сподвижниці, яка продовжувала в собі життя свого Батька. Продовжувала не рік чи десятки років. Подарувала йому Безсмертя. До слова, додамо, що із листів Зірки Гренджі-Донської нам стало відомо, що зараз працює над укладанням 13 і 14 томів. Тож чи властиво буде комусь із нас забути те, яку подвижницьку працю здійснено славною Дочкою Співця Карпатських полонин?!

Хоч, власне, велич постаті зірки Гренджі-Донської ще і в іншому. Вона й сама – прекрасний літературний талант. Свідчення цьому – її чудові статті, нариси, публіцистичні матеріали, які з початку 70-х років з'являються у різних виданнях. Біда лише, що далеко не всі вони доступні читачам в Україні.

А тому справжнім дарунком долі маємо вважати видану у 1993 році в м. Ужгороді п'ятитисячним тиражем книжку Зірки Гренджі-Донської «Ми є лишень короткі епізоди» (головний і відповідальний редактор І. Ребрик). Це на сьогодні чи не найкраще, найгрунтовніше дослідження життя і творчості Василя Гренджі-Донського, яке уводить читача в багатогранний світ несподіваної творчої вдачі письменника-новатора, письменника-будителя, письменника-борця, невтомного національно-культурного подвижника, ім'я якого так само нерозривно пов'язане з відродженням новітньої української літератури на Закарпатті, як ім'я І. Котляревського з початками новітньої української літератури на центральних та східних областях України, Маркіяна Шашкевича – в Галичині та Ю. Федьковича – на Буковині.

Неповторність цієї книжки полягає головним чином у тому, що Зірка Гренджа-Донська зуміла створити такий життєпис Батька, який ще ніхто з дослідників не подав та й подати не зміг би ніколи. І не так через відсутність обширу тих відомостей, якими володіє тільки вона, дочка Поета, як через те, що писалось це дослідження не просто пером талановитого літературознавця, а тою незвичайною Любов'ю Серця, властивою тільки їй, Зірці, яка «найбільше вдячна Всевишньому за те, що Своєю ласкою уділив їй честь бути його (співця Срібної Землі) дочкою». Додамо лишень: славною і гідною дочкою. Тож зупинимося на цьому виданні детальніше. Названо книжку словами із вірша Гренджі-Донського

«Мойй донечці». Звідси ж узято і епіграф – згусток політичних і філософських думок Поета про смисл людського буття:

*Ми знаємо, що люди ми є смертні,
і нам також колись прийдуть на зміну,
ми є лишень короткі епізоди
всєї вічності, а вічність та –
це наш народ і наша Україна,
навіки – вічна і свята...*

Аналіза життя і літературної діяльності Співця Карпатських полонин подається в цілісній єдності з аналізом суспільно-політичного життя на Закарпатті, яке було добре відоме Зірці.

Подаючи біографічні відомості про письменника, Зірка Гренджа-Донська щедро впливає уривки із майстерно написаної Батьком автобіографії, котрою захоплювався Євген Маланюк, уважаючи її поемою і співставляв із біографіями Стефаника і Черемшини. І справді! Читаються ті уривки за одним подихом. Як нагхненна пісня.

А далі читач дає можливість мандрувати стежками В. Гренджі-Донського як поета, дізнається про те, як у 1923 р. побачила світ перша збірка поезій «Квіти з терням», по-знайомиться з передмовою до неї відомого поета-молодомузівія Василя Пачовського, який писав, що «...се ці „Квіти з терньом“ вирости з крові и з болю». До цієї збірки увійшов лише 31 вірш, і все ж вона стала небуденною в історії закарпатської літератури.

Як справедливо зауважує Зірка, «це була перша у краї поетична збірка світського автора, написана майже чистою українською літературною мовою з легким верховинським діалектом. Збірка уродження малого, бідного, але мальовничого клаптика української землі за Карпатами була свіжим подихом весни, оживляючим подувом вітру з могутніх високів карпатських полонин».

Уже з появою цієї збірки на молодого поета звернули увагу не лише закарпатська, а й галицька критика. Зокрема, галицький письменник О. Бабій зазначав, що «...в особі В. Гренджі-Донського український парнас вітає на своєму порозі дійсно талановитого співця...» А відомий український письменник А. Малишко після прочитання вірша «Русин» захоплено говорив: «Якби навіть автор нічого більше не написав, то він – поет!»

Невдовзі з'явилася друга збірка – «Золоті ключі», в якій автор з любов'ю і ніжністю оспівує Срібну землю, змальовує нужденну долю її народу. Аналіза збірки ілюструється такими поезіями: «Золоті ключі», «Вбитий герой», «Ой не раз», «Скільки».

Значну увагу в книжці «Ми є лишень короткі епізоди» приділено аналізу збірки «Шляхом терновим» (1924 р.), яка в історії закарпатської літератури має особливе значення. Як зауважує Зірка Гренджа-Донська, це була «перша книжка місцевого автора, написана сучасною українською літературною мовою і видана загальноукраїнським фонетичним правописом». Провідний мотив цієї збірки – соціальне становище закарпатців. Тут звучать уже віра в краще майбутнє та заклик до боротьби:

*Гей, гей, народе мій бездольний,
А доки спатимеш? Вставай!
Не бачиш, що прокляті душі
Занапастили рідний край!*

(«Не запродайте рідний край»)

Не дивно тому, чого чехи називали Гренджу-Донського «русинським Бунтарем». Правда поетова занадто колола їм очі. Його вірші забороняли читати. Так сталося і з віршем «Пророкові – Великому Кобзареві», а за поезію «Розділили Україну поміж ворогів», його засудили на три місяці тюрми. Зірка наводить текст твору повністю.

Прекрасним ліричним віночком Ґренджі-Донського є його наступна збірка «Китиця квіток», присвячена дітям. Як відзначає Зірка, поезії цієї збірки «приваблювали щирістю, безпосередністю, милозвучністю. Написані у народньопоісенних традиціях, багато віршів увійшло до шкільних читанок, стало піснями. У цих поезіях автор намагався прищепити дітям любов до свого народу і слова, до рідного краю і природи». Як зразок, цитуються вірші «Любим свій рідний край». «Руська мати народила» та подаються хвилюючі спогади Федора Іванчова про його перше знайомство з віршами В. Ґренджі-Донського.

У 19-26 р. виходить перше прозове видання письменника – збірка «Оповідання Карпатських полонин», яку через 2 роки було перевидано у Львові. Тематично оповідання адресувалися молоді й завдяки безпосередності, незвичайності та простоті художнього втілення користувалися великим успіхом.

Першою книжкою автора, виданою за межами Закарпаття, стала збірка поезій «Тернові квіти полонин» (1928 р. м. Харків). Зірка наводить уривок із статті Ганни Заєць «Співець Карпатських полонин»: «...На думку критики «Тернові квіти полонин» залишаються найкращою збіркою...» А вона й закріпила за поетом поетичне, так би мовити, звання – «співець полонин».

Як відомо, В. Ґренджа-Донський був редактором першого літературного та суспільно-політичного журналу на Закарпатті «Наша земля». Зірка Ґренджа-Донська цікаво й захоплено веде в своїй книжці мову про цей часопис та літературні твори, статті, нариси, які в цьому публікувалися.

Одним із найкращих творів Срібної Землі взагалі Зірка називає поему Ґренджі-Донського «Червона скала» (1930 р.). Це перший великий епос на Закарпатті, в якому поет висловлює свою безмежну любов до рідного краю, з глибокою ніжністю оспівує невмирущу красу його природи. З того, як подає аналізу цього твору Зірка, вчувається, що він є для неї одним із найулюбленіших Батьківських творів, який не перестає хвилювати її душу понині. Про всесторонність творчої натури Ґренджі-Донського свідчить його драматургічний доробок: п'єси «Сиротина», «На зеленій Гуцульщині», «Останній бій», Сотня Мочаренка», народна оперета «Як сади зацвітуть».

Серед прозових творів довоєнного періоду детально аналізує Зірка дві повісті Батька: «Ілько Липей – карпатський розбійник» (1937 р.) та «Петро Петрович», яка вийшла друком у Львові в 1936 р. Це були єдині твори більшого прозового жанру на Закарпатті у 20-30 роках.

Як зауважує Зірка, повість «Ілько Липей» «можна вважати першою спробою соціальної повісті в Закарпатській українській літературі, а повість «Петро Петрович», за задумом автора, мала служити піднесенню національної свідомості закарпатських українців, закликати їх до опору проти Мадярщини та її зазіхань. Це завдання твір у свій час виконав.

Із книжки Зірки Ґренджі-Донської допитливий читач має змогу дізнатися, як народилася чудова збірка казок під назвою «Підкарпатські казки». Із замилюванням розповідає дочка Поета про мандрівки по рідному краю, які Батько дуже полюблив і куди брав завжди і її, свою улюблену. Такі мандрівки тривали інколи цілі тижні. та зате встигали відвідати «свої улюблені половини», ночували то в шатрі, то в колибі, то в селян на оборозі, де в ароматі свіжоскошеного сіна так добре спати. Тут-то, під час таких мандрівок по селах Закарпаття, і відшукував Батько Зірки найстаріших людей, садовив їх коло себе та й просив: «Розкажіть, діду, казку...»

Окрім названого збірника казок, Ґренджа-Донський присвятив дітям ще й чимало віршованих казок: «Казка про Козу та Вовка», «Пригоди Зайчика», «Казка про Відьму-босорканю», а також п'єси: «Святий Николай», «Святий вечір», «Соняшники малого Тараса», «Дід Мороз» та ін.

У своєму дослідженні Зірка звертає увагу також і на те, що вже у 20-х роках Ґренджа-Донський став відомим як перекладач публіцистики. Його перу належать переклад

оповідання з угорської Мора Йокаї «Ксара», з німецької переклав оперету Й. Штравса «Пергач», оперу Целлера «Пташник з Тиролю», драму Гарцера «Морфій». Усі вони були поставлені театром ім. М. Скадовського в Ужгороді. Переклав також кілька віршів Шандора Петефі та поему «Апостол».

Як публіцист співпрацював протягом років із часописами та журналами – «Русин», «Неділя Русина», «Пчілка», «Свобода», «Українське слово», «Нова свобода» та, редагуючи «Нашу землю», опублікував величезну кількість статей на теми політичні, економічні, культурно-освітні, театральні, етнографічні, туристичні.

Подавши таку ґрунтову аналізу творчого доробку свого Батька в довоєнний період, Зірка Гренджа-Донська підсумовує: «Літературний доробок Гренджі-Донського вже при кінці 30-х років був невеликий. Його поезії належали до кращих надбань закарпатських письменників і ними він вписав своє ім'я в історію української літератури: Це був пік його поетичної творчості. Він видав біля 20 книжок. Пробирав свої сили у всіх жанрах: поезії, епосі, прозі, драматургії, публіцистиці, виступав і з літературно-критичними статтями, записував і видавав фолклорно-етнографічні матеріали. Був завжди там, куди кликало життя, де треба було стати на захист рідного слова, виступити в обороні покровджених. Головними мотивами творчості були: недоля українського селянства на Закарпатті, його злидні, знущання над ним минулих і сучасних володарів та глибоке прагнення до волі. Безмежна любов Гренджі-Донського до Закарпаття та безмірне захоплення красою природи Срібної Землі виявляються у кожному творі.

...Таким чином Гренджа-Донський своїми творами став добре відомим на всіх українських землях, дав досить повне уявлення про розвиток української літератури на Закарпатті в 20-30 роках».

До глибини душі і Поета, і його дочки торкнулася трагедія Карпатської України 1938-1939 років. Вона, власне, змінила цілковито послідовність їхнього життя, змусила обох покинути свій Рідний Край, який вони так широко любили.

Спочатку були тортюри, які здійснювали над Батьком угорські окупанти, запроторивши його у Тячівську тюрму, а потім – у концтабір у Криву, Варюлопош. Зірка подає у книжці уривки із «Спогадів» Батька, з гордістю зауважуючи, що: ні побої, ні злочинний терор, ні відчуття смерті – не змогли вбити в серці Поета духа волелюбства й любові до отчого краю. На клаптиках паперу видуманим шрифтом, що складався із назв чисел, писав він свій незабутній «Щоденник» і пристрасні, сповнені гніву, ненависти, та жадоби до волі вірші, які склали рукописну збірку «В тюрмі». Ось рядки з тієї збірки:

*Хай бачить окупант, хай бачить світ,
Що добровільно ми не піддаємося,
Ми не м'які «рутени», а граніт,
і гордо українцями зваємося!*

(«Ще б'ються хлопці»)

Із серпня 1939 року Поет на еміграції у Словаччині. Зірка пише: «Нелегко було йому прощатися із дорогою серцю Срібною Землею. З тяжким боєм та слізьми на очах покидав він окуповане мадярами Закарпаття:

*Ось і я покинув Рідний Край,
Недобиток великої руйни.
Прощай же, Срібна Земле, о, прощай,
Найкраща ти перлинка України.*

(«Прощай, Рідний Край»)

Воля посміхнулася врешті Поетові. То було не на Рідній землі. Тому повоєнні його вірші пройняті безмежною тугою за рідними закарпатськими горами та полонинами і сповнені, як і колись, незгасною любов'ю до Срібної Землі:

*І тут є гори – берез, ліс і бір,
крізь далеч і словацькі гори сині,
але нема на світі більше гір,
таких, як у Карпатській Україні!*

(«Ох, гори рідні, ох, люблю я вас»)

Як хотілося йому полинути в свій рідний край. Але ні. З сумом пише Зірка, що не міг Батько прибути навіть на похорон своєї старенької неньки, яка померла в 1942 році... І тільки після більше ніж тридцятилітнього перебування на чужині, ступив він на рідну землю. ...Не можна без хвилювання і сліз читати розповідь Зірки про відвідини Поетом Закарпаття, де доля судила йому побувати двічі: в 1970 і 1973 роках.

Читач також віднайде на сторінках книжки детальні відомості про те, яку плідну діяльність проводить Гренджа-Донський на ниві виховання української молоді в Словаччині (перекладає підручники з чеської та словацької мов для українських шкіл, стає ініціатором створення дитячого журналу «Дзвіночок» та «Піонерської газети» українською мовою).

І що найважливіше – творчого пера не випускав із рук ніколи. Про те, що написав Гренджа-Донський у повоєний період, які книжки видав, читач також дізнається у деталях із аналізованого дослідження. Зірка подає огляд повоєнної творчості Батька, згрупувавши її за такими розділами: поезія, проза, драматургія, твори для дітей, переклади, публіцистична творчість.

Завершується книжка глибинними висновками, з яких в уяві читача в усій своїй величї й неповторності постає славний Син Срібної Землі:

– Василь Гренджа-Донський став основоположником новітньої української літератури на Закарпатті;

– він написав першу збірку поезій сучасною українською мовою загальноукраїнським фонетичним правописом;

– він став основоположником авторського епосу на Закарпатті, написав перші соціальні та історичні повісті на Закарпатті;

– він був першим закарпатським поетом, у творчості якого виразно бриніло свідоме почуття національної приналежності до всього українського народу;

– він видавав перший український журнал на Закарпатті;

– він був першим закарпатським письменником, твори якого вийшли окремими виданнями поза межами Закарпаття;

– він був першим на Закарпатті, хто зобразив у своїй поезії постать Тараса Шевченка;

– він став одним з найбільших письменників Закарпаття XX століття.

Отже, як бачимо, книжка «Ми є лишень короткі епізоди...» – прекрасне літературне дослідження Зірки Гренджі-Донської, познайомившись із яким кожен зробить незаперечний висновок про те, яку талановиту дочку подарував своєму народові наш найкращий Поет.

Прихильна доля ошасливила мене і моїх вихованців можливістю безпосереднього спілкування із Пані Зіркою. Ось уже 4 роки до літературно-краєзнавчого музею Тячівської ЗОШ № 1 надходять разом з численними книжковими дарунками листи із далекого Міннеаполісу. Я назвала б їх скоріше цілющим бальзамом духовости. Скільки ж бо в них доброти, людяности, щирости! Яка безмірна сила любові до рідної землі, що з роками не всохла, не змаліла, а стала ще міцнішою в стократ! Ті листи – немов кришталіно-чистий гірський потічок, у якому всіма барвами веселки виграє рідне слово, не забуте там, на чужині, а бережно випещуване Зіркою й передане у спадок синові, який так чудово, мило розмовляє українською мовою. В цьому ми змогли пере-

конатися, коли в 1993 році під час своєї поїздки на Закарпаття Зірка Ґренджа-Донська разом із сином Марком побувала в нашій школі. То була незабутня зустріч, тепло якої зігріватиме нас довго-довго. А образ високошляхетної, надзвичайно людяної, простої, щирої, безпосередньої у спілкуванні Пані Зірки лишиться в уяві навечно. І ті сльози радості на очах, коли вона слухала виступи гуртківців, і ті слова безмежної вдячності за шанобливе ставлення до творів Батька та їх популяризацію серед земляків – хіба ж це можна забути?! Ми лишимося довічно вдячними Пані Зірці за подаровану музеєві літературу, серед якої – 12-томне видання творів Батька, велика кількість книжок з його бібліотеки, власні статті, нариси, з яких черпаємо для села все нові і нові відомості про великого Ґренджу-Донського і його прекрасну Дочку. Вслухаймося в один тільки уривок із її нарису «Вдома», написаного після відвідин Закарпаття:

«Дивилася я на всіх: всі вони – це моя кров, моя рідня. Я наповнилася тим прекрасним почуттям родинного зв'язку, почуттям близькості, нерозривності з ними. Хотілось всіх їх обняти, тримати всіх при собі назавжди, бо вони всі мої, свої. Ніхто їх від мене не забере, бо нас в'яже з собою те найсильніше – наша кров, наше спільне коріння...

Зі зворушенням дивилася я на кожну дитину, на кожного дорослого – всі вони мої! А я є їхньою! І це прекрасне почуття огрівало мою душу такою теплотою, як ще ніколи! Родина! Який це великий скарб! Тільки той знає це оцінити, хто роками живе без неї в чужині...»

Що ж іще до слів можна додати? ...Бути б хоч на децицію схожими на неї – і більшого щастя не потрібно в житті. Це воістину Зірка, яка з далеких світів зігриває нас незгасним теплом любові до найбільших святинь, якими є для кожного Батько, Мати, Родина, Рідна земля.

Тож хай світить вона нам ще довго-довго! Вітаючи Зірку Ґренджу-Донську з її 75-річчям, складаючи їй доземну подяку за все, здійснене її талантом і стараннями для своїх земляків, хочеться висловити надію і впевненість, що столітній ювілей Великого Співця Карпатських полонин, який відзначатимемо в наступному році, вона святкуватиме разом з нами, на своїй отчій милій землі, сповнена радості й безмежно втішена тим, що її титанічна праця по увіковічненню пам'яті Батька не пропала даремно. ■

«УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВА – БУЛА, Є, БУДЕ!»

В журналі «Березіль», що виходить у Харкові, Україна, в числі 7-8 за 1996 рік появилась з нагоди відзначення П'ятиліття Української Держави відносно коротка нотатка Редакційної Колегії цього журнального часопису, зі змістом якої повинні запізнатися і читачі нашого журналу. Цю нотатку передруковуємо «вербатім».

Відн. Ред. «В.Ш.»

До 5-річчя Незалежності України

В українському народі завжди було і є безліч талантів. У цьому живильному середовищі зростає і зростають генії. Але чому ж не так помітні вони, як більше – галасливі посередності та злочинні елементи? Чому ж ми досі живемо не так добре, як хотілось би і як можемо?

А тому, що нація подібна до землі: культурні рослини і видніші, і дають більше плодів, коли хтось їх дбайливо доглядає, підживлює ґрунт, виполює бур'яни. Землі потрібен господар. Нема його – крім бур'янів, мало що й побачимо.

Так само і для нації: її дбайливий добрий господар – національна держава, яка плекає геніїв, підживлює ґрунт для талантів, не дає розростися соціальному бур'яниську. Наша

національна держава повинна бути українською – і ніякою іншою. Як французька є Франція, угорська Угорщина, чеська Чехія, литовська Литва...

На жаль, дехто й досі боїться цього поєднання: Українська національна держава. Нехай, мовляв, уже буде держава, тільки щоб була вона не дуже незалежною, не зовсім національною, не надто українською, а то й зовсім неукраїнською. Це буцім то краще так званому «багатонаціональному населенню України». Досвід показує: розділяти злите воедино не можна, краще так не буде нікому! Якщо витрувати національний характер будь-якої держави, то вона і взагалі державою поступово перестає бути. А у слабосилому ненаціональному утворенні не досягти гарного життя ні українцям, ні громадянам України інших національностей.

Хтось скаже: знову не з того боку заходите. Нам, бачте, треба економіку підняти, а не державну мову вивчати та ще про якусь там національну сутність дбати.

Гаразд – про економіку. Нормальна міцна національна держава збирає податки з громадян і підприємств для забезпечення своїх національних інтересів. А у слабкій державі, чиновники котрої побоюються, як би вона не стала вповні українською національною, – навпаки: з неї стягають «податки» всі, хто зухваліший, увесь місцевий та зарубіжний криміналітет, – так що не тільки на захист національних інтересів, на розвиток своєї мови та культури, а й на зароблену плату трударям не вистачає... Або сильна національна особистість, або безсилий безнаціональний злидар. Будь ласка, ваш вибір, шановні співвітчизники: що більше подобається?

То правда, що Україна виходила із Союзу з найбільшими потенційними можливостями для самостійного розвитку – але ж і бачимо, що на п'ятому році незалежності чимало людей потерпають від злиднів; серед українців багато талантів діловитості і геніїв підприємництва – а все робиться для того, щоб атмосфера ділової активності тут не стала сприятливішою, ніж у Росії (хоча й там ця атмосфера далека від взірцевої); рідна мова та культура у тяжкі часи нагромадили величезні багатства – але й дотепер державному чиновникові дозволено демонстративно їх ігнорувати; Україна ще від Київської Русі має прадавні державницькі традиції – однак досі не впровадила сталу національну валюту і важко та останньою з-посеред республік колишнього СРСР ухвалила свою Конституцію... Якщо ці труднощі такі явні – значить, комусь дуже потрібно, щоб було саме так, і хтось за це вже отримав персональну пайку все з того ж самого «спецрозподільника».

І все-таки ухвалення Конституції – це вже помітний успіх останнього часу. Але мусимо усвідомлювати: треба ще працювати й працювати, щоб наш Основний Закон уповні виконувався. Керівники деяких ланок державного управління сповідують українські національні інтереси лише остільки, оскільки вони випадково збігаються з їхніми особистими та клановими потребами. Отже, одне з наступних наших завдань у дусі нової Конституції: надалі обрати до керівництва людей, які свідомо провадили б незалежну національну політику. І про це – наше окреме слово до молоді: не легковажте з виборами! Не дозволяйте комусь нав'язати вам ретрокомуністичну диктатуру.

...Кожна людина – коваль своєї долі. Ніхто не довіряє творити її комусь, навіть найліпшим друзям. Так само ніяка стороння держава – хоч більш, хоч менш економічно розвинена, хоч більш, хоч менш дружня – не може створити достойні умови життя чужому населенню на його території: тільки сам народ у своїй національній державі, і ніхто замість нього.

Нам ще багато треба здійснити, і ми маємо для цього змогу: тож працюймо. Життя раз у раз ставить завдання, і ніщо не заважає нам прораховувати варіанти: тож робімо свій вибір усвідомлено. Це само по собі велике щастя, яке не дається просто так! Найбільше його цінують ті, хто був колись позбавлений свободи думки, свободи дії.

Бережімо цю можливість: бути вільними людьми у вільній державі! А далі: як попрацюємо, що собі виберемо – так і житимемо.

Редакційна колегія часопису «Березіль»

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

Петро Дужий: «СТЕПАН БАНДЕРА – СИМВОЛ НАЦІЇ». Частина перша. Ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН. Обкладинка – тверда, формат – 15 x 20 см., сторінок друку – 202, ілюстрована обгортка. Ця книжка появилася заходом Головної Управи ООЧСУ, з фонду воїна УПА Івана Ділая у видавництві «Галицька Видавнича Спілка», Львів, Україна, 1996.

Василь Куйбіда: «ПОСЛАННЯ СТЕЖОК» – вірші Автора, або іншими словами, «Це поезія в справі думки і серця». Обкладинка тверда, по мистецькому ілюстрована. Автор вступного слова – Михайло Осадчий, редактор збірки – М. С. Білан, відпов. за випуск – Л. Гринів, художник – О. Тишук, художній редактор – Л. Гринів, техн. ред. – Г. Ференц, коректор – Є. Русин. Формат – 13 x 20 см., 230 стор. друку і художніх ілюстрацій до розділів збірки, фотознімка Автора. З Видавництва «Поклик Сумління», Львів, Україна, рік появи – 1993.

«КАФЕДРА» ч. 11 – науково-популярне та літературно-мистецьке видання Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелекції. Передрук самвидавного журналу з України Українською Інформаційною Службою з фінансовою допомогою Союзу Українців у Великій Британії, Львів-Одеса 1990, Лондон 1990. Вступне слово п-ні Ольги Керзюк. Редакційна Колегія – Михайло Осадчий, Василь Барладяну (головний редактор випуску), Анатолій Щербатюк. На 271 сторінці тексту (плюс, очевидно, внутрішня обкладинка) розміщено 22 односторінкових ілюстрацій і 18 авторів статей, віршів, театральних п'єс, літературної критики тощо. Формат – 15 x 22 см., обкладинка м'яка, по мистецькому оздоблена, сторінок друку – 271.

Сергій Квіт: «СВОБОДА СТИЛЮ», видання Конгресу Українських Націоналістів за сприянням УІС в Києві тиражем 3000 примірників. Як каже Автор на вступі, це його спроба осмислення в сенсі світоглядно-філософському дійсності (суспільної та літературно-мистецької) та критичної оцінки тексту в тому розумінні, в якому писали про стилі Марія Регґ та Іван Фізер. Обкладинка книжечки – м'яка, формат – 14 x 20 см., стор. 76, Київ, 1996.

«УКРАЇНСЬКА КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА: ВИТОКИ ТА ШЛЯХИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ». (Матеріали Четвертих Всеукраїнських історичних читань, що відбулися в Черкасах у травні 1994 р.). Це видання НАНУ – Інституту історії України, і Черкаського державного педагогічного інституту, присвячене Федорові Павловичу Шевченко, Членові-Кореспондентові НАН України, з нагоди його вісімдесятиріччя, появилася 1994 року під редакцією Редколегії в складі: В. А. Смолій (відпов. редактор), В. М. Горобець (відпов. секретар), О. І. Гуржій, В. М. Матях, А. Г. Морозов, В. М. Ричка (заступ. відпов. ред-ра), В. С. Степанков, А. Ю. Чабан і Ф. П. Шевченко. Обкладинка м'яка, оздоблена, формат – 14 x 20 см., 200 стор. друку.

«ІСТОРИЧНІ ЗОШИТИ» НАНУ України, Інституту історії України: С. А. Кокін і О. М. Мовчан – «ЛІКВІДАЦІЯ БІЛЬШОВИКАМИ ПРАВОЕСЕРІВСЬКОЇ І МЕНШОВИЦЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ В УКРАЇНІ В 1920-1924 рр.»; В. І. Прилуцький – «НЕБІЛЬШОВИЦЬКІ МОЛОДІЖНІ ОБ'ЄДНАННЯ В УСРР В 20-і РОКИ», і С. В. Кульчицький, О. М. Мовчан – «НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ГОЛОДУ 1921-1923 рр. В УКРАЇНІ». Обкладинки м'які, формат – 14 x 20 см., 58-68 стор. друку. Всі три появилася в 1993 році.

«ПОВСТАНСЬКІ КОЛЯДИ», записані в порядку Ростиславом Крамарем в Західному Поділлі протягом 1992-1995 рр. Музичний редактор збірничка – Оксана Рафа, художник – Тереса Проць. Ця чепуренько видана збірка «Повстанських коляд» появилася у м'якій оправі, ілюстрованій, з гарним мистецьким внутрішнім оформленням, охопивши 30 колядок під трьома розділами: «Ми пам'ятаєм Базар і Крути», «Сумні тії свята» і «По всьому світу сталась новина». Формат – 14 x 21 см., 44 стор. друку. Тернопіль, 1995 рік.

«КАТАЛОГ» книжково-журнальної ілюстрованої виставки з колекції доктора філологічних наук, професора Федора Погребенника, присвяченої письменникові Лесеві Мартовичу (з нагоди 125 річниці від дня його народження). Видання Інституту Літератури ім. Т. Шевченка НАН України, Національної Парламентської Бібліотеки України і Київського Видавництва Бібліофілів, Київ, лютий, 1996. Обкладинка м'яка, формат – 15 x 21 см., 18 стор. друку.

Павло Рафалюк: «СПОГАДИ», том. 1, в 45-ліття заснування Ноттінггемського Відділу Союзу Українців у Великій Британії. Передрук видання з 1994 року, ілюстрований. Обкладинка м'яка, кольорова, оздоблена, формат – 18 x 25 см., 143 стор. друку.

«КАЛЕНДАРЕЦЬ УКРАЇНЦЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ НА 1996 РІК». Редакція церковного календаря – о. митр. д-р Іван Музичка, обкладинка графіка Яреми Дубицького з України, загальна редакція – д-ра С. М. Фостуна. Формат – 10 x 14,5 см., стор. друку – 144. Видання Української Книгарні і Центральних органів СУБ.

«ЗВІТ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА 1995 РІК». Обкладинка м'яка, оздоблена, формат – А3, 52 сторінки дрібного друку, і «ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКИЙ ЗВІТ РАДИ СУБ» за цей же 1995 рік в англійській мові, розположений на 22 сторінках такого ж формату, як звіт про загальну діяльність.

«ВІЙСЬКО УКРАЇНИ» – центральний друкований орган Збройних Сил України, що появляється під редакцією Колегії під головуванням гол. ред. полк. В'ячеслава Болотнюка. Журнал багатоілюстрований, друкований на добірному папері, сливе всі ілюстрації кольорові. Обкладинка м'яка, формат – 21 x 29 см., стор. 56. Одержано 4 подвійні числа за 1995 рік і двоє подвійних чисел за 1996 рік.

«НАЦІОНАЛЬНА ЕЛІТА ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІЯЛ УКРАЇНИ» – збірник тез доповідей Міжнародної Наукової Конференції, що відбулася у Львові 18-20 квітня, 1996 року. Це видання фірмоване дванадцятьма високими науковими установами, від НАН України починаючи і на Львівській Обласній Державній Адміністрації та Конгресові Української Інтелігенції кінчаючи. Редакційна Колегія цього видання: С. Й. Вовканич д. е. н., академік Папської академії соціальних наук – відповідальний редактор, О. В. Кондратюк (яка подарувала нам це видання) – заступник редактора, С. О. Цапок к. філос. н., – відповідальний секретар, Л. Г. Вороненко – ред. видавн. системи, Х. Р. Копилянська к. псих. н. Художник – У. Б. Сорока. Формат – 20 x 27 см., обкладинка м'яка, оздоблена, ст. 312. Увесь зміст цієї книги поділений на секції: секція 1-ша – Теорії еліт та інтелектуального потенціалу нації, секція 2-га – Особливості та етапи формування національної еліти в Україні, секція 3-тя – наукова та освітянська інтелігенція – основні соціальні інституції формування інтелектуального потенціалу нації, секція 4-та – технічна та господарсько-фінансова еліти, секція 5-та – Політична еліта і державотворення, секція 6-та – Духівнича і літературно-мистецька еліта, секція 7-ма – Медична еліта та здоров'я народу. 386 авторів та співавторів. ■

ЗАУВАЖЕНІ ПОМИЛКИ

На сторінці 1150, в 1-му рядку Посмертної згадки від гори написано «Беремяни», а має бути **Бережани**.

На сторінці 1151, в 13-му рядку від низу написано «перевантужуємо», а має бути **перевантажуємо**. На тій же сторінці в останньому рядку написано «згвальтована», а має бути **згвалтована**.

За ці друкарські помилки Редакція вибачається!

Підписано до друку — 24.9.1996; формат — 154 x 216 мм;
папір — книжково-журнальний; друк — офсетний;
умовно друк. аркушів — 8; замовлення ч. 10/96
